

R

GERMANIAE

REPUBLICAE
LIBERTATIS
ET IUSTITIAE
SIGILLUM

CHARITATIS

ET FIDELITATIS

EDICTUM

AC PRAEFATIONE INTERUIT

JACOBUS VAN VAASSEN

HAGAE COMITUM

et NICOLAUM VAN DALEN

MDCCLXXII

N. 2819²

Graph. 50.

50.

pg. 289.

GERARDI MEERMAN

ET DOCTORUM VIRORUM

AD EUM EPISTOLAE

ATQUE OBSERVATIONES

DE

CHARTAE VULGARIS SEU

LINEAE ORIGINE.

R
EDIDIT

AC PRAEFATIONE INSTRUXIT

JACOBUS VAN VAASSEN.

HAGAE-COMITUM,

Apud NICOLAUM VAN DAALEN,

MDCCLXVII.

Boek
Staatshoofd
Museum

GERARDUS MILLERMAN

ET DOCTORUM VIRORUM

AD EUM EPISTOLAE

ATQUE OBSERVATIONES

STIRLINGII

CHARITATIS VULGARIS SEU

LINEAE ORIGINIS

ROMANO-GERMANICAE

EDIDIT

CONJUGII

AC PRAEFATIONE INSTRUXIT

MICHAEL STURM

JACOBUS VAN VASSER

CLAVAN

UNIVERSITATIS

LIBRARIUS

STURM

LIBRARIUS

HAGAE COMITUM

ABD. NIGOLAUM VAN DAALEN

MDCCLXXVI

Bayerische
Landbibliothek
München

VIRO ILLUSTRISSIMO

ATQUE CELEBERRIMO

HENRICO CHRISTIANO

L. B. A SENCKENBERG,

SACRATISSIMI IMPERATORIS

ROMANO-GERMANICI

CONSILIARIO AULICO,

AMICO SUO SINGULARI,

CUJUS FAMAM,

ERUDITIONEM OMNIGENAM,

CAETERAQUE MERITA

SECUM UNIVERSUS ORBIS

LITERATUS SUSPICIT,

HOC.

HOCCE SYNTAGMA OBSERVATIONUM DE
CHARTA LINEA, VARIIS AB IPSO V. ILL.
ADMINICULIS DITATUM, IN PERPE-
TUAM OBSERVANTIAE TESSERAM

L. M. Q. C.

GERARDUS MEERMAN.

LECTORI BENEVOLO

S. D.

JACOBUS VAN VAASSEN.

ARIAE sunt retardatae huius opusculi editionis causae, praecipua tamen, quod nova subinde ex diffitis longe regionibus expectanda nobis essent subsidia, ut, quoad fieri posset, accuratissima aliquando *chartae lineae* aetas & origo definiretur: illud autem licet hac disquisitione fieri nondum potuerit, quin imo dubia etiam nunc supersint quam plurima, habet nihilo minus ill. MEERMANNUS, quod sibi & reip. literariae gratuletur, quum amica hac disquisitione effecerit, ut discrimen non tantum inter lineum & bombycinum chartae genus melius iam, quam antehac, cognoscatur, sed & variorum codicum ac diplomatum notitia in clariorem lucem exposita sit.

6 P R A E F A T I O.

A singulis vero quid in hac materie illustranda fuerit praestitum, referre nihil attinet, cum ipse nobiliss. Meermannus in *litteris ad Gen. MAIANSIUM pag. 81. & ad celeb. MICHAELIS pag. 132.* ea de re differuerit uberius; cui in omnibus fere conspirat Regiae Societatis Gottingensis iudicium, teste eruditissima cl. MURRAYI *Commentatione literaria.*

Descripto iam maximam partem hoc libello & Societati Regiae transmissio, perlatae tandem super hoc eodem argumento ad ill. Meermannum fuerunt *litterae* Generosiss. Baronis SENCKENBERGII & cl. WARGENTINI, quibus cum in ipso opusculo commode locus dari haud potuerit, verbo de iis hic loci agendum. Baro Senckenbergius in *litteris, dat. Viennae Kal. Jun. 1763.* transmisit fragmen veteris chartae ex codice chartaceo *Speculi Suevici*, qui codex, testibus ipso viro Generosissimo & ill. ROSENTHALIO, Consiliario Imperatoris Aulico, seculo ad finem vergente XIII. vel initio sequentis exaratus videtur; de quo ut & ill. Meermannus constaret certius, in ipso hoc fragmine codicis eius literarum ductus accurate depingendos curaverat: apparuit autem haec char-

charta vel plane ex lineo esse genere, vel certe ex lino gossypioque mixta species, qualis & alia, ab eodem Senckenbergio ante transmissa, anni 1308. vid. pag. 34. *h. opusc.* Aetatem codicis *Speculi Suevici* recte censuerunt viri Generosissimi ad finem fec. XIII. vel sequentis initium referendam; quum tamen illa ex literarum ductu intra xx. vel xxx. annorum spatium certo definiri nequeat, eam chartam parum quaestioni nostrae lucis afferre, palam est.

A cl. Wargentino in *litteris dat. Holmiae* D. x. Jun. 1763. illud tantum responsi tulit nobiliss. Meermannus, *Admonitionem de charta linea*, Suecico idiomate translata, plurimis insertam fuisse diariis; vix quidquam tamen subsidii inde expectandum, quod nulli ferè eo in regno codices reperiantur chartacei, trium seculorum aetatem excedentes.

Hoc tantum unum restat, ut viris Eru-
ditissimis, qui *Admonitione* ill. Meermanni excitati huic argumento illustrando symbolum contulerunt, verbis viri illustris meritas gratias persolvam, quas singulis, pro sua cuique humanitate, maximas profite-
tur atque immortales.

Liceat hac occasione nonnulla adnectere de ea chartae specie, quae *Bombycina* vulgo audit: quando etenim in hac disquisitione cum nobiliss. Meermannno, quo amico & studiorum patrono ac fautore uti mihi licere, in praecipua felicitatis parte repositum habeo, interdum etiam de hoc chartae genere sermones caederem, eam in rem nata mihi fuit una atque altera observatio, haud inutilis forte illi futura, qui hoc aliquando argumentum latius sibi pertractandum sumere velit.

A materie, unde confecta haec charta, *Bombycina* plerumque, interdum *Bambycina* & *Bambacina* dicta est, ἀπὸ τοῦ Βόμβυκος: vid. ill. MONTFAUCON in *Palaeogr. Graec. Lib. I. pag. 17.* In *Confirmatione* quadam Imperatoris Henrici II. memorantur *quinque serici bambatii*, quas recte *chartas bombycinas* intelligit eruditiss. KOLLAR vid. eius *Notitiam*, mox inferendam. Sed & multis aliis appellationibus obvia est: in *Constitutionibus Siculis* Frederici II. Imp. *Lib. I. Tit. 78.* vocatur *charta papyri*, eandemque BARTOLUS, vetus iuris interpres, *chartam de papyro* dixit: in *Legibus* autem Alphonfi Sapientis *Part. 3. Tit. 18. L. 5.* *pergameni pannei* nomine venit, vid.

vid. *Admonit. Meermanni pag. 5. seq.* Nimirum *pergameni* vocabulum eo tempore latiori significatu ad chartam etiam *bombycinam*, tum in primis usitatissimam, extendebatur, atque eo, ni fallor, sensu adhibuit interpres Teutonicus fabulae veteris de *Vulpecula* (*Reinekes*,) qui scripsit fec. xv. & de pannorum fabrica, Gandavum florente, sic loquitur.

*Ja ware al dat laken pergament
Dat daer gemaket wordt te Gent.*

Locum etiam Petri Abbatis Cluniacensis, ubi *libros ex rasuris veterum pannorum compactos* memorat, de charta tantum *bombycina* capiendum esse, recte observavit ill. Meermannus in *Admonit. pag. 9.* dissentiente licet summo Maianfio. Denique & ipsa haec charta *bombycina*, ut ut alii distinguant, eadem plane est, quae *cottonnea* & *gossypina* vocatur, vid. cl. Murray *Epist. ad Meermann. pag. 175.*

Quod originem introductae huius generis chartae attinet, ea nondum satis explorata fuit hactenus: quae enim de codice *Euangelii D. Marci*, scripto post C. N. fec. iv. qui Venetiis adservatur, supponit cl. Murray *pag. 197. in not. bomby-*
* 5
cini

cini esse generis, minus videntur certa, cum ipse αὐτόπτης ill. Montfaucon, harum rerum, si quis alius, probe gnarus, chartam *Aegyptiacam* esse, diserte pronuntiet in *Diario Italic.* p. 55. Longe tamen ante sec. x. artem conficiendae chartae bombycinae fuisse cognitam, ex iis apparet, quae nuper doctissimus protulit CASIRI in Tomo primo *Bibliothecae Arabico-Hispanae Escorialensis* edit. Madriti an. 1760. quaeque, ob eximii huius operis extra Hispaniae oras raritatem, lectori nostro invidere non licet: memorat ergo Num. DCCVI. pag. 208. codicem, scriptum *Feria quarta, die xv. Gemadi posterioris, anno Egirae 887. sive post C. N. 1482.* qui codex continet *Florilegium* sive opus de politico regimine, ex variis aliorum scriptorum libris confarcinatum, auctore *Ezzedino Abdelaziz Ebn Abilcassem Babasri*, ex quo inter alia haec citat Casiri. In urbe *Samarcanda* praecellit chartae nitidissimae usus, quae tantum ibi & in *Sinis* reperitur, unde *Arabes Mahometani*, ea in suam ditionem redacta, conficiendae chartae artificium acceperunt: addit dein nonnulla literatissimus ille Hispanus ex *Casuinaeo, Abulpheda*, aliisque Arabum scriptoribus, eorumque fide nar-

narrat, Samarcandam cunctas inter Asiae urbes magnitudine atque amoenissimo prospectu fuisse celebratissimam, sed non minus quoque illustrem pernitiidae chartae fabrica, quam Arabes deinde tum in suam regionem, tum in Africam transtulerunt, postquam *Catibah Ben Moslema*, anno *Egirae* 85. id est Christi 704. Samarcandam expugnasset. Quum igitur tam antiquus apud Arabes sit chartae bombycinae usus, factum est, ut hi inventores eius habiti fuerint, quam re vera Samarcanda repetierant. Certe, quod Arabes constanter hoc & insequentibus seculis adhibuere chartae genus, non aliud est, quam *bombycinum*, prouti ex variis, quos in sua bibliotheca adservat, codicibus Arabicis mihi confirmavit nobiliss. Meermannus.

Seculo deinde x. & xi. ex Arabia bombycinae chartae usus ad Graecos aliasque Europaei orbis gentes dimanasse videtur, & tum codicibus, tum diplomatibus conscribendis infervisse. Antiquissimi in hoc chartae genere exarati codices sunt seculi x. & xi. Affirmat certe celeberr. Montefalconius in *Palaeogr. Graec. pag. II.* in variis bibliothecis, praecipue in Regia Parisiensi, exem-

emplaria bombycina exstare, quorum characteres decimum seculum praeferant: memorat quoque *loc. cit.* codicem Regium bombycini generis anni 1050. & alterum ex bibliotheca Caesarea anni 1095. indice utriusque libri epigraphae, quam exhibet *pag. 50. & 54.*

In his quoque vicinisque regionibus usum illius iam seculo undecimo invaluisse, probat diploma anni 1070. cuius meminit celeberr. CANNEGIERUS, *Epist. ad Meerman. pag. 100.* latius vero exposuit cl. Murray *pag. 190. & seqq.* Huic addere liceat aliud, quod Gen. Baro Senckenbergius possidet, cuiusque plenior *Notitiam*, transmissam a doctiss. Kollar, adiungere hic placuit:

„ Chartae bombycinae pars ex seculo
 „ IX. (a) penes nos superest, cui in-
 „ scripta sunt nomina sanctorum Marty-
 „ rum, quorum reliquiae fasciculo no-
 „ tato sunt innexae & inligatae. Plena-
 „ rium nostrum (cuius antiquitas superat
 „ aetatem Henrici II. Imperatoris (b)
 „ quippe eius Notarius Apel Peransa,
 „ An-

(a) *Sec. ix. pro x. dixit.*

(b) *Imperium hic adiit an. 1002.*

„ Anglo - Saxo an. 1007. ei inscripsit Im-
 „ peratoriam Confirmationem) exhibet
 „ in calce reconditum ecclesiae thesau-
 „ rum, qui moveri potuit, & in eius
 „ recensione *bambatios quinque sericos*. In-
 „ telligo per eos *chartas quinque bamba-*
 „ *tias* seu *bombycinas*, quibus inscriptae
 „ fuerint fundatio Ludolfi (c), Sergii
 „ confirmatio (d), Ottonis illustris (e)
 „ breve recordationis, & Agapeti (f)
 „ ac Johannis Paparum privilegia. Papa-
 „ rum chartae iussu Innocentii III. (g)
 „ descriptae sunt in membranis. Sigil-
 „ lum Abbatis describentis superest in de-
 „ scripto Johannis privilegio. Sergii lite-
 „ ris descriptis cum diplomate Ludolfino
 „ altero simile sigillum fuit infra subno-
 „ tatum, quod tamen vetustatis iniuria
 „ decidit. Chinenfes utuntur in hunc
 „ diem charta bombycina, cuius insig-
 „ nem partem possideo. (h)

Al-

(c) Ejus forte, qui Imperator evasit an. 922.

(d) Creatus hic Pontifex M. a. 1009.

(e) Evasit Imperator an. 1039.

(f) Hic Pontificatum iniit 946.

(g) Papa creatus an. 1198.

(h) Complures libros in China seculo nostro ac
 praeedente excusos asservat ill. Meermannus, quo-
 rum

emplaria bombycina exstare, quorum characteres decimum seculum praeferant: memorat quoque *loc. cit.* codicem Regium bombycini generis anni 1050. & alterum ex bibliotheca Caesarea anni 1095. indice utriusque libri epigraphae, quam exhibet *pag.* 50. & 54.

In his quoque vicinisque regionibus usum illius iam seculo undecimo invaluisse, probat diploma anni 1070. cuius meminit celeberr. CANNEGIETTERUS, *Epist. ad Meerman. pag.* 100. latius vero exposuit cl. Murray *pag.* 190. & *seqq.* Huic addere liceat aliud, quod Gen. Baro Senckenbergius possidet, cuiusque plenior *Notitiam*, transmissam a doctiss. Kollar, adiungere hic placuit:

„ Chartae bombycinae pars ex seculo
 „ ix. (a) penes nos superest, cui in-
 „ scripta sunt nomina sanctorum Marty-
 „ rum, quorum reliquiae fasciculo no-
 „ tato sunt innexae & inligatae. Plena-
 „ rium nostrum (cuius antiquitas superat
 „ aetatem Henrici II. Imperatoris (b)
 „ quippe eius Notarius Apel Peransa,
 „ An-

(a) *Sec.* 18. *pro* x. *dixit.*

(b) *Imperium hic adiit an.* 1002.

„ Anglo - Saxo an. 1007. ei inscripsit Im-
 „ peratoriam Confirmationem) exhibet
 „ in calce reconditum ecclesiae thesau-
 „ rum, qui moveri potuit, & in eius
 „ recensione *bambatios quinque sericos*. In-
 „ telligo per eos *chartas quinque bamba-*
 „ *tias* seu *bombycinas*, quibus inscriptae
 „ fuerint fundatio Ludolfi (c), Sergii
 „ confirmatio (d), Ottonis illustris (e)
 „ breve recordationis, & Agapeti (f)
 „ ac Johannis Paparum privilegia. Papa-
 „ rum chartae iussu Innocentii III. (g)
 „ descriptae sunt in membranis. Sigil-
 „ lum Abbatis describentis superest in de-
 „ scripto Johannis privilegio. Sergii lite-
 „ ris descriptis cum diplomate Ludolfino
 „ altero simile sigillum fuit infra subno-
 „ tatum, quod tamen vetustatis iniuria
 „ decidit. Chinenfes utuntur in hunc
 „ diem charta bombycina, cuius insig-
 „ nem partem possideo. (h)

Al-

(c) Ejus forte, qui Imperator evasit an. 922.

(d) Creatus hic Pontifex M. a. 1009.

(e) Evasit Imperator an. 1039.

(f) Hic Pontificatum iniit 946.

(g) Papa creatus an. 1198.

(h) Complures libros in China seculo nostro ac
 praecedente excusos asservat ill. Meermannus, quo-
 rum

Allegare haec eo magis libuit, quod observante quoque cum aliis rei Diplomaticae scriptoribus cl. Murrayo pag. 194. rarissima sint diplomatum in charta bombycina exaratorum exemplaria: quia enim instrumenta eiusmodi papyracea, ob fragilem materiem, haud diu durare possent, adhibita hunc in finem plerumque fuit membrana. Unde sapienter fancivit Fredericus II. Imp. *Constitutione* anni 1221. ut publica instrumenta non nisi in pergamenis conscriberentur, ne ex vetustate destructionis periculo succumberent. (vid. *Admonit.* ill. Meermanni pag. 4.) eandemque ob causam diplomata, in charta ante exarata, in membranam deinde fuere transscripta, cui patet tum ex memorata *Notitia* cl. Kollar, tum ex iis, quae de laudato instrumento notavit Jo. CHRISTO. HARENBERGIUS in *Hist. Eccles. Gandersheimensis Cathedral. ac Collegiatae Diplomatica* pag. 595. edit. Hanov. 1734. quum scribit.

Pri-

rum vero charta serica tenuissima est, nec scripturae recipiendae, quia perflueret, apta. Veterum autem Codicum Mss. charta bombycina & crassa est, & perquam firma.

Privilegium ipsum ex charta fuit, mandante Pontifice Romano in membranam translatum & anno circiter 1205. Romam missum, porro reportatum & in tabulario Gandersheimensi reconditum. Maximam eius partem repetiit Innocentius III. in scripto anni 1205. quod infra exhibebimus. Ni Innocentius ille Agapeti & Johannis scripta memoriae prodidisset denuoque describenda curasset, ea dudum intercidissent, quippe papyro inscripta & a tineis tentata, uti constat ex Innocentii ejusdem bulla ad an. 1206. Hinc patet, vera docuisse celeberrimum Bernhardum Montefalconium, dum chartam in monumentis publicis adhibitam esse tradit, antequam membranae Pergamenae locus datus sit. Alterum Ludolfi diploma itidem chartae inscriptum fuit ac mandatum. Fuvat audire Ephemerides Literarias Parisienses (Journal des Savans 1730. Jun. pag. 203.) quae recensent Montefalconii mentem ex Dissertatione ejus de planta Papyro, papyro Aegyptia, charta Xylina & pannosa, hunc in modum. (i)

Se-

(i) Vid. loc. dans Memoires de Litterature tirez des Registres de l'Academie Royale des Inscriptions & belles lettres, depuis l'année 1718. jusques & compris l'année 1729. Tom. VI, num. XLX. Journal des Savans l. c. p. 199.

Seculo autem XIII. ac sequentibus usus illius chartae magis magisque increbuit, uti docent complurium bibliothecarum publicarum indices: seculo adhuc XIV. in nostris quoque regionibus chartam *bombycinam* in usu fuisse, probat vetustus codex, initio illius seculi scriptus, quem inter Archiva Camerae Feudalis Hollandiae Hagae-Comitum offendit ill. Meermannus.

Denique & hoc verbo monendum est, uti in variis chartae lineae speciminibus observavit ill. Meermannus, *bombycinae* etiam sec. XIV. & seq. ex alia saepe materie quid admixtum esse: varios certe in instructissima nobiliss. Meermanni bibliotheca videre licuit codices Graecos, Venetiis circa an. 1540. exaratos, in genere chartae perquam nitido, solido ac laevigato, quae, a linea nostri temporis longe diversa, non eadem tamen, quae *bombycina*, videtur. Experimenta quoque nostri temporis docent, multiplicem materiam, praeter linum & gossypium, chartae conficiendae esse habilem, quod ut ill. Meermannus probaret vir excellentissimus FERDINANDUS BONAVENTURA Comes ab HARRACH, Camerarius Supremus & Praeses consilii Aulici Sacratissimi Imperatoris Roman-

mano Germanici, varia ipsi transmisit chartae specimina ex alia, quam lino, materie confecta: ac brevi post Ratisbona recepit nob. MEERMANNUS JACOBI CHRISTIANI SCHÆFFERI descriptionem, & plura omnis generis chartae specimina varia, ex cortice, foliis arborum, quin & ligno aliisque materiis confecta; cuius libri tres tomi priores praecedente anno editi quartum proxime habebunt comitem.

Agmen huius Praefationis claudat singularis observatio ad *chartam Pomeranicam*, cornuti bovis capite insignitam, quam in *Append. Cogitationum* memoravit cl. HERRINGIUS pag. huius *Opusc.* 124. In mentem scilicet venerat GABR. NAUDAEUS, primos libros excusos, in quibus hoc signum offenditur, omnes e Jo. Fausti Schoefferique officina typographica Moguntinensi prodiisse, idque *Epigram. lib.* 11. pag. 52. principum editionum amatoribus hisce versiculis commendare voluit:

*His duo, si nescis, teneris impressa papyris
Artificum signo, vitulinae cornua frontis,
Grandia chalcographi referunt miracula Fausti,
Qui primus calamis libros transcripsit abenis,
Atque suum terris mirum decus intulit arte.*

* *

Quan.

Quantopere autem illud a vero absit, partim inde constat, quod hi ipsi impres-
sores chartas etiam, quibus alia signa in-
dita, adhibuerint, quales videri possunt
in cl. SCHWARTZII *Docum. prim. de*
Orig. Typogr. Part. III. in Tab. ad pag.
41. partim, quod plurimae sint aliorum
quoque typographorum, cum primis Ger-
manorum, editiones, bovillo capite infig-
nitae, cuiusmodi plures possidet ill. Meer-
mannus.

Haec sunt, Benevole Lector, quae in
limine huius Syntagmatis monere te volui;
ea ut boni consulas, maiorem in modum
rogo. Vale. Scribebam Rotterodami ip-
sis Cal. Jan. an. CIOIOCCCLXVII. qui felix
nobis, totique Reipublicae Literariae de-
currat.

GERARDI MEERMAN, SYNDICI ROTERODAMENSIS,

ADMONITIO

DE CHARTÆ NOSTRATIS, SEU LINEÆ, ORIGINE.

UUM nuper in *Originibus* meis *Typographicis*, quæ ad umbilicum iam perductæ prelo mox submittendæ erunt, nonnulla observarem de charta communi a primis typographis usitata, nata mihi occasio est, in remotissima illius tempora simul inquirendi. Dignissimum profecto ulteriori examine videbatur hoc argumentum, in quo industriam suam, quamvis non felici satis successu, collocaverant viri summi Allatius, Mabillonius, Montefalconius, Maffei, aliique; quod etiam præmio, modo vera inventionis epocha detegi posset, dignum censuere tum Ill. Ludewigius, in *die Hallischen gelehrten anzeigen* a. 1744. Tom. 2. N. 55. tum Regia Societas Göttingensis, in *die Gott. anzeigen* a. 1755. N. 142. maxime, quum ex hac observatione pendeat non modo ætas variorum Codicum, absque temporis indicio in eo papyri genere exaratorum, quam plus justo aut extolli aut deprimi videmus ab his, qui chartæ nostratis

antiquitati plus minusve favent, sed, quod magis est, veritas quoque falsitasve nonnullorum diplomatum, quæ eidem inscripta annorum 450. imo majorem vetustatem indicant, detegatur.

Nobis etsi non licuerit esse tam beatis, ut proximum tempus introductæ hujus chartæ invenerimus, varia tamen in hanc rem observasse contigit alibi haud obvia, unde epocha illa certis limitibus circumscribetur, aliisque progrediendi ulterius aperietur via.

Ut vero omnis error, in quem plures incidere, hic evitetur, distinguenda sunt tria præcipue chartæ genera, unum *Ægyptiacum*, ex pelliculis herbæ papyri, vel etiam cortice arboris confectum, alterum *bombycinum* seu gossypinum, e pilis pannisve cottoneis fabricatum, tertiumque vulgare nostrum, quod ex veterum *linteorum* reliquiis contritis ac maceratis paratur. Alias vero species, apud Sinenfes Japonensesque a pluribus retro sæculis receptas, hic memorare nihil attinet, de quibus optime nuper egit Cl. de la Lande *dans l'art de faire le papier* (inserta eximio syntagmati Academiae Scientiarum Parisinæ de artibus mechanicis) a §. 150. ad 181.

Ægyptiacæ chartæ usum, apud Græcos Romanosque olim frequentissimum, sua ætate ob

ob nimiam operam impensamque in desuetudinem abiisse, testis est Homeri Scholiastes Eustathius, circa a. 1160. clarus, *ad Odysf.* φ. quod etiam ad sæculum XI. retrahit Mabillonius *de re diplom. Lib I c. 8. §. 14.* add Auctores *du nouveau Traité de Diplomatique, Tom. I. pag. 497. seq.* Cessit vero non lineæ chartæ (uti ex verbis Eustathii mira consequentia intulit Salmasius *ad Fl. Vopiscum p. 451. edit. Paris*) neque etiam membranæ (ut Salmasium corrigens Ludewigius *dict. relat. N. 56.* voluit) utpote quæ veteri, media & infima ætate constanter viguit, verum chartæ bombycinæ. Hæc apud Arabes, quos illius inventores crediderim, jam a. 1049. recepta, circa idem tempus ad Græcos & paulo post ad vicinas Europæ nationes transiit, vid. Anonymi *Observat. in Transact. Philosoph. a. 1703. N. 288. p. 1515.* Montfaucon in *Palæogr. Græca Lib. I. c. 2. p. 18. seq.* Auctores *du Traité de Diplomatique Tom. I. p. 516. seq.* Exorta postremo in nostra orbis parte charta linea (cum qua nihil commune habere veterum libros linteos pridem animadversum est) per aliquod tempus cum priore substitit, tandem illi omnino prævaluit; Græcis cæterisque Orientis populis bombycinam sem-

per amplexis. Sed de tempore natali chartæ nostræ propius jam agendum est.

Missis itaque vanis hac in parte conjecturis, id certum arbitror, ad medium usque sæculum XIII. præter membranam solam, adhuc innotuisse chartam bombycinam, minime linteam. Adponam hunc in finem locum insignem, neminique, quod sciam observatum, ex Constitutionibus Siculis Friderici II. Imp. Rom. a. 1221. vulgatis, *Lib. I. tit. 78* cujus hæc verba: *Volumus etiam & sancimus, ut instrumenta publica & alie similes cautiones, non nisi in pergamenis in posterum conscribantur* Cum enim eorum fides multis futuris temporibus duratura speretur, justum esse decernimus, ut ex vetustate forsitan destructionis periculo non succumbant Ex instrumentis in chartis papyri, vel alio modo, quam ut dictum est, scriptis, nisi sint apochæ vel antapochæ, in judiciis vel extra judicia nulla omnino probatio assumatur; scripturis tantum præteritis in suo robore duraturis Quæ tamen in prædictis chartis bombycinis sunt redactæ scripturæ, in prædictis locis Neapoli, Amalfiæ, & Surrenti, intra biennium a die editæ sanctionis istius ad communem literaturam & legibilem redigantur Itali igitur, certe Neapolitani, ea ætate adhibuere quidem

dem chartam, sed hanc modo cottoneam, quum synonyma Imperatori sint *chartæ papyri & bombyciæ*. Idem circa Hispaniam confirmant recentiores aliquantulum septem Partitæ, seu leges Alphonsi Sapientis, [Castellæ ab a. 1252. ad 1284. Regis, quarum novam elegantemque editionem a. 1759. Valentiaë dedit V. Cl. Josephus Berni, ubi Part III. T. 18. l. 5. scriptum est. *De cera deven ser otras cartas selladas con sello colgado. E estas son de muchas maneras, que las unas facen en pergamino de cuero, e las otras en pergamino de paño. Pero de partimiento ha entre las unas, e las otras, ca las unas deven ser fechas en pergamino de cuero, assi como quando el Rey da alguna merindad o alcaldia (& quæ porro adferuntur exempla) E las, que deven ser de pergamino de paño, son estas, assi como las que dan para sacar cosas vedadas del Reyno, o las otras, que van de mandamientos a muchos Concejos que les embia mandar el Rey, o de recabdar algunos omes, o de cosechas de maravedis del Rey, o de guisamiento: todas estas deven ser en pergamino de paño, o otras de qual manera, quier que sean semejantes dellas. Pergameni pannei, quod coriaceo (id est membranæ) opponitur, appellatione chartam designari bene*

vidit, cui hujus loci indicium debeo, Franc. de Berganza, *Tom. II. Antigued de España*, edit. Madrit. 1721. *Lib. VII. c. 7. §. 124.* ubi chartæ introductionem in Hispaniam multo jam antiquiorem esse probat e Vocabulario quodam Latino, Monasterii de Silos, partim membranæ, partim chartæ crassiori inscripto, cujus characteres Gothici ætatem referant, vel forte superent Alphonfi VI. Castellæ Regis ab a. 1072. ad 1108. Illud vero de charta gossypina intellectum velim, partim quia hoc evincit laudata constitutio Imp. Friderici, cui superstruxisse suam videtur Alphonfus Sapiens, partim quia appellatio pergameni nullo modo conveniret chartæ nostræ, sed utique bombycinæ, quæ plerumque crassior & flava aliquantulum, semper vero fulgens est. Adde, quod observante viro expertissimo Steph. de Terros & Pando, in *Paleogr. Española* a. 1758. edita, p. 75. *seq.* Toleti supersint exempla non modo Fori Gothorum, itemque primæ Partitæ, sed & variæ hujus Regis literæ authenticæ: omnia exarata in charta, eaque, ut ille ait, fortissima & lævigata. (*muy fuerte y bruñido*). Frustra vero esset, qui hic cogitaret de vulgari charta, sed cui splendor data opera additus, qualem in Gallia ad-

adhibere novimus amabiles mulierculas bel-
loſque homines, & prelo quoque accommo-
dari poſſe, in Anglia, raro exemplo, Bas-
kervillius docuit. Ea uſum fuiſſe Alphoſum
Sapientem credat, cui volupe. Nos id
chartæ genus intelligimus, quod eam qua-
litatem ſibi propriam habet, nempe cotto-
neum. Neque proſecto mirandum eſt, il-
lius uſum apud Hiſpanos Italosque tam fre-
quentem fuiſſe, quum eam neceſſe non ha-
berent ex Oriente continuo repetere, ut ple-
riſque viſum eſt, ſed in propriis fabricarent
terris. De Hiſpania certe literatiſſimus Ter-
reros, poſtquam laudata monumenta in char-
tis bombycinis indicaffet, ſubjungit, duas
chartæ ſpecies indicare instrumenta antiqua,
Toletanam, & Cebti, quod tamen, ut ex-
ponere latius aliquando velit, eum rogatum,
cupio. De Italia memorabilis eſt, nemini-
que in hoc argumento, præter Ludewigium,
obſervatus locus Jcti Bartoli, qui ab a. 1313.
ad 1357. vixit, in *Tractatu de inſigniis &
armis*, ſub. rubr. 8. *Notarius non poteſt
aſſumere ſignum alterius, & ſi aſſumit, pro-
hiberi poteſt. Fabricator chartarum poteſt
prohiberi uti ſigno alterius fabricatoris, ubi
hæc verba occurrunt. In Marchia Anconi-
tana eſt quoddam nobile caſtrum, cujus nomen*

Fabrianum, ubi artificium faciendi chartas de papyro principaliter viget, ibique sunt ædificia multa ad hoc, & ex quibusdam artificiis meliores chartæ veniunt, licet etiam in aliis faciat multum bonitas operantis, & ut videmus hic, quodlibet folium chartæ habet suum signum, per quod significatur, cujus ædificii est charta. Dic ergo, quod isto casu apud illum remanebit signum, apud quem remanebit ædificium ipsum, in quo fit, &c: Fateor Bartolum in genere de chartis papyri loqui; verum ut hoc ad bombycinas potissimum restringam, movet me partim Fridericiana constitutio, partim, quod frequentiores ætate Bartoli fuerint codices bombycini, rarissimi vero linteï, eerte in Italia, ut mox patebit. In tanto itaque, quem hic Glossator indigitat, chartariorum Fabrianensium numero aut plerosque aut forte omnes fuisse oportet gossypinæ, lineæ paucos nullosve confectores. Nec est, quod scrupulum alicui moveant signa ab illis artificibus adhibita, quasi ea folis linteis chartis viderentur propria; talia enim in gossypinis quoque conspicua testes sunt varii, quos ipse adservo, Græci Arabique codices.

Ita vero jam constat, ad medium usque sæculum XIII. & paulo forte serius, incog-
ni-

nitum Italis Hispanisque fuisse chartæ lineæ
 usum. Circa reliquas autem Europæ regio-
 nes, etsi directæ me deficient argumenta,
 idem colligere licet, quod nemini hætenus
 tam remotæ ætatis monumentum innotuerit;
 quemadmodum præter cæteros testis est Mon-
 tefalconius in *Diss. sur la plante, appelée*
papyrus, Tom. VI. des Memoir. de l'Acad.
des Inscript. & belles lettres, nullum sibi in
 Italiæ Galliæve bibliothecis, omni licet ad-
 hibita opera, visum fuisse librum aut instru-
 mentum in hoc genere, nisi recentius S. Lu-
 dovico, qui regnare & vivere desiit a. 1270.
 Atque ex his sua sponte interpretationem ac-
 cipiet locus notissimus Petri Abbatis Clunia-
 censis in *Tractatu contra Judæos* (pag. 1069.
Biblioth. Clun. Andr. du Chesne) ubi libros
 suo tempore, id est circa a. 1120. lectos
 scripsit, qui *ex rasuris veterum pannorum com-*
pacti essent; quum id de pergameneis e panno,
 ut Rex Alphonsus loqui amabat, id est bom-
 bycinis codicibus intelligendum jam liqueat.
 Et sic ante me suspicatus quidem fuerat, non
 tamen probaverat Scip. Maffei in *Histor. Di-*
plom. p. 77. seq. contra quam senserant Hadr.
 Valesius in *Not. ad Panegy. Berengarii Aug.*
 Mabillonius, pluresque alii.

Ubi igitur & quando primum introducta

fuerit charta nostra, difficilis est quæstionis, quam, in constanti tot Chronographorum silentio, vix aliter terminatum iri credimus, nisi postquam de antiquissimo in unaquaque Europæ regione instrumento hujus generis constiterit. Tali vero perquisitioni ut facem quodammodo præferamus, adnotabimus primum, quid in hanc rem a viris doctis jam observatum sit, atque inde inferemus, quid observandum porro restet.

In Italia professus est Scip. Maffei *d. l.* codices Mss. in charta linea omnes recentiores esse a. 1300. sed addidit, nullum ejusmodi diploma reperisse se antiquius literis investituræ decimarum quarundam Gregorio Maffei, Rolandini fil. per Petrum della Scala Episcopum Veronensem a. 1367. datis. Nec quidquam hac in parte ulterius nos docuerunt vel Lud. Ant. Muratorius, vel alii trans Alpes literati. Ob frequentem certe in Italia bombycinæ chartæ usum, serius illic quam alibi lineam subintrasse mirandum non est.

De Hispania certi aliquid proferre forsaneliceret, si amici mei Greg. Majansius & Jos. Finestresius, insignia patriæ suæ ornamenta, in urbe regia, aut etiam Toletì, Cæsar augustæ, similive in loco degerent, ubi magna veterum codicum vel instrumentorum est copia.

pia. Apud celebriores vero istius regni criticos, quorum scripta adseruo haud pauca, altum hac de re silentium est. Unus Paulus Yañes de Abiles in erudito opere *de la era y fechas de España*, edit. Madrit. 1732. Tom. II. p. 638. invaluisse illic, sæculo XIII. vergente, chartam lineam statuit, eamque primitus ob rariores mallei pulsus justo crassior rem fuisse observat; quod tamen dum memorata lege Alphonsi demonstrare adnititur, unoque saltu ab Ægyptiaca charta ad nostratē transit, hanc sese cum bombycina confudisse ipse comprobat. Ego, nisi meliora edoctus, hanc epocham paulo recentiorē existimabo, eadem, quā de Italis adposui, inductus ratione.

Cottoniana apud Anglos bibliotheca, Musei Britannici partem nunc constituens, pridem docto illic viro conspiciendam dedit schedam, in charta nostrate scriptam anno Regis Eduardi III. id est a. 1342. eam vero plures alias, forte & antiquiores, continere ipse testatus est. vid. cit. *Observat. in Transact. Philos.* De scotia miror nihil adnotasse Thom. Ruddimannum, in *præfatione* Diplomatarii Anderfoniani. Ex ea proinde, ut & Hibernia, quid expectandum sit, dies docebit.

Ad Germanos quod attinet, scripserat Bohusl.

husl. Balbinus in *Miscell Histor Regni Bohemiæ*, *Decad. I. Lib. 1. c. 22. p. 58.* plurimos sese illic codices ante a. 1340. in charta communi scriptos inspexisse. Unde suspicatus fuit Ludewigius, coepisse in Germania chartæ fabricam apud Pragenfes, idque postquam Bartolus legatione ad Carolum IV. Bohemiæ Regem functus esset, & chartarium forte quendam Fabriano illuc secum adduxisset. Nos vero jam observavimus, in ea Italiæ urbe confectam fuisse chartam gossypinam; cui si lineam quoque junxerimus, vel sic anachronismo laborabit V. Ill. conjectura. Bartolus quippe a Perusinis non Pragam sed Pisas ad Corolum Boëmum missus est, & quidem proximo post hujus in Italiam adventum anno, id est a 1355. vid. Guid. Pancirol. *de clar. leg. interpret. Lib. II. c. 67. junct. Memorie della citta di Pisa di Paol. Tronci p. 375.* frustra itaque chartarium Fabrinensem obtulisset Carolo ad docendam Germanos artem, quam illi tribus ante lustris, Balbino teste, professi jam fuerant. Hujus vero Historiographi, fide dignissimi, testimonium mirifice confirmant literæ feodales a. 1339. die S. Viti, Modesti, & Crescentii datæ, inque Archivo Quedlinburgensi reperiundæ, quarum factum est indicium in *die Braunschweig-*
gi-

gischen anzeigen a 1745. *N* 52. quibusque antiquius in hoc genere documentum Gottin-
genfis Societas a. 1755. cognoverat nullum.
Nos vero in Bibliothecæ Hulfianæ Catalogo
Tom I. p. 331 offendimus librum apum (*het
boek der byen*) Francofurti a. 1330. scriptum
in charta, quod de gossypina eo minus in-
telligendum puto, quia non memini me con-
spexisse unquam hujus naturæ monumentum
Teutonico fermone. Si quis tamen id forte
in controversiam vocet, aut indicis hujus næ-
vos opponat, eum ignorare nolim, vidisse
me inter libros Isaaci le Long, quum a. 1744.
Amstelodami distraherentur, Biblia per Ja-
cobum Maerlantium Belgice reddita, inque
charta vulgari exarata a. 1322. de queis præ-
terea testis est Catalogus hujus Bibliothecæ,
dictæ *selectissimæ*, inter *Codices Mss. in Fol.*
N 3. Imo, licet auctores Chronici Gotwi-
censis, *Tom I. p. 13.* chartæ lineæ usum
sæculo demum XIV. invecum in Germaniam
crediderint, suspicor tamen, antiquiores illic
schedas reperisse Val. Ferd. de Gudenus,
quum in *Sylog var. diplom in præf. p. 2.*
hanc epocham post a. 1280. fixerit.

In Gallia Mabillonius non offenderat anti-
quius in hoc genere documentum literis Join-
villæi ad Ludovicum X. dictum Hutinum,
qui

qui regnavit a. 1314. duobusque sequentibus, vid. *Lib. I. de re dipl. c. 8. §. ult.* Neque plura nos docuerunt vel Montefalconius in *cit. Diss. de papyro* (cujus verba exscribere, quam in totam rem inquirere maluit Cl. de la Lande) vel Auctores *du nouveau Traité de Diplomatique Tom. I. p. 521. seq.* Verum nuper Cl. Bullettus, elegantissimi vir ingenii, Vefuntione sibi visam scripsit clausulam quandam testamenti Othonis IV. Burgundiæ Comitæ a. 1302. in charta nostrate. vid. *recherches historiques sur les cartes a jouer*, edit. Lugd. 1757. p. 25. Frustra vero hujus originem altius ipse repetit ope testimonii Card. Bessarionis in *epist. ad Janum Lascarem*, ubi de exemplo operum Basilii in papyro ante annos trecentos, id est circa a. 1140. scripto verba fecit; quum ipse Bessarion, Græcus natione, adfirmet se hunc codicem vidisse Byzantii, ubi profecto non lintea, sed bombycina, charta usu recepta erat. vid. Leo Allatius in *Animad. ad Antiq. Etrusc. Inghirami* §. 55. Montfaucon in *Palæogr. Græc.* p. 18. Humfr. Hodus in *de Græcis illustr. ling. Gr. instaur. Lib. I. c. 5. p. 142.*

Ex his omnibus perspicuum est, quam parum in hac re pro ejusdem dignitate præstitum sit hætenus, quam vero multum laboran-

randum restet. Certe quas jam communicavimus observationes, valde etiamnum sunt mancæ, quum in Italia Galliaque Montefalconius memoraverit quidem instrumenta post a. 1270. scripta, at vetustissimum indicare neglexerit, in Germania unus modo alterve rei incubuerit, & qui plus reliquis præstare potuisset Gudenus, observata sua ad posteritatem haud transmiserit, in Anglia porro Belgioque multum videatur aliorum relictum industriæ. Sed, quod magis dolendum, nihil hætenus nobis referarunt vel Hispania & Lusitania, vel regiones septentrionales, vel aliæ oræ Germanis Italisque vicinæ. Quum igitur una natio pluribus forte post aliam lustris hanc chartam recipere potuerit, interest, ut de unaquaque id cognoscatur; unde tandem constabit, quænam cæteris præiverit ac pro inventrice habenda sit, imo quam proxime detegetur inventionis æra, quam intra annos 1250. (vel forte 1270.) & 1302. quærendam docent præcedentia.

Visum igitur hac schedula est, quoscunque in Europa viros literatos, quibus ad insigniores bibliothecas, aut archiva publica, aditus est, amice exhortari, ut singuli inquirent in antiquissimum cujusvis regionis sive librum, sive diploma, sive quaecunque tandem docu-
men-

mentum chartæ lineæ inscriptum, & si tale offenderint, ejus titulum, epocham locumque, ubi adservatur, accurate designent; probe semper attendentes, ne in chartæ genere decipiantur, ut mihi fere accidit inspecto libro MS. cujus chartam statim jurassem linteam, tum ob candorem, tum quod per nimium libri usum omnem prope fulgorem amisisset, nisi pro bombycina pugnassent codicis tam ligatura, quam idioma Græcum, idemque accuratius deinde examen confirmasset. Has vero observationes ut Roterodamum ad me mittere velint ante Kalendas Januarias, vel certe Februarias anni proximi 1763. enixe ac humillime rogantur. Eo siquidem tempore, modo vitam Deus viresque concefferit, illas omnes in ordinem redigere, moxque in Diario quodam, adjecta honorifica auctorum mentione, ne quem infumti poeniteat laboris, publicare constitui: illi præterea, qui omnium primum in hoc genere instrumentum detexerit, postquam per alterius examen res confirmata erit, simile, atque Gottingensis constituit Academia, adjudicaturus præmium, nempe viginti & quinque aureorum, (*ducatos* vocant) qui victori aut nummis, aut libris apud bibliopolas venalibus, ad ejus arbitrium, solventur. Dab. ex museo V. Kalend. Januar. a. 1762.

JOH.

JOH. CHR. GOTTSCHED OBSERVATIO

*Admonitioni Meermannianæ subiecta
atque inserta Diario Germanico, cui
titulus Das Neueste aus der anmu-
thigen Gelehrsamkeit. Lipsiæ
mense Martio MDCCCLXII.*

Num. III. pag. 196-199.

UT aliquam Bibliothecæ nostræ Paullinæ mentionem faciamus, hæc in antecessum videntur præmonenda. Constat, huius Academiæ Bibliothecam magna veterum Mistorum chartaceorum copia esse instructam. Anno circiter MDCLXL. brevi postquam in Germania accidit religionis Christianæ reformatio, ex Bibliothecis omnium, quotquot per hanc regionem sparsa fuere, Monasteriorum plurimum ditata est. Catalogus huius Bibliothecæ, quem olim Fellerus contexit & in lucem edidit, minime est perfectus & magno librorum omissorum potest suppleri Adpendice. Fellerus eundem errorem admisit, in quem Cyprianus eum sequutus inci-

B

ci-

cidit in *Catalogo Mstorum Bibliothecæ Gothanæ*. Uterque primum duntaxat librum ex quocumque Mstorum volumine nobis indicat, cæteris omnibus, qui eadem ligatura compacti sequuntur, silentio prætermittis. Si itaque diligens Bibliothecarius singulorum Mstorum annos, qui in fine plerumque semper adscripti sunt, adcurate examinare velit, in tanta profecto librorum scriptorum copia, etiam quantum ad chartam pertinet, pulcherrima observare poterit.

Interea, illud hic atque alibi fieri posse, in præsentia ex unico tantum vetusto opere, quod aliud agentibus nobis forte fortuna in manus venit, declarabimus. *Hugo Trimbergius* sive, uti aliis adpellatur, *Trienbergius* (von Trimberg sive Trienberg) poëta fuit seculi xiii & xiiii. mortuus dicitur anno ccccciii. uti subscriptio libri, qui olim fuit Bibliothecæ Heilsbornensis, testatur. Hic autem Hugo Trienbergius poëma scripsit, quod *Rhythmicum* (den Renner) vocavit, cuius editionem habemus Francofurti ad Moenum inpressam apud Cyprianum Jacobum ten Bock in fol. an. cccxlvi. Lipfensis quoque Bibliotheca urbana pulcherrimum eius exemplar Mstum possidet, quod picturis est exornatum, cuius tamen ætatem ad-

adcurate indicare nequeo; at vero in Bibliotheca Paullina codex huius libri Mistus adservatur multo vetustior.

Codex ille in charta Linea, & quidem adeo crassa, rudi atque inæquali exaratus est, ut facili perspici possit negotio, artem linteorum eiusmodi filorum conterendorum ac chartæ inde conficiendæ tunc temporis adhuc in ipsis cunabulis fuisse. Exemplar illud libri Rhythmici in longitudine fere est formæ, quam vocant in folio, cum in latitudine dimidiam tantum eius formæ partem expletat, sicuti folium in longitudine complicatum. Brevia Epigrammata eius temporis probe erant accommodata angustis istiusmodi paginis. Scriptura vero æque nitida est, ac seculo XII & XIII. apud nos esse consuevit, neque adeo inelegans, uti seculo vergente XIII. & ineunte XV. facta est: qui modo aliquot libros Germanico idiomate conscriptos horum seculorum manibus suis versaverit, optime ea de re poterit iudicare. Sed cuius utilitatis est hic loci multorum Diplomatum, veterum scriptorum & codicum manu exaratorum cognitio? In fine scriptor suum ipsius nomen, more eo tempore recepto, indicavit, imo & patriam suam atque annum, quo hunc laborem perfecit,

adcurate edocuit (vid. Observ. Epistolæ Cl. Belii subiectam.)

Est itaque liber hic Mistus Chartaceus absque ulla contradictione in charta linea, quæ perquam vetusta est, & vel ruditate sua ostendit, in prima huius artis iuventa in lineaque charta, ante annum cccccxii. confecta, hunc codicem fuisse exaratum. Illud tamen hac disputatione contendere nolo, librum hunc chartaceum in nostra Bibliotheca esse omnium antiquissimum; sed nunc quidem hiberno tempore plura eam in rem examinare non licet. Sufficit mihi, ad propositam quæstionem me quoque aliquid contulisse. Volo tamen ad probandam eius libri vetustatem ex principio eius adhuc paucula adferre. Omnium prima rubris literis scripta hæc leguntur:

Hy hebet sych der renner an. *hic incipit Liber Rhythmicus.* Deinde sequuntur tredecim versus Leonini, id est artificiose concinnati, (a) quorum ultimus a prioribus diversus aliter sonat: postremo sequitur huius præfationis interpretatio Germanica, simili fere versuum genere.

VI.

(a) Quos Vid. una cum Germanica interpretatione in Observ. Cl. Belii.

VIRO CELEBERRIMO ATQUE

DOCTISSIMO

CAROLO ANDREÆ BELIO

S. P. D.

GERARDUS MEERMAN.

ITerum Tibi, V. Celeb. molestus sum. Admonitionem etenim mitto *de chartæ lineæ origine*, quæ ut actis Eruditorum Lipfienfium integra inferatur, eft quod rogem, tum ne pereat, tum ut eo magis per orbem literarium fpargi poffit; idque quo citius fieri poterit, eo mihi erit gratius. Forte etiam non inutile efferet, ut in Germanicum idioma translata hæc obfervatiuncula in Diario quodam apud Vos locum occupare poffet; cui rei fi forte calculum adjeceris, duplici nomine obftrictus Tibi forem, fi hoc negotium alicui commiferis. Vale, V. Celeb. meque femper habe Tibi Tuique commendatiffimum. Dab. Hagæ Comitum A. 6. Januarii 1762.

PERILLUSTRI ATQUE CELE-
BERRIMO VIRO

GERARDO MEERMANNO

S. P. D.

CAROLUS ANDREAS BEL.

Litteræ Tuæ, Haga Comitum ad me datæ,
redditæ mihi sunt eo tempore, quo
lecto defixum me rheumatismus tenebat;
neque enim passus fuisssem alioquin, huma-
nissimam atque plenam benevolentia Episto-
lam carere responsoria. Admonitionem Tuam,
de chartæ lineæ origine, lubenter legi, illico
Novis Eruditorum Actis inferendam, sed &
Diariis duobus; Lipsiensi primum, (das
Neueste aus der anmuthigen Gelehrsamkeit,)
dein & Berolinensi, (Briefe über die Neue-
ste Litteratur.) Excitasti autem & me, Vir
Illustris, ad pervestigandos Codices nostros,
qui in Academia Bibliotheca adservantur;
an forte esse mihi liceret tam felici, ut repe-
rirem eo Codice antiquiorem aliquem chartæ
lineæ inscriptum, quam ille est, cuius Tu in
Admonitione Tua meministi. Nondum potui
M M. Codices nostros Mscptos omnes per-
qui-

quirere ; tamen iam venit in manus meas Codex Germanicus , inscriptus *anno* 1312. chartæ lineæ. quod si Tu , Vir Perillustris , meis oculis , meoque qualicunque iudicio non credis , do Tibi fidem , curaturum me , ut idem iste codex Academiae nostræ , (modo Bibliopola aliquis Vestratum , futuris Nundinis Paschalibus , pignore constituto , secum avehat Tibi tuto reddendum ,) Tibi veniat etiam in manus. Adscripsi averfa plagula super isto Codice observatiunculam , quam Tu æquibonique consules. Sunt tamen , nisi me omnia fallunt , inter hos Codices nostros hoc antiquiores , quos ego ut reperiam , deque scripturæ ætate , solerti disquisitione instituta , certior fiam , omnibus modis allaborabo. Felicem me putabo , si vel hac tenui opella mea intellexeris , nihil me magis in votis habere , quam ut intelligas , quanti Te Tuaque de litteraria republ. merita æstimem , & quam vehementer cupiam aliquo apud te loco esse. Vale , Vir illustris , & me ama. Scrib. d. X. Febr. 1762.

OBSERVATIO.

Est in Bibliotheca *publica* Academiae Lipsiensis, meae fidei commissa, folio maximo, sed angustiore, descriptus anno MCCCXII. in charta crassiore, non bombycina, sed nostrate, liber rhythmicus Germanicus, *der Renner*, qui Satyras in Monachos, & praecepta virtutum, continua vitiorum infectione, continet. Initium Libri tale est, rhythmis Latinis, sine ulla interpunctione.

Jam Juventus per eventus mea curo
Studia

Nunc benigne nunc condigne in te
ducens gaudia

Amo flores & amores ac estatis tempora

Colo tantum dampno planctum & annosa corpora

Placet risus atque visus forme pulchritudine

Tedet vultus dum incultus constat egritudine

Galatheas & coreas frequentare soleo

Que si strident dum me vident toto corde doleo

Vestimentum & argentum enitor acquirere

Sit

Sit fors mortis minus fortis cuncta
cogor linquere

Nescit etas quales metas cursus vite
prebeat

Donet (DEUS) factor meus ut laus
finem prebeat

Ducta per euentus tum sit male struc-
ta iuuentus.

Ich byns die Jugunt

Dy dy thugunt

Unde die untugunt gryffit an.

Myn gemute

Stet in blute

Dy wyle ich nit forghen kan.

Lachen synghen

Tanczen spryngen

Lern ich frowen und man.

Her ist wyse

Der nach pryse

Sych by myr behalen kan. &c.

Scriptor libri ita finit : imitatus sum eius
characteres, & lineas:

Anno. dni. milesimo. ccc. xii.

Sabbato. añ. dñicam. Invocavit.

Completus. est. liber. Per māg. t.

Wylhelmi. tornow.

Orate dominum pro scriptore.

VIRO AMPLISSIMO
GERARDO MEERMANNO,
REIP. ROTERODAMENSIS
SYNDICO
S. & O.

D. GERDES.

Opportunam hanc, quæ mihi se offerebat occasionem Te salutandi, meaque Tibi officia deferendi ac has Philyras transmittendi, negligere non poteram. Vides ex Philyris illis lento gradu apud nos prela moveri, ut parum promoveant.

Tuam de chartæ nostratis five lineæ admonitionem limatissimam avidè perlegi, nec quicquam tamen quod ad lucem rei obscuræ inferendam facere possit penuria mea habet, cum quæ Allatius in detectione fraudis Inshiramicæ, Mabillonius in suis de re diplomatica commentariis, Montfauconius in Palæographia Græca ac Maffejus in Historia diplomatica aut Godefridus Gottvicensis annotarunt tibi non sint incognita: Interea tamen observavi, Te non consuluisse Francis-

ciscum Mariam Nigricolum, Medicum Ferrariensem, cujus dissertatio de charta ejusque usu apud veteres inserta legitur Museo Minervæ Venetæ Tomo III. p. 249. sq. Deinde vero etiam, hæerere quis posset, circa tempus chartæ lineæ inventæ, in contradistinctione ad chartam gossypinam è pilis pannisve cottoneis fabricatam, quod circa finem Seculi XIII. determinare videris; Quandoquidem Lintei usus ex cannabi recentior sit, nec ante Seculi XV. initium innotuerit. Sic enim Caroli VII. Galliæ Regis Conjux indusiis ex linteo duobus primum dicitur usa fuisse, notante Gabriele Naudæo in addit. ad Histor. Ludov. XI. p. 81. 82.

Phœnicem Anglicum ante aliquot menses in meam migrasse bibliothecam Anglorum amicorum ope gratus recordor. Sed vellem quæ inibi leguntur Monumenta, non in Anglicum idioma fuisse translata, sed nativum suum retinuisse sermonem, cum nunc fere ubivis genuinus Scriptoris sensus, ac Translatoris fides in dubium vocari queant.

In Italia Reformata describenda ac illustranda ita quotidie horis subsecivis versor, ut brevi me specimen quoddam editurum augurer.

Vale, Vir Illustris, salveque perofficiosè dab. Groningæ d. 3 Martii 1762.

VIR O

ILLUSTRI, AMPLISSIMO,
LONGE CELEBERRIMO

GERARDO MEERMANN O

S. P. D.

P. D. LONGOLIUS.

ADmonitione Tva, VIR ERUDITIS-
SIME, nuper admonitus TIBI gratum
fore duxi, si, quæ in penu meo erant, ad
Origines Tvas Typographicas, quas moli-
ris, conferrem. Aequi bonique censesas
Tvis, quæ colimus maximo opere, infer-
uendi animum. Si stant promissis, qui
hoc nostro libello excitati fuerunt, nascetur
breui inde opusculum maioris molis, quod
prius, quam in publicum prodire iubebo,
Tvvm de hoc exspecto iudicium. Ego
autem is sum, qui olim apud Waesbergios
Plinii Epistolas prodire iussi, quibus immor-
tuus erat Cortius, ut ne mentionem faciam
Diogenis Laërtii & Gellii. Reliqua enim,
quæ ad illustrandas res Brandenburgicas mul-
tis

tis voluminibus contuli ego ex plerisque,
 quæ in proximo sunt, principum scriniis,
 Te parum iuvabunt. Adieci eius rei testes
 aliquot nouissimos, quos pro humanitate
 Tva, qua vbiq̃ue nobilissimus es, in melio-
 rem partem interpretere, meque amare in-
 cipe. Dabam Curia Regnitianæ siue Hofii
 Vogtlandorum, vt vulgo audit, ipsis Nonis
 Aprilibus ciciocclxii.

30 OBSERVATIONES

CHARTAM

INDUBITATE. LINTEAM

HAC. TENVS. NOTIS. ANTIQVIOREM

A. D. VI. IDVS. MARTIAS

A. R. S. CXCICCLXII

IN CVRIANO

IN. MEDIVM. PONIT

RECTOR

PAVLLVS. DANIEL
LONGOLIVS

CAESAREAE. FRANCISCEAE. LIBERALIVM
ARTIVM. ACADEMIAE. CONSILIAR. FAC
PHIL. LIPS. ADSESS. ET. SOC. IENENS
LATIN. SOC. HONORARIVS

IN Hermunduris meis perrecturo interce-
dit cursor publicus ex Belgio Illustris
GERARDI MEERMANNI, Syndici
Roterodamensis longe Celeberrimi, *Admo-
nitionem de chartae nostratis, seu lineae, ori-
gine*

gine data a. d. V. Calendas Ianuarias huius, quem agimus, anni CIOCCCLXII. secum ferens. Ea vero et ego admonebar tot praemiis et admonitionibus propositis ad iudicium chartae lineae.

INDEX DICTORVM.

- §. I. Charta lintea. §. II. An ab initio in molendinis confecta? §. III. Olim rarior. §. IIII. Corruptioni exposita. §. V. Caduca. §. VI. Difficulus sigillo munienda. §. VII. Hinc eius parcius usus. §. VIII. Nec perennis. §. VIIII. Codicum chartaceorum ætas dubia. §. X. Certior diplomatum chartaceorum. §. XI. Quodnam antiquissimum MEERMANNI? §. XII. Quodnam HANSSELMANNI? §. XIII. Quodnam PESTELII? §. XIIII. Quibus antiquius ONOLDSBACENSE. §. XV. Qui? §. XVI. Ineuntis seculi decimi quarti. §. XVII. Sigillo impresso. §. XVIII. Cuius? §. XVIII. Quando datum? §. XX. De quo? §. XXI. Per quem?

§. I. Tabula haec non sufficit cuncta chartae, qua patet, genera enumerare, nec refert.
Re-

Refert autem cum maxime eam nosse, quae ex linteis filis in frustra sectis et in mortario aliquo per pistillum contritis atque in aqua maceratis in modum pultis forma idonea hauritur et ad aërem exsiccat.

§. II.

Vt omnium artium initium rude, exile et simplex, ita et gignendae chartae lintae. Mortarium et pistillum opus est ad contundenda linamenta. Manibusne autem an vi aquae ventive pistillus moueatur, parum interest. Nam vel prisci molis carentes frumentum in pilas misum pistillis tundeabant et terebant, unde pistrina olim tam frequentia. Cum vero id nimis multas manus posceret, quae ad alia utilius adhibendae, cariusque stabant, ad molas exstruendas progressum est ita, ut circa rotarum frontes adfixae pinnae, cum ab impetu fluminis ventive percutiuntur, progredientes rotam versari cogant. Nasci igitur potuit charta lintea opem haud ferente mola. Sane aequè haud indignum inuestigatione, quando demum mola prima conficiendae chartae lintae fuerit constructa, quae ratione magis atque magis cultae, ut nostra aetate ad summum per-

perfectionis fastigium euectae omnibus numeris videantur absolutae istius generis molae.

§. III.

Quo autem difficilius pariebatur charta nostra, eo frugaliiores se gerebant maiores in ea adhibenda, ut fit, in re, quae rarior. Hi verbis parcentes paucis multa edicebant, seduloque cauebant, ut ne lineae confunderentur fluxiore penna, quin quaelibet litera lectu facilis, clara, distincta adpareret, secus ac posteris vix aliquot paginis immo plagularum sarcinis exsequentes, quod vel tribus quatuorue versibus et spatio aliquot digitorum exponebant nequaquam fidem ex charta metientes.

§. IIII.

Sed et linamenta blattarum ac tinearum epulae et murium illecebrae ex glutino, quod paratur coctis pellium osiumque ramentis, cui charta nostra immittitur et in aëre ficcatur.

§. V.

Inde eadem caduca valde et fragilis, ut
C iac-

iacturam patiatur et tabula et scriptura quolibet paullo sinisteriore casu.

§. VI.

Cum istud antiquius seculum minus ferax scribis, quin pleraque pars mortalium animi sui senfa literarum monimentis commendatura aliorum scribendi peritorum tum pauciorum fidei se relinquerent adeo, vt ne quidem nominis subscriptione, nisi Imperatores Regesque monogrammate, agnoscerent exarata, necesse erat, quod ipsi in extremo literarum profitentur, sigillo ea munire. Hoc literis adpendere erat moris, quod quidem in membranaceis commode fieri quiuisset, in chartaceis autem non sine periculo scissurae literis noxiae ex sigilli pondere. Vt vero illud imprimerent, non dum aderat materia, quam nostrum quoque aeuum dedit demum tenacissimam, quin adhiberent cerae genus, cui imposita charta sigillum inscriberetur, casui aduerso vel ad huc apud nos obnoxiae.

§. VII.

Ista autem cuncta suadebant parciolem chartularum vsum vt pote minus perennium et ad posteros durantium.

§. VIII.

§. VIII.

Quod si vero et iam largius iis fuissent
vsi, rerum tamen edax tempus istius modi
documenta citius corruperit, et consumserint
alia ita, vt pauciora aetatem tulerint, et ad
posteror fuerint translata.

§. VIIII.

Adseruatu quidem commodiores erant
chartae plures in vnum corpus compactae,
infidiis tamen supra §. III. memoratis aequae
expositae. Iam cum neque in fronte neque
in calce annum scriptionis proderent librarii,
vereor, ne spes extenuetur et euanescat,
inde chartae linteae aetatem esse definiturum
quemquam.

§. X.

Eius igitur nulla patet via quam diploma-
tibus, quae crepat seculum, quippe quorum
datum et actum aut exprimit annum aut eius
ariolandi vestigia signat.

§. XI.

Eruditissimo MEERMANNO quidem
non alia nisi ex scriniis *Quedlinburgensibus*,

cuius in Analectis Brunsvicensibus anni CIOIOCCXXXV. libello LII. indicium factum, innotuit vetustissima anno *millesimo tricentesimo undequadragesimo die S. Viti, Modesti et Crescentii* exarata charta, qua antiquior Celeberrimae Goettingensi Societati Regiae anno CIOIOCCCLV. non dum fuit cognita.

§. XII.

Hac aliquot annis vetustior anno eiusdem seculi *decimi quarti tricesimo tertio die Veneris post adscensionem Domini* data ex tabulario *Hohenlobico* in lucem protulit Illustris HANSSELMANNVS in vltterius solide illustratis et mascule defensis Regalibus *Hohenlohicis* p. 323. seq.

§. XIII.

Hoc par superat aliud anno *vicesimo sexto* eiusdem seculi, quod in penu suo adseruare testatur Doctissimus PESTELIVS Rintelenfis Profesor in Nouis Literariis Goettingensibus anni CIOIOCCCLVII. libello VII. Nam vt altera charta, quam idem Vir Celeberrimus secum habere ibi profitetur, anni *millesimi ducentissimi tricesimi noni* fit linea, veretur

tur antea laudatus Ill. HANSSELMANNVS fretus auctoritate Chronici Gotwicensis Lib. I. Cap. I. §. 2. p. 13. cuius verba: *De charta linea aliqua remanet quaestio, quando nimirum eiusdem usus coeperit? quem non nulli plane ad XI. quidam ad XII. saeculum referunt, non observata, ut credimus, differentia inter chartam bombycinam et lineam: arbitramur proinde, vix ante saeculum XIII. usum chartae lineae inualuisse.*

§. XIII.

Serenissimi Principis Domini CHRISTIANI FRIDERICI CAROLI ALEXANDRI Onoldsbaci Franconiae prudentissime regentis indulgentia luculentissima per mensem Augustum superioris anni licuit mihi esse tam felici Perillustris atque Excellentissimi Iungii auspiciis inter alia scriniorum eius perspicacia optime digestorum eorumque locupletissimorum uti frui charta vere lintea. En ante omnia ad huc a nemine, quod scio, prolata ipsa verba:

FRIDERICVS dei gracia ecclesie Augustensis episcopus honorabilibus viris Decano, totique capitulo ecclesie Fuhtwacensis,

sis, amicis nostris karissimis, salutem et sinceram in domino caritatem. Cordi nobis est ecclesie nostre defectibus succurrere ipsiusque commodum et utilitatem promovere in quantum possumus et tenemur, cum itaque iuxta quorundam virorum et ammiculi nostri predilecti R. de hyrnhain prepositi vestri relatione precipue iam dudum intellexerimus de quibusdam manifestis ecclesie vestre defectibus, cum in rebus vestris et personis, Idcirco volumus et mandamus, qua tenus super reformatione earundem, cui utique intendere volumus bona fide, certos nobis ad hoc aptos viros et ydoneos de capitulo vestro, ad presenciam nostram Augustam transmittatis ad terminum quem vobis, discretus vir ac dilectus nobis magister h. de Nortemberch, notarius noster deputabit et assignabit in quo nobis ecclesie vestre, necnon omnium vestrorum profectum procurabitis nostro et prepositi vestri concilio et auxilio mediante volentes ut concanonicos vestros absentes qui de consuetudine fuerint euocandi vestris literis ad eundem terminum et locum euocetis, et predicto magistro h. super referendis vobis ex parte nostri fidem credulam adhibere velit. Datum Auguste x kalen. Maii.

§. XV.

Vsu fidismodo isto magistro edoctus, quot imposuisse cupidinem videre, quod voluerunt, vocabam iterum iterumque in dubium illam tabulam. Licetne antestari Viros, quos alit Princeps Aequissimus meritorum Iudex, rei diplomaticae peritissimos? Licebit aeternum memori eorum facilitatis et humanitatis, qua exceperunt foueruntque plane singulari, ut ipsi loquantur, quanta sollicitudine eam ego exploraui, nec prius adquieui, quam dum sensus dixerim pene omnes conspirantes eo me adigerent, ut nihil esset reliqui, quod vel minimam suspicionis speciem prae se ferret. Quo fortius reluctabatur mens mea, eo fortius conuincebatur, fila nec bombycina esse serica neque ex linis xylinis nucis, quae gossipion siue xylon fert, cuius ex interiore bombyce lanugo netur, sed linea esse. Fuerit autem circiter octaua plagulae pars siue folii satis glutinata et ex senio subflaua.

§. XVI.

Literarum forma non est alia, quam quas ineunte seculo quarto decimo usitatae fuisse tot millia membranarum istius aevi satis ar-

guunt ne a literatissimo quidem ad huc in ius aut suspensionem vocatarum.

§. XVII.

Neque natu minorem praefule, qui eas dedit, esse chartulam, loquitur effigies, qua signata, eius tergo tam tenaciter inhaerens, ut prius comminui quam auelli se patiatur, nec tam expressa fuerit, si aliunde in eam translata. Et qui transferatur aut unde, quoniam tum temporis eas non infigere sed adfigere siue adpendere membranarum in consensum verterat?

§. XVIII.

Dabat autem illas literas FRIDERICVS se ipsum *Augustensem Episcopum* nominans. Si quaeris, cuius gentis; respondet BVCELLINVS in *Topochronostemmatographica Sacra et Profana German. Sacr. Part. I. p. 13. Speet de Faymingen*, quo nomine quoque comparet in literis anno cccccxv. exaratis et a Viro Perillustri et Excellentissimo *de IVNG* in illa lance fatura optimis quibusque frugibus referta *Miscellan. Tom. III. p. 236. excerptis. Apud CRUSIVM in Annal. Sueu. Part. III. Lib. III. Cap. XVIII. eius loco est Fainingen.* In manu-
scrip-

scriptis tamen ACHILLIS PIRMINII GASSARI Annalibus Augstburgensibus, quos olim Menkenio meo Scriptores Rerum Germanicarum conquirenti paravi prelo, inueni *Spatum* de *Turnegga*, et si operarum incuria in eorum Tom. I. p. 1472. *spactus* fuit illatus. Nec alium, quam *Speethum* de *Thurnegg* nouit recentissimus Historiae Augustanae conditor fide dignissimus Gen. de STETTEN Cap. VI. §. XVIII. Componant hanc litem, quibus propius inspicere licet Augustanorum res.

§. XVIII.

Vno ore fatentur omnes, regimen eius durasse ab anno cccccvii. ad cccccxxx. Intra hoc temporis spatium exarasse illas literas satis constat. Si statim inito honore, existimauerim, id vel verbo prodidisse, ut in multis contigit. Non scripsisset: *Cum iam dudum intellexerimus*. Inde tamen non dum euictum, prodiisse eas demum in extremo vitae. Nam et huius forsitan essent vestigia.

§. XX.

Certiora proferre quis posset, si liqueret, annum cccccvii. qui *Rudolpho* de *Hyrnbain*

in Genealogia Ordinis Equestris Franconici ad Almonam BIEDERMANNIANA Tab. CCXXI. adponitur, emortualem fuisse. Sane ibi salutatur *Capitularis et Praepositus Capituli Augustani*, quem et *Feuchtwangensis ecclesiae capituli* tum, cum ista exararentur, fuisse *praepositum*, ex ista charta palam fit.

§. XXI.

Nec vola nec vestigium *H. de Nortenberg* notarii in charta nominati, ut inde aliqua coniectura aetatis eiusdem fieret, adparet.

Implebit autem intra decennium officina, quae antea vaga sedem fixit supra Curiam nostram ad Salam paullo supra confluentem Regnitii superioris, tum per vniuersas terras **CELSISSIMIS PRINCIPIBUS BRANDENBURGICIS** in Franconia parentes prima et per multos annos vnica, officinae libris stanno exscribendis tredecim annis ante hic Curiae a Matthaeo Pfeilschmidio patre institutae secundae reliquarum earundem regionum matri ministrans chartam ex eo adeo exculta, vt cum maxime Wunnerlichianum nomen remotissimos exciuerit ad arcescendam chartam cum Belgica de principatu contendente.

RE-

RECENSIO

Programmatis Longoliani, quæ exstat
in Diario Gottingensi (die Gottin-
gische Anzeichen von Gelehrten
fachen) quod auspiciis prodit
Regiæ societatis Scientia-
rum. N. LVIII. D. XXIX.
Mai. ccccclxii.

A Celeb. Rectore P. D. Longolio pro-
gramma accepimus, publicatum d. x.
Martii huius anni, cui titulus: *Chartam in-
dubitate linteam, hætenus notis antiquiorem,
in medium ponit.*

D. Rector Admonitione Meermanni, Syn-
dici Roterod. ad investigandam primam remo-
tissimamque hodiernæ chartæ lineæ originem
excitatus in fine programmatis exhibet nobis
diploma Latinum *Augustensis* cuiusdam Epis-
copi nomine *Friderici*, quod in Serenissimi Prin-
cipis Onoldsbacensis tabulario adservatur. Pu-
tat D. Longolius, illud monumentum eius ge-
neris ceteris omnibus, hætenus notis, esse
antiquius. Equidem, diploma hoc chartæ
veræ lineæ inscriptum esse, contra Cl. Rec-
torem, qui ipse illud manibus suis versaverit
atque

atque in illud anxius inquisiverit, negare nolumus; at vero nemini non scrupulum movere debet, quod eidem, ut tum temporis fieri consuevit, nulla plane ætatis addita est mentio.

Optaveramus, ut Cl. Editor pro sua rerum Historicarum peritia ad tollendum vel certe minuendum hunc scrupulum, quidquam observasset. Quum itaque ipse annus, ex quo tamen præcipue hic loci argumentari liceret, in diplomate prætermissus est, sedulo operam navat Cl. Rector, ut eius ætatem argumentis aliunde depromptis constituat. Credit itaque, Literarum ductus ac scribendi formam omnino seculo XIII. ineunti esse accommodatissimam. Sigillum quoque haud posterioris temporis inventum esse contendit, cum tenaciter adeo chartæ inhæreat, ut, nisi comminuatur, inde avelli non possit. Et siquidem Episcopus Fridericus, uti inter omnes constat, ab anno CIOCCCVII. ad A. CIOCCCXXX. Episcopalem sedem Augustæ tenuerit, consequens esse, intra hoc temporis spatium Diploma illud datum fuisse. illud tamen initio honoris Episcopalis fieri non potuisse, partim, quia Episcopus has rerum circumstantias plane non prætermisisset silentio, partim, quia inter alia expresse dicat:

supra

cum

cum iam dudum intellexerimus &c. inde tamen nondum evinci posse, Episcopum has literas brevi ante mortem edidisse, quoniam facile huius rei vestigia quædam (certe ex opinione Cl. Rectoris, qui ob probabilem rationem arbitratur, Episcopum æque minus atque alios mortis tempus præsentire potuisse) adparerent. Ceterum de ætate huius chartæ certius iudicari posse, si liquidum esset, in ea memoratum Præpositum *R. de Hyrnhain* A. cccccvii. diem obiisse supremum, uti illud Biedermannus in Tabulis Genealogicis Ordinis Equestris Franconici ad Almonam de homine eiusdem nominis atque conditionis referat.

Quando & nobis licet, nostram hac de re sententiam proferre, liquido pronunciamus, nos argumentis Cl. Longolii de ætate huius diplomatis plane convinci non potuisse. Si postea nulli Augustensi Episcopo nomen illud *Friderici* fuisset, quam illi, qui ab A. cccccvii. usque ad an. cccccxxx. regimen habuerit, minus dubitarem D. Rectori adsentiri: sed, cum itidem A. ccccccxiii. Augustensem Episcopum simili nomine appellatum inveniamus, credimus Cl. Rectorem præ primis certis argumentis probare debuisse, qua de causa illud Diploma magis

gis I. quam II. Friderico sit adtribuendum; auctoritati namque Cl. Biedermanni in rebus Genealogicis parum credendum putamus. Tabulæ eius erroribus scatent & scriptæ sunt sine ulla probatione. Ex argumentatione quoque scripturæ literarumque parum hac in re profici potest. Diplomata namque, quæ initio seculi xv. sunt exarata, aut difficile aut interdum etiam minime a Diplomatis seculi xiv. distingui possunt. Quandoquidem sunt Diplomata eiusdem anni atque hominis, quæ, si tantum ex scriptura iudicare vellemus, recte duobus seculis adscribi possent. in hoc quidem casu sigillum præcipuum oportet sit argumentum. Optandum foret adhuc, ut Cl. Rector sigillum huius Diplomatis secundum externam atque internam eius indolem (e. g. magnitudinem, formam, colorem titulumque) describeret, & in primis indicaret, an effigies & qualis ei indita sit: tum enim illud adcurate describi posset, atque etiam, si operæ pretium esset, æri incisum hoc sigillum cum aliis utriusque Augustensis Episcopi sigillis comparare, indeque Diplomatica certitudine diiudicare, utrum ad Fridericum I. an II. pertineat, ac per consequens, an inde quidquam utilitatis, quantum ad inquisitionem hodiernæ chartæ originis, hauriri possit.

VIRO CLARISSIMO ATQUE

DOCTISSIMO

P. D. LONGOLIO

S. P. D.

GERARDUS MEERMAN.

LÆtus gratusque accepi V. Cl. quæ ad me nuper misisti literaria munuscula, inprimis de charta antiquissima lintea Tibi nota programma, quod cum voluptate fructuque legi. Utinam alii viri docti, ad quos exempla admonitionis meæ per totum fere terrarum orbem sparsi, æque mihi propitii essent, ad communicandas suas hac de re observationes. At vix quinque vel sex literæ sunt, quas super hoc argumento recepi, quum plusquam centum literatis meam opellam miserim, eaque insuper permultis Diariis inserta fuerit. Adeo grave illis esse dixeris, opem mihi ferre. Expecto autem proxime subsidia ex Anglia, unde amicus mihi scripsit, reperiri inter archiva Episcopatus Cantuariensis chartam linteam, quæ fere ad

a 1280. adscendat. Vereor autem, ut ejus origo nostra ætate detegatur. Si eam in rem integrum opusculum mediteris, bene feceris, si expectes, donec anno proximo Deo volente in Actis Lipsiensibus publice exposuero, quid ex variis Europæ partibus eo circa ad meam pervenerit notitiam. Vale V. Cl. & me amare perge. Dab. Stadvici, in prædio meo suburbano prope Leidam d. 29. Maji 1762.

NOTITIA

Transmissa per Ill. Baronem Senckenbergium Vindobona XI. Kal.

Mai. CXCCLXII.

Nisi me fallit memoria, vidi a. 1740. Vindogræcii in tabulario civico Diploma exaratum anno 1303. in charta, qualis hodie conficitur, linea, sed crassiore. Quoniam vero excerpta mea Vindogræcensia senis intra decem annos demigrationibus, temere disjecta, in aliquo meorum cubiculorum alte sepulta jacent, ea etiam magna oblata mercede desperem in conspectum producere.

Popovius (Poppewitsch)
Eloq. Germ: Profes.

NO.

NOBILISSIMO VIRO
GERARDO MEERMANNO
REIPUBLICÆ ROTERODAMENSIS
SYNDICO ET LITERARUM
STATORI

GREG. MAJANSIUS,
GENEROSUS VALENTINUS

S. D.

CUM incredibili cupiditate ardeas, Vir
Eruditissime, cognoscendi omnia, quæ
ad litteras pertinent; mirum non est Te scire
velle, quo tempore usus cœperit hodiernæ
chartæ, ejus scilicet, quæ fit ex fragmentis
linteorum lini aut cannabi comminutis, et
in massam redactis: cujus inventionis tempus
si probe cognitum fuerit, de multorum li-
brorum antiquitate melius judicabitur.

Antiquissimum monumentum in hujusmodi
papyro exaratum, quod ego scio, illud est,
quod Franciscus de Berganza, monachus
Benedictinus, vidit, descripsitque *Antiquita-*

D

tum

tum Hispaniæ Lib. VII. cap. 7. §. 124. his verbis. En el monasterio de Silos se conserva un Vocabulario todo latino, esto es, que la voz latina menos usada se explica con otra tambien latina mas usual, i entre hoja, i hoja de vitela, tiene otra de papel, aunque algo grueso, mui bien batido: la letra es Gothica; i assi estoi en juicio, que por lo menos se escribiò, en tiempo del Rei Don Alfonso el sexto. Quæ verba ad litteram sic latine se habent. In monasterio Silensi conservatur Vocabularium omnino Latinum, hoc est, vox Latina minus usitata explicatur per aliam etiam Latinam usitatiorẽ: & inter folium & folium vitulinum habet aliud papyri, quamvis aliquantulum crassæ, bene contusæ. (Hæc foliorum membræorum intermixtio etiam observatur in aliis libris veteribus, fortasse ob defectum unius, aut alterius generis chartæ, ut videre est in Antonii Augustini Bibliotheca M. S. Latina. Prosequitur Berganza.) Litteræ sunt Gothicæ. Itaque judico minimum scriptum fuisse tempore Regis Domini Alfonsi Sexti. Hæc Berganza, qui litteras Gothicas optime novit: & ob ignorantiam scripturæ Gothicæ minime ad vulgus relegandus est. Merito itaque asserit, Vocabularium illud Gothicis litteris exaratum minimum scriptum fuisse

tem-

tempore Regis Alfonſi VI. Nam eo vivente celebratum fuit Concilium Legionenſe, quo prohibitus fuit uſus characterum Gothicorum, qui intelliguntur nomine Litteræ Toletanæ; quia nimirum Toleti, urbis Regiæ, in uſu erant, cui litterarum generi ſubſtitutæ fuerunt Gallicæ, prout didiſcimus ex Ruderico Toletano, *Lib. VI. cap. 30.* ubi ita ſcripſit. *Et interfuit etiam (Garſiæ Regis funeri) Renerius Legatus, & Romanæ Eccleſiæ Cardinalis, ibidemque celebrato Concilio cum Bernardo Toletano Primate, multa de officiis Eccleſiæ ſtatuerunt, & etiam ut de cætero omnes ſcriptores, omiſſa littera Toletana, quam Gulphilas Gothorum Episcopus adinvenit, Gallicis litteris uterentur.* Ait Rudericus, omnes ſcriptores (de omnibus ſcriptoribus librariis puto ego hoc intelligendum: non de reliquis etiam, quod incredibile eſſet) ut intelligamus, neminem poſtea uſum fuiſſe Gothicis characteribus: in quo diſſentio a Stephano de Terreros & Pando Soc. Jeſu, ſeu potius a ſummo amico meo, Andrea Marco Burriele, ejusdem Societatis, vero auctore *Palæographiæ Hispanæ*, qui, ut *pag. 20.* aſſereret, Clericos Muzarabes Toletanos retinuiſſe poſtea in libris Liturgicis uſum litteræ Gothicæ, alio documento uti debuit diverſo

ab Eugenii tertii Bulla ad Muzarabes Toletanos descripta a Cardinale Aguirrio, *tomo III. Concilior. Hispan. pag. 262.* ubi litteræ Gothicæ nullam mentionem Eugenius fecit.

Promulgata fuit illa prohibitio eodem anno, quo obiit Garfia Rex, Era scilicet 1129. non 1117. ut per errorem legitur apud Rudericum Toletanum, *Lib. VI. cap. 30.* Nam Lucas Tudensis eo antiquior, Regis Garfiæ obitum, & Concilium Legionense hoc modo conjunxit, *tomo IV. pag. 101. Hispaniæ Illustratæ.* Rex autem Garfias cum veniret Legionem, in itinere mortuus est: ejus funeri ambæ sorores, Urraca scilicet & Geloyra more Regio occurrentes, & Renerio Romanæ Ecclesiæ Legato, qui postea Papa effectus est, & cum Bernardo Toletano Archiepiscopo, aliisque comprovincialibus Episcopis, & Abbatibus Synodum celebrabat, omnibus pro ejus anima Deo salutarem hostiam offerentibus, corpus ejus in eadem urbe cum patribus suis sepulturæ honorifice tradiderunt, Era MCXXIX. In prædicta vero Synodo alii sacerdotes de Fide Catholica colloquentes statuerunt, ut secundum regulam Beati Isidori Hispalensis Archiepiscopi Ecclesiastica Officia in Hispania regerentur. Statuerunt etiam, ut Scriptores de cætero Gallicam litteram scriberent,

rent, & prætermitterent Toletanam in Officiis Ecclesiasticis, ut nulla esset divisio inter ministros Ecclesiæ Dei. Huc usque Lucas Tudensis loquens de rebus gestis Era MCXXIX. Nisi malis hæc contigisse Era MCXXVIII. nam in Annalibus præmissis Historiæ Compostellanae ita scriptum est. Garfias, qui in exilium Hispalim abierat, ad Fratrem suum Adefonsum, qui, ut dictum est, Regnum acquisierat, cum magna festinatione infortunata remeavit. Ipse enim Adefonsus suæ sororis Urrachæ consilio eum captum IV. idus Februarii Era M. C. XI in carcere retrusit, & usque ad mortem ibi tenuit. Est autem ille Garfias mortuus die VI. Feria XI. Kalendas Aprilis, Era M. C. XXVIII. ad cuius sepulturam fere omnes Hispaniæ Episcopi & Abbates Legionem convenerunt, & eum honorifice Regio more sepelierunt. Cardinalis sanctæ Romanæ Ecclesiæ Raynerius, qui postea in Papatum promotus fuit, Concilium ibidem celebraverat, cui Rex Adefonsus cum Comitibus, Principibus Hispaniæ & ut supradictum est, cum Episcopis, & Abbatibus interfuerat.

Haec omnia confirmat *Historia Generalis Hispaniæ*, Parte IV. fol. 314. col. 2. Adde Didacum Mocolætam, monachum Benedictinum, in *Additionibus*, quas adjunxit libello

suo inscripto *Ferreras contra Ferreras*, asserentem se interfuisse regeſto & coordinationi Tabularii Eccleſiæ Toletanæ, & obſervaffe a primo privilegio Regis Alfonſi vi. nullum ibi inſtrumentum Gothice ſcriptum inveniri. Cum igitur tam religioſe obſervata ſit illius Regis prohibitio, dicendum eſt, Vocabularium illud, cujus meminit Berganza ſcriptum fuiſſe ante annum 1090. quanto autem tempore antea, divinare non poſſumus, cum Petrus Abbas Cluniacenſis, qui anno 1120. aut circiter, ſcripſit Tractatum contra Judæos, eos irridens ita ſcripſerit. *Sed cujusmodi librum? ſi talem, quales quotidie in uſu legendi habemus, utique ex pellibus arietum, hircorum, vel vitulorum, ſive ex biblis, vel juncis orientalium paludum, aut EX RASVRIS VETERVM PANNORVM, ſeu ex qualibet alia viliori materia compactos, & pennis avium, vel calamis paluſtrium locorum qualibet tinctura infectis deſcriptos.* Ubi libri *ex raſuris veterum pannorum*, proculdubio ſunt papyracei, quales nunc habemus, quos minime dubito in Hispania eo tempore frequentiffimos fuiſſe. Nam Scherif Al Edriſſi, Geographus Nubiensis, oculatus teſtis, qui floruit anno 1151. in libro *Relaxationis animi curioſi, climatis IV. parte I. pag. 160. ita ſcripſit.*

Sæ.

Sateba autem urbs est venusta, habetque oppida tam pulcra, & munita, ut proverbio circumferantur. In ipsa præterea conficitur papyrus præstantissima, & incomparabilis.

Sed ecquis mihi definiet Sætabæ papyri antiquitatem? Locum considera ejus vel inventioni, vel fabricationi commodissimum. Ad papyri materiam quod attinet, memoria repete, Silium Italicum *Punicorum Lib. III. v. 371.* Sætabas telas ita celebrasse.

*Hos inter clara thoracis luce nitebat
Sedetana cohors, quam Sucro rigentibus undis,
Atque altrix celsa mittebat Sætabis arce,
Sætabis & telas Arabum sprevisse superba,
Et Pelusiaco filum componere lino.*

Catullus *carm. 12. & 25.* refert, sublata sibi sætaba fudaria. Notum autem est, nari- bus emungendis destinari telas delicatas, & suaves, ne illis ingratae sint. Sætaborum fudariorum abundantiam arguit, quod ait idem Catullus dicto epigram. 12. alludens ad eorum parvum pretium.

*Quare aut hendecasyllabos trecentos
Expecta, aut mihi linteum remitte:
Quod me non movet æstimatione,
Verum est in memosynen mei sodalis.*

Sed ab Hispania ei missa non fuissent sudaria, nisi grata esse deberent. Eorum vero frequentiam nihil magis probat, quàm Plinium in Dedicatione operis immortalis Sætaba nominare, per ellipsin ommittentem sudaria: quæ figura non committitur, nisi cum verborum usus ita frequens est, ut facile sciatur, quod nomen supplendum sit. Illa vero sudaria fuisse linea, facile credet, qui meminerit Vatinius, cum accusaretur a Calvo, candido frontem sudario tersisse, ut memorat Quintilianus *Lib. VI. cap. 3.* non igitur erant e panno laneo, qui neque solet esse albus, neque sudori exfricando aptus ob scabritiem. Idemque dicendum est de sudario cannabino. Sed quid verbis opus est? Strabone teste, *Lib. III. pag. 99.* ex Hispania advehebantur *summe tenuia texta, quæ Sætabitæ faciebant.* Ubi recte Casaubonus in notis, *pag. 56.* pro *Saltiatæ*, voce nullius significationis, *Sætabitæ* reposuit, hanc emendationem probante Ludovico Nonio, in *Hispania, cap. 68.*

Ergo linum illud præstantissimum variis usibus egregie serviebat. Ideo Gratius in *Cynegetico, p. 41.* agens de retibus conficiendis, dixit.

Hispanique alio spectantur Sætabes usu.
Sic

Sic quod Galli dicunt *Satin*, genus telæ bombycinæ, antea dicebatur *Zatavin*, ut ex rationibus Stephani de la Fontaine anni 1350. probavit Ægidius Menagius in Dictionario Etymologico linguæ Gallicæ v. *Satin*. Jacobus Roig, præstantissimus Poëta Valentinus, qui scribebat anno 1464. libro *Consiliorum*, fol. 21. cap 2. nominavit telam illam *Ceti*, eadem, ut puto, origine, conversa A, in E, ut plerumque fieri solet, & ablata N. ut nominis terminatio esset Valentina. Illud etiam probaverim, Italicam vocem *tabi*, & Gallicam, *tabis*, a Sætabi derivatam: nam eodem Menagio observante in v. *Tabis* in inventario mobilium Caroli V. excuso post ejus Historiam scriptam ab Abbate de Choisy, hæc leguntur: *Un surcot, & un chaperon de Zatabis violet, fourré de menu vair*. Ex telis Sætabis fiebant etiam tentoria ut refert Escolanus in *Histor. Regni Valentiae, Lib. IX. cap 21. num. 4.*

Mirum igitur non est, Plinium in *Hist. Nat. Lib. XIX. cap. 1.* Sætabo lino tribuisse primam in Europa palmam. Verba ejus sunt hæc. *Similiter & in Italia regione Alliana inter Padum Ticinumque amnes, ubi a Sætabi tertia in Europa lino palma: secundam enim in vicino Allianis capeffunt Retovina, & in Æmilia via Faventina.*

Quapropter cum arte textrina adeo excelluerit urbs Sætabi, & quidem ante Pœnorum in Hispaniam adventum, ideo Samuel Bochartus in *Chanaan*, *Lib. I. cap. 35.* suspicatus est, Sætabin accepisse nomen a *Setibuts*, id est, stamine vel tela byssi, quæ ibi texebatur: Et ante eum Alfonsus Zamora in lexico adjuncto Bibliis Complutensibus, fol. 106. col. 2. *sadin* interpretatus fuit *sin-donem linteum*. Notum autem est, plurimas nationes d in t permutare. *A. Sadin* igitur facile dici potuit *Satin*, & inde *Sætabi*, quod nomen videtur Phœnicium.

Ut ut autem sit, papyrus Sætaba fuit præstantissima in orbe terrarum ut ait Escolanus, *Lib. IX. cap. 22. num. 4.* Si vis autem scire cujusmodi esset, sume exemplum e prægrandi libro, quem habeo scripto in ipsa urbe Sætabi per varios descriptores continuato ab anno nescio quo ad annum 1435. ex quo unum folium ad Te mitto, unde disces formam & qualitatem papyri Sætabæ, cujusmodi erat sæculo, ut conjector, xiv. & certe initio xv. Hæc papyrus, ut in memorati libri foliis foli oppositis observavi, etiam habet signum, ut Italica habebat, pro ut suo jam tempore testatur Bartolus, qui scripsisse videtur ab anno 1345. aut circiter, ad

ad annum 1357. in tractatu de Insigniis, & Armis, sub rubrica 8. cujus testimonium optime notasti.

Præter Vocabularium Silensis monasterii supra memoratum indicemus aliud instrumentum papyraceum eximiæ antiquitatis. Id est, Concordia, ut ita dicam, sive pactum scriptum anno Domini 1178. inter Regem Ildephonsum, secundum Aragonum, & primum Catalauniæ, filium Raimundi Berengarii, & Alphonsum ix. Castellæ Regem, qui pacti fuerunt quomodo inter se partiti deberent terras, regiones, & Regna, quæ bello adversus Maurusios acquirere cogitabant. Custoditur hoc monumentum in Regio tabulario Barcinonensi, viditque illud auctor *tomi I. Regiæ Academiæ Bonarum litterarum urbis Barcinonis, cap 2. pag. 355.*

Idem scriptor meminit, se vidisse aliam scripturam inventionis corporis sancti Cucuphatis, quæ supponitur scripta anno 1079. quanquam candide profitetur videri sibi ejus characteres tempore illo recentiores.

Ex eodem libro, pag. 355. didici Regesta Expugnationis Regni Valentia incipere ab anno 1237. tempore Jacobi, cognomento Expugnatoris, & continuata fuisse ab ejus successoribus, omnia exarata in papyro.
Quam

Quam usitata autem papyrus esset in hoc regno Valentiae, declarant ejus leges, sive Fori, qui promulgati fuerunt anno 1250. uti constat ex inscriptione fori 1. in quibus frequens fit mentio papyri. Nam foro 18. rubrica 34. de leuda & hostalage, e altres drets reals, e de corredors, lib. IX. legitur, *caxa de paper quatre sous*, hoc est, *capsa papyri quatuor solidos*. In foro 21. ejusdem rubricæ 34. lib. IX. ubi agitur de hostalatge (tributi specie) dicitur, *caxa de paper, dotse diners*, hoc est, *capsa papyri, duodecim nummulos æreos*. In eodem foro 21. rubrica 34. libri IX *pedaz de paper* (castellane, ut puto, *pliego de papel*) *no done alcun peatge*, hoc est, non solvat aliquod *pedagium*. In privilegio 46. Jacobi I. dato anno 1251. legitur fol. 15. col. 1. *carga de paper donet duos solidos*, hoc est, onus papyri contribuat duos solidos.

Verum in primis memorabile est Privilegium 17. Petri secundi inter Valentinos, & quarti inter Aragonum Reges, quod integrum hic describam, quia forte illud non habebis ad manum. Sic autem se habet, fol. 106. col. 2.

„ Q' papyrus valentie & xative reducatur
 „ ad formam antiquam; al' mostazaffi exhi-
 „ gant penas ut de aliis fraudibus.

„ Pe-

„ Petrus dei gratia rex aragonum valè.
 „ &c. dilecto consiliario nostro arnaldo de
 „ moraria baiulo regni valentini generali nec
 „ non fideli suo baiulo xat' vel eorum locat'
 „ parentibus vel qui pro tempore fuerint
 „ salutem & dilect': Etsi regalis prehemini-
 „ nencie incumbit officio subditorum incom-
 „ moda evitare illis tamen precipue tenetur
 „ occurrere que in damnum reipublice re-
 „ dundare potius dinoscuntur. Sane sicut
 „ rumor plurimum nostrorum familiarium ac
 „ nonnullorum etiam aliorum nostrum cre-
 „ bius pulsavit auditum tam in civitate valen-
 „ tie quam etiam in xat': artifices ac magistri
 „ papirum fabricantes ipsam papirum tam
 „ in forma quam in cisa (hoc est, incisione)
 „ & al' exquisitis fraudibus anichilarunt &
 „ destruerunt adeo que registra & capit brevia
 „ curiarum & notariorum in quibus scripture
 „ publice & autentice reconduntur ac etiam
 „ registrantur & libri privatarum persona-
 „ rum infra brevis temporis spacium lace-
 „ rantur & destruuntur & folia inde ad inui-
 „ cem separantur nec minus in processibus
 „ curiarum seu litium regule seu linee iuxta
 „ prouisionem regiam in singulis foliis ac
 „ paginis ordinate possint recipi seu scribi:
 „ quorum pretextu litigantes plurimum
 „ vexan-

„ vexantur expensis. Nos itaque volentes
 „ damnis & fraudibus huiusmodi ut conuenit
 „ obuiare nostrisque subditorum indemnita-
 „ tibus prouidere: Six duximus prouiden-
 „ dum ac etiam ordinandum: qua deinceps
 „ dicta papirus reducatur ad formam anti-
 „ quam: & per dictos magistros seu fabrica-
 „ tores fiat iuxta formam antiquam & prout
 „ antiquitus tam in forma quam sifa quam in
 „ penso & al' erat fieri assuetum. Quare
 „ vobis & vnicuique uestrum dicimus & ex-
 „ presse mandamus quat' ordinationem &
 „ prouisionem nostram huiusmodi eisdem ma-
 „ gistris voce preconis publice nuncietis &
 „ in registris curiarum officiorum vobis com-
 „ missorum ne ignorancia pretendi valeat &
 „ ad inueniendum de facili si casus occurrerit
 „ conscribi ac registrari protinus faciatis.
 „ Mandamus insuper mustazaffiis ciuitatis
 „ valentie & xat' quod si contra dictam or-
 „ dinationem & prouisionem nostram aliquam
 „ fraudem de cetero committi inuenerint ac
 „ defectum: executiones inde faciant que in
 „ & de aliis rebus in quibus fraus committitur
 „ sunt fieri assueti: datum valentie vij. idus
 „ decembr. A. d. M. CCCXXXVIIJ. (a)

In
 (a) Verba huius Privilegii Scripturæ compendiis
 ubique exarata, atque ita quoque a Cl. Maiansio
 in literis hisce adcurate descripta integra nos maxi-
 mam partem exhibuimus.

In hoc privilegio videmus non solum Sætabi, sed etiam Valentiaë fabricatam fuisse papyrum antiquitus, adeo juxte in qualitate & forma, ut hæc a Rege requirerentur, exigerenturque. Cumque forma antiqua non dicatur præscripta primum fuisse vel a se, vel ab aliquo ex suis prædecessoribus, & aliunde sciamus sub dominatione Maurorum eximiam papyrum fabricatam fuisse, antiquitas illa a multis retro sæculis repetenda est.

Quis igitur miretur, Alfonsum sapientem in Partitis meminisse papyri, quali hodie utimur? Compositæ fuerunt Partitæ anno 1263. ut optime probavit Marchio Mondexarenfis in Vita Alfonsi sapientis, *Lib. VII. cap. 4.* Hic igitur legislator *l. 5. tit. 18. Part. 3.* loquens de scripturis, quibus adjungi debet sigillum cereum pendens, ait. *E estas son en muchas maneras, que las unas facen en pergamino de cuero, e las otras en pergamino de paño.* Id est, *Atque hæc (scripturæ) multimodæ sunt, aliæ enim fiunt in pergameno coriaceo, aliæ in pergameno panni.* Hic (ut omnis ambiguitas tollatur) videndum est, quid significet *pannus*. Doctissimus Alfonsus Palentia, qui *Universale Compendium Vocabulorum ex lingua Latina eleganter collectorum, cum vulgari expositione* impressit Hispali apud Paul-

Paullum de Colonia anno 1490. in folio, in v. *pannus*, ita scripsit. *Pannus panni: masculini generis, secunde declinationis quo utuntur homines ad vestes. diminutivum ejus est panniculus panniculi.* Quæ ipse Palentia sic enucleate vertit. *Pannus. paño de que usan los ombres para se vestir: o de lana* (observa diversas significationes) *o de lino: o de seda: es su diminutivo panniculus pannizuelo.* Hæc Palentia. Antonius etiam Nebrissenfis, qui *Vocabularium Hispano-Latinum* edidit anno 1492. ita scripsit.

Pañezuelo de mesa. mantile, is.
Paño de lino, o lana. pannus, i.
Papel. Charta papyracea. *pannucea.*

Omitto innumera aliorum testimonia. Ergo *pannus* potest esse laneus, aut lineus, aut bombycinus. Hodie etiam in Hispania sudaria dicimus pañuelos: & plerumque solent esse linea: nam bombycina, aut gossipina, in usu esse cœperunt post tabaci introductionem ad emungendas nares, ut mucorum eo infectorum foeditas magis dissimularetur. Et homines urbani, qui tabacum assumunt, etiam sudariis lineis utuntur more antiquo ad sudorem exfricandum, labra extergenda,
aut

aut dulciaria involvenda. Quænam igitur significatio Regis Altonsi legi magis convenit? Proculdubio lini. Quia eo tempore papyrus, e lino, quali hodie utimur, jam in usu erat. Cum autem papyrus hodierna introduci cœpit, erat in omnium usu charta pergamena, quam Hispani dicimus *pergamino*: & cum papyrus linea recens inventa non haberet nomen, dici cœpit, *pergamino*, & paullo post *papel*, ad similitudinem scilicet subjectorum scripturæ, chartæ scilicet pergamenæ, & papyri Ægyptiacæ: quemadmodum pluma anserina, quæ scribendi instrumentum est, succedens stylo, & calamo, utroque nomine insignita est. Inde nata distinctio illa: *pergamino de cuero*, & *pergamino de paño*. hoc est, charta membranea, dicta *pergamena* a loco inventionis, & charta *pergamena* e *panno*, hoc est, linteo lineo, sive cannabino, ex quo formata fuit.

Si vis autem scire qualis esset papyrus, quæ in usu erat sub Alfonso sapiente, ejus exemplum ad Te mitto, quod debeo Cl. doctissimoque viro, Ferdinando Velasco, Patrono Fiscali inter Duodecimviros litibus judicandis in Regia domo & urbe, summo amico meo, qui eximiam & copiosissimam bibliothecam possidet, etiamque plura instru-

E

men-

menta chartæ ejusdem materiæ, ac hodiernæ, exarata ab anno Natalis Christi 1298. usque ad 1340. atque mihi affirmavit, omnes chartas ejusmodi esse, hac solum differentia, quod aliquarum papyrus firmior est, ac politior, aliarum fluxior, ac minus terfa. Humiditas certe multum nocet papyri firmitati, nitorique, quod in Sætabo exemplo facile observabis. In exemplis autem, quæ ad Te mitto, animadvertes, chartam Sætabam habuisse materiam lineam magis comminutam, ideoque melius conglutinatam. Spero Te, quod tuum ingenium est, aliqua experimenta facturum.

Nunc jam minime mirabere, quod ait Stephanus Terreros & Pando, sive Andreas Marcus Burriel, in *Palæographia Hispana*, pag. 75. se vidisse Forum Judicum, quod sibi videtur scriptum tempore Alfonsi sapientis, cujus papyrum vocat, firmam, & politam: nam cum idem asserat, permanere epistolas Alphonsi x. (scilicet sapientis) papyraceas; quis negabit eo tempore scriptos etiam libros in eadem materia? Dubitare videris in tuo programmate, quid significet charta *bruñida*? Nimirum idem, ac polita, & nitida. Quam polituram nitoremque accipere poterat, ut nunc, vel a buxo lævigato,

gato, vel a vitro, vel ab alicujus animalis dente columellari, eam confricante, vel forte malleo contundebatur, sic enim partes eminentiores comprimuntur, & inferiora vacua complent, & quo æqualior est charta, eò lævior, atque nitidior.

Illud explicandum est, quod ibidem ait laudatus Terreros, in aliquibus monumentis mentionem fieri papyri tum Toletanæ, tum alterius, quam vocat *Cebti*. Papyrus *Toletana* (loquor de papyro quæ fiebat ex eadem materia, ac hodierna) erat quæ fabricabatur Toleti, ut *Sætaba*, quæ Sætabi, & *Valentina*, quæ Valentia. Quænam vero diceretur *Cebti*, aut *Cepti* nunc expediam.

Pomponius Mela *Lib. I. cap. 5.* ubi Mauritaniam descripsit, sic ait. *Ex iis tamen, quæ commemorare non piget, montes sunt alti, qui continenter, & quasi de industria in ordinem expositi, ob numerum, Septem, ob similitudinem, Fratres vocantur.* Strabo *Lib. XVII. pag. 569.* allusione fabulosa. *A Linge in exterius mare navigantibus Civitas Zelis, & Tiga: hinc Septem fratrum monumenta, & imminens mons, multis feris, & magnis arboribus plenus, nomine Bala.* Plinius, *Lib. V. cap. 2.* Tingitaniam describens, *Ipsa (inquit) Provincia ab oriente montosa, fert elephantos.*

In Abila quoque monte, & quos septem Fratres a similitudine appellant: ii freto imminenti juncti Abilæ. Plinii pedissequus Golinus, cap. 25. ait. E Provinciis Mauritanis Tingitana, qua Solstitiali plagæ obvia est, quaque porrigitur ad internum mare, exsurgit montibus septem: qui a similitudine Fratres appellati, freto imminent. Itinerarium Antonini describens navigationem a Tingi usque ad portus divinos, ita incipit. Ad Septem Fratres M. P. LX. Ptolemæus Lib. IV. cap. 1. Heptadelphi mons, hoc est, mons septem fratres. Beatus Isidorus, Etymol. Lib. XIV. cap. 5. Mauritania Tingitana a Tingi metropolitana hujus provinciæ civitate vocata. Hæc ultima Africæ exsurgit a montibus Septem habens ab oriente flumen Malvam: a septentrione fretum Gaditanum: ab occiduo Oceanum Atlanticum: a meridie Gaulalum gentes usque ad Oceanum Hesperium pererrantes. Anonymus Ravennas Lib. III. pag. 769. etiam meminisse Septem Fratrum. Sed quorsum tot testimonia præsertim cum scribam ad eruditissimum virum? Ea libenter congeffi, quia nonnulla dicturus sum, quæ ad ea alludunt.

Ibi oppidum conditum, de quo sic Procopius Historiæ Vandalicæ Lib. I. pag. 4. Ejus maris laterum, quod intranti dexterum est

est Mæotidem ipsam usque Asia dicitur: ubi Gades & alteram Herculis columnam præter-
 vecto castellum apparet, quod indigenæ Septam
 vocant, Romana voce a septem juxta se attol-
 lentibus tumulis. Et Lib. II. pag. 76. Alium
 Johannem, suorum satellitum unum ire jubet
 Belisarius ad Gaditanum fretum. & Herculis
 columnarum alteram, Septam Castellum inde
 non longe occupaturum. Isidorus in Chronico
 Gotthorum Era 569. Septem oppidum nomina-
 vit, & Etymolog. Lib. XV. cap. 1. Septam.
 Geographus Nubiensis, Climatis quarti prima
 Parte, pag. 149. ait. E regione insulæ Viridis
 in altera parte est urbs Sabta. Et latitudo
 maris inter Sabtam, & insulam, est XVIII.
 M. P. inter insulam vero Tarif, & arcem
 Masmudæ, XII. milliaribus mare protenditur.
 Hoc mare bis in singulis diebus, ac noctibus
 patitur fluxum, & refluxum, actione perpetua:
 ita disponente potentissimo sapientissimoque Deo.
 Verum urbes ad magni maris litora jacentes,
 & sub ista, quam proposuimus, parte conten-
 tæ, sunt Tangia, Sabta, Tocrur, Banu-
 ñozar, Vabaran, & Mostaghanen. Et urbs
 quidem Saptā respicit, ut monuimus, Insulam
 Viridem: & ejus ædificium, quod septem vici-
 nis collibus distinguitur, in longum porrigitur
 ab occasu in orientem, spatium unius fere millia-
 ris.

ris. Johannes Conduith apud Emmanuelem Martinum, *Epistola* 12. *Lib. VII.* testis oculatus ait, Septem colliculos adhuc clarissime apparere. Habebat ea urbs Portum, quem ideo Isidorus Pacensis *Septitanum* vocavit Aera 780. & Rudericus Toletanus in *Hist. Arabum*, cap. 16. De quo intelligendus Paullus Warnefridus, qui *Lib. VI. de gestis Langobardorum*, cap. 46. ita scripsit. *Eo tempore gens Sarracenorum in loco, qui Septem dicitur, ex Africa transfretantes universam Hispaniam invaserunt.* Per fretum scilicet, quod Geographus Ravennas nominavit *Septe-Gaditanum*, *Lib. III. cap. 11.* & *Lib. IV. cap. ult. Septem-Gaditanum.*

His præmissis distinguam nunc ejusdem urbis varia nomina Hispana secundum varietatem permutandi litteras, a qua varietate orta adjectivorum diversitas. *Septa* facili & frequenti permutatione P. in B. (nam P. carent Arabes) dicta fuit *Sebta*. B. facile convertitur in V. quemadmodum videre est in *debda*, *deuda*; *debdo*, *deudo*, & mille aliis: & S. in C. unde dicta *Cepta* in *Historia Generali Hispaniæ*, *Parte II. cap. 55. fol. 200.* & postea suavitatis gratia, *Ceuta*. Præclarissimum testimonium est Alfonsi Palentiæ, qui in doctissimo Vocabulario v. *Septe*, ita scrip-

scripsit. *Septe Urbs quam nunc Septam dicimus, a septem montibus nominata fuit. Gaditano imminet freto ex litore Africe. e regione respicit Calpen, qua in adverso Europe littore adjacet freto. Idem Palentia hæc ita transtulit. Septe. la Cibdad que agora dizimos Septa Cepta fue primero nõbrada por siete montes esta puesta sobre el estrecho gaditano a la parte de africa qua mira al restuentro de gibraltar qua es calpe puesto tambien sobre el dicho estrecho a la parte de europa qua mira a la Cibdad de septe o septa o Cepta. Huc usque Palentia.*

Ex supradictis aperte colligitur a *Septa* venire adjectivum *Septi*, & *Septil*: a *Septa*, *Septi*: a *Cepta*, *Cepti*: a *Ceuta*, *Ceuti*; & apud Lusitanos a *Ceita*, *Ceutil*. Comprobemus hoc obiter aliquibus testimoniis.

Doctor Emmanuel Barbosa in *Remissionibus doctorum ad Ordinationem Lusitanam* editis Olisipone apud Michaëlem Rodriguez, anno 1732. post Remissiones ad tit. 21. libri IV. Ordinationis, agens de monetis cupreis, §. 18. ita scripsit. „ *Septil* se bateo no tempo, „ que el Rei D. Joanno o I. tomou *Cepta* „ a os Mouros, e dahi teve o nome de *Septi*: „ feis delles facem hum real de cobre, ja se „ naon usa neste Reino, tirando na villa de „ Guimaranes, aonde se compra, e vende

a linha por *Septis*. „ Hæc ad verbum ita Latine verti possunt. *Septilis* (id est nummus) percussus fuit tempore quo Rex dominus Johannes primus eripuit Septam a Mauris, & inde nomen habuit *Septilis*. Sex illorum conficiunt Regalem cupreum. Jam non est in usu in hoc Regno, si excipias oppidum Guimaranes, ubi emitur & venditur lignum *septilibus*. „ Hic animadvertendum est, Barbosa primo dixisse, *Septil*, numero singulari, postea *Septis*, numero plurali. *Septis* autem venit a singulari, *Septi*, exigente ita declinationum analogia. Eadem moneta a Lusitanis dicta fuit, *Seiti*. Testem habeo Emmanuel Severim de Faria in *Notitiis Portugalæ* editis anno 1665. Discursu 4. §. 27. ubi agens de monetis Regis Johannis I. ita scripsit. „ Depois que veyo de tomar Ceita, „ dizem alguns mandou lavrar os *Seitis*, a quem „ deu este nome, en memoria do nome de „ Ceita, que entano conquistara, ainda que „ outros dizem que por valeren a sexta parte „ do real chamarano *Sextiis*, e corruptamente „ *Seitis*. „ Hæc ita transtuli. *Posteaquam venit* (Rex Johannes I.) *ab expugnatione Septæ, dicunt aliqui jussisse excudi Seitis* (hujus nominis singularis numerus est *Seiti*) *quibus dedit hoc nomen in memoriam nominis Septæ, quam*

quam tunc expugnavit. Quanquam alii dicunt vocatos fuisse Seitiis, quia valorem habebant sextæ partis regalis. Prima nominis notatio videtur certior. Nam Regi Johanni in monetæ excusione gloriosius erat ad Septam potius, quam ad valorem alludere. Confirmatur hoc auctoritate Cl. viri Ruderici da Cũna in *Historia Ecclesiastica Ecclesiæ Olisiponensis*, Parte II. cap. 27. ubi loquens de eadem moneta, ita scripsit. *Ceutil mœda de cobre, que lavrou el Rei D. Joanno I. em memoria da cidade de Ceita, que tomou a os Mouros, seis fazem hum Real: continuavano em os lavrar os Reys seus successores atè el Rei D. Sebastiano* Hoc est, Ceutil, moneta cuprea, percussit eam Rex Dominus Johannes I. in memoriam civitatis Septæ, quam expugnavit a Mauris. Sex conficiunt unum Regalem. Continuarunt eos excudere Reges ejus successores usque ad Regem Dominum Sebastianum. Idem atque da Cũna, repetit Franciscus de Sancta Maria, Eremita Augustinianus.

Valentini, & Castellani, urbem qua de loquimur, nominamus, Ceuta, & a Ceuta dicitur Ceutil, eadem moneta, ut videre est apud Didacum de Ahedo in *Topographia Argelii*, cap. 29. pag. 24. col. 2. ubi pro Centil, legi debet Ceutil. Valentini dicimus

Ceti, ut colligi potest ex Jacobi Roig *Lib. II. Consiliorum fol. 21. col. 2.* ubi memorat *velluts cetins*, hoc est, *texta villosa Septitana*, quæ in plurali dicuntur *cetins* a singulari *ceti*, eadem forma, qua *morabatins* a *morabati*; *vehins*, a *vehi*, & sic alia.

Illustrantur hæc Sebastiani Covarrubiæ testimonio in *Thesauro linguæ Castellane*, v. *ceuti*, cujus hæc sunt verba. *Ceuti moneda de Ceuta, limones Ceuties, cuia planta se trujo de Ceuta.* (*De Ceuta*, repeti debent hæc verba omissa) *Ceuti. El Brocense dice estar corrompido de Septil, moneda, que siete dellas hacian un maravedi.* Hæc Covarrubias. Qua in re fallitur Brocensis, ut supra vidimus. De limonibus *Ceutis*, hoc est, *Septitanis*, vide eundem Covarrubiam in v. *limon*, & Escolanum in *Historia Regni Valentiae*, *Lib. IV. cap. 3. num. 11.*

Nunc jam clare apparet, papyrum, quæ dicebatur *Cebti*, non aliam esse, quam *Septitanam*. Equidem apud Ludovicum Marmoreum, *Lib. IV. Descriptionis Africæ, cap. 50.* ubi late, & erudite loquitur de Septa, legitur ibi fabricari perfectos tapetes, & pannos e lino & lana (*observa panni* generalem significationem) omnium generum, & optima illius temporis. Non dubito igitur quin
pa-

papyrus *Sebti*, sive *Septi*, hoc est, Septitana, præstantior fuerit Toletana. An etiam Sætâbâ, non facile concesserim. Atque hæc dixisse sufficiat de chartæ lineæ, qua nunc utimur, antiquitate, & qualitate.

Deus Opt. Max. in omnibus rebus Tibi propitius sit, ut enixe rogo, Olivæ.

NOBILISSIMO VIRO
GERARDO MEERMANNNO,
SYNDICO ROTERODAMENSI
GREG. MAJANSIUS,
GENEROSUS VALENTINUS

S. D.

DE Chartæ lineæ antiquitate in Hispania fuse ad Te scripsi, simulque misi specimen ejus, qua tabelliones uti solebant tempore Regis Alfonsi cognomento sapientis, cujus videndi copiam mihi fecit cl. vir Ferdinandus Velasco, qui cum a me intellexerit, me ad Te misisse dimidiatum folium quadruplicatæ chartæ, voluit ut alteram partem ad
Te

Te mitterem, quam cum his litteris habebis. Nolim autem ab hoc exemplo Te iudicium facere qualitatis chartæ illius temporis; nam tabelliones non solent uti optima, sed communi.

Idem dico de specimine Chartæ Sætabæ lineæ, quod a me accepisti: nam si inspicere volueris libros Valentiae impressos primis illis annis, quibus Ars Typographica excerceri cœpit, animadvertes hujus Regni chartam lineam præstantissimam fuisse, non modo ratione habita illius temporis, sed etiam nostri: ut videre est in Johannis Papiæ Comprehenforio impresso Valentiae anno 1475. in 4. chartæ majoris; & in fratris Francisci Ximenii libro inscripto, *Crestia*, hoc est, *Christiano*, edito etiam Valentiae anno 1484. in fol. chartæ majoris: quorum librorum charta linea est firmisissima, lævis, alba, & cum optima nostri ævi comparanda.

Ne quid autem prætermittam, scito in Hispania etiam esse gossipium: nam ego hoc ipso anno plantas habui hominis statura proceriores. Sed quis unquam laudavit Gossipium in Hispania textum? Itaque charta ex hac materia nunquam hic fabricata est. Cura ut valeas Tibi, & Reipublicæ Litterariæ Olivæ III. Nonas Julius Anni MDCCLXII.

NO-

NOBILISSIMO VIRO

GERARDO MEERMANN

SYNDICO ROTERODAMENSI,
LITERARUM STATORI,

GREG. MAJANSIUS,
GENEROSUS VALENTINUS.

S. D.

EX quo mihi significasti, petiisse Te ab aliquibus Hispanis, ut quæ de Chartæ lineæ antiquitate scirent, Tecum vellent communicare, existimavi neminem eorum Tibi responsurum, etsi omnibus nota sit doctrina Tua. Semper excipio Finestresium nostrum, qui pro sua prudentia, & humanitate optime scit quantum obsequium debeatur litterarum propagatoribus, & Tibi præsertim, cujus favor omnibus doctis paratissimus est. Amicus tamen meus in tabulariis versatissi-

tissimus, ad me misit quatuor particulas antiquarum chartarum, quæ memoriæ causâ insertæ erant antiquo libro Cancellariæ Alfonsi iv. Regis Aragonum, quæ foliola prælonga, & volantia, nominare solemus *regesta*.

Primum igitur regestum est illud, in quo hæc leguntur. *Fue fecha empara* (id est, possessio) *en los derechos que son devidos a Don Ximen Perez de Pina en el monedage en quantia de quinientos sueldos a instancia de Elsa muller que fue de Johan Cavalla marts X. dias entrada del mes d'abril.* Verba illa, quæ son devidos, id est, quæ debentur, præsens tempus indicant, & referuntur ad Eximum Petri de Pina, cujus fit mentio in *Registro Donationum Valentiae*, ut videre est apud Emmanuelem Marianum Riberam in *Centuria prima Regii, & militaris instituti inclytæ Religionis Dominæ nostræ de Mercede Redemptionis Captivorum Christianorum*, pag. 166. Donationes autem illæ scriptæ in ejusdem generis charta, & custoditæ in Tabulario Regio Barcinonensi, incipiunt ab anno 1238. Postea Eximus Petri de Pina decessit Moxentii in Regno Valentiae, cujus mors valde displicuit Jacobo I. cognomento Expugnatore, uti refert nobilis Febrer in præclaro opere Genealogico. Itaque observare poteris,

ris, cujusmodi esset Charta linea illius temporis. Fallitur igitur amicus meus, qui regestum hoc refert ad annum 1330. aut circiter. nam regestum hoc est antiquius libro, cui insertum fuit.

Alterum regestum est illud, in quo hæc leguntur: *Explicit tractatus brevis & utilis super pronostica editus a magistro Bernbardo de Gordonio in præclaro studio montispefulani anno domini 1294. in conversione sancti Pauli editus fuit iste tractatus.* Verbum *editus*, hic repetitum, significat idem, ac finitum, & absolutum. Bernhardus autem de Gordonio, medicus montispefulanus obiit circa annum 1305. Itaque in hoc regesto videbis cujusmodi esset Charta linea, qua Montispefulani utebantur seculo XIII.

Tertium regestum est fragmentum rationum pertinentium ad distributiones in favorem canentium in Ecclesia, atque ita se habet.

Esta es la presencia que me de . . .

(In corrupta charta deesse videtur *ven*, hoc est, *deven*)

XVII. dias de marcio era de XCVII.

Ratio numerandi per Eram abrogata fuit Era 1421. id est, anno Christi 1383. Era igitur 97. fuit 1397. quæ respondet anno Christi 1339. cujus anni proculdubio est hoc regestum.

Quartum denique sic habet: *Datis Der-*
tussie 2. idus aprilis anno XXXII. (Datis
Xative 3. nonas martii anno XXXII.) Datis
Valentie X. Kal. Februarii anno XXX. Ami-
cus meus, qui nomen suum taceri vult, ait
hoc adnotatum fuisse post annum 1300. quia
foliolum hoc repertum fuit in libro Regiæ
Cancellariæ Alfonsi IV. Regis Aragonum.
Tu hæc omnia accurate perpendes, & in
usum tuum applicabis. Idem amicus meus,
in Tabulario Ecclesiæ Toletanæ vidit quam-
plurimas chartas e lino scriptas tempore
Sanctii cognomento Ferocis, & nominatim
rationes originales ejusdem Regis. Sed mi-
rum non est, cum hujusmodi Charta, ut
ego existimo, antiquior sit. Judicium tuum,
& iussu etiam expecto. Vale, litterarum decus.
Olivæ XIV. Cal. Augustas An. MDCCLXII.

VIRO DOCTISSIMO ATQUE
CELEBERRIMO

GREGORIO MAJANSIO

S. P. D.

GERARDUS MEERMAN.

Summopere sum delectatus elegantissima
Tua multaque eruditione referta epistola
de chartæ lineæ antiquitate in Hispania, luce
profecto dignissima. Argumentum sane illud
perquam speciosum est, Setabæ quum telæ
lineæ permultæ texerentur, quumque ibidem
a longissimo tempore fabricaretur charta,
hanc proinde verosimiliter confectam fuisse
ex reliquiis linteis. At ipse sentis V. Cl. in
hac re non conjecturis sed rerum testimoniis
litandum. Quod ut facias, producis mihi-
que mittis specimen chartæ Setabensis, qualis
erat seculo xiv. extremo, vel certe xv. at-
que hæc certissime est linea. Verum nosti,
desiderare me antiquiorem. Addis igitur aliud
specimen a Viro doctissimo Ferdinando Ve-
lasco Tibi missum e charta, tempore Regis
Alphonfi Sapientis, adeoque medio fere se-

culo xiii. confecta, ejusque generis esse doces omnes chartas illius temporis. Patere autem, Vir Doctiss. ut absque ulla hæsitazione pronunciem, hoc specimen, quod semel iterumque ad me misisti, Tuam sententiam omnino evertere. Examinaui eam chartam, præsentibus tribus viris in arte peritis, invenimusque luci vel soli illam exponendo, integra fila cottonica in hac charta sese prodere, extraximusque etiam ex illius ora seu extremitate, particulas lanæ sive cottonæ manifestissimas. At in hoc experimento non acquievimus. Produxi librum Astronomicum in Persia scriptum, ubi sane agnosces, chartam lineam incognitam, cottonicam vero receptam esse, invenimusque papyrum hujus libri illi quam Velascus misit, simillimam at paulo minus densam. Et ne de rei veritate dubites, adjungo utriusque particulam, ut hanc sibimet compares. Charta igitur Regis Alphonfi tempore frequentata erat gossypina, ut & ego ex collatione Partitæ cum Lege Frederici Imp. conjeceram; imo difficile est, ut probetur, lineam chartam in Hispania repertam, quam ego ex magna Britannia vel regionibus Septentrionalibus potius derivarem, sed in hanc rem subsidia aliquot adhuc exspecto. Interim epistola Tua V. Cl. tanto-

pere

pere erudita est, & tot res scitu dignas continet, ut etiam si opinio tua erronea mihi videatur, lucem præprimis mereatur.

Hæc scripseram, quum tradita mihi in prædio meo suburbano degenti est tertia tua epistola humanissima, una cum quatuor chartæ veteris speciminibus, de quibus verbo dicam, quod res est.

Num. 1. cui inscripta sunt verba: *Fue fecha* &c. non multum interesset, e quo chartæ genere sit, siquidem Amicus tuus id fragmentum refert ad a. 1330. quando certum est ex iis, quæ docui, jam innotuisse chartam lineam. At quum illud soli exposuerim, patuit mihi ejus species bombycina, sed hæc perquam firma.

Num. 2. cui superscriptum: *Explicit tractatus brevis* &c. *editus a Bern. de Gordonio* &c. a. 1294. est ex charta linea. Sed cave credas, scripturam illam ejusdem esse anni, atque ita ipsius auctoris manum. Apographum est ad minimum sesqui seculo recentius: scripturas enim fimillimas sec. xv. etiam vergente, vidi frequentissimas.

Num. 3. ubi verba occurrunt, *Esta es la presencia* &c. quod ad annum a N. C. 1319. refert, est ex pessimo chartæ genere, sed illo gossypino.

Num. 4. ubi exstant verba: *Dat. Dertussie*
&c. quod Amicus tuus seculo xiv. accenset,
prima statim inspectio docet bombycinum
esse.

Vides itaque V. Cl. originem chartæ lineæ
in Hispania nondum exploratam esse, imo
quum gossypinæ usus illic adhuc seculo quarto
decimo duraverit, tam vetustam non videri,
atque alibi forte locorum.

Vale, V. Cl. & res tuas semper age feli-
citer. Dab. Stadvici, in prædio meo prope
Leidam d. 23 Septemb. 1762.

P. S. Hæ literæ ab amanuensi meo jam
descriptæ erant, quum in mentem venit, an
non cultelli ope explorari posset chartæ bom-
bycinæ genus, & particulæ cottonicæ inde
avelli: nec infeliciter. Invenies igitur, chartæ
a Cl. Velasco tibi missæ specimen multo cla-
rius originem suam exprimere, quam ipsam
Perficam.

NOBILISSIMO, ET DOCTIS-
SIMO VIRO

GERARDO MEERMANNO

PRIMARIO SYNDICO
ROTERODAMENSI

GREG. MAJANSIUS,
GENEROSUS VALENTINUS

S. D.

Mihi vero sufficit studere Tibi placere,
etiamsi in aliqua re a me dissentias.
Quare gratum mihi est Tibi fuisse oblecta-
mento meam epistolam, in qua de Chartæ
lineæ antiquitate tractavi, etiamsi non acce-
das sententiæ meæ. Sed tamen mihi permit-
tes, ut eam ego clarius exponam, atque
iterum submittam censuræ Tuæ. Vocabula-
rius Silensis Monasterii, cujus meminit
Berganza, scriptus fuit ante annum MXC.
Habet is Chartas vitulinas, eisque alias
permixtas, quas ille vocat papyraceas,
(Hispane, *de papel*) crassas quidem, sed
bene contusas. Si Vocabularium illum Tu

ipse videres, minime dubito, quin, quæ Tua follertia est, plane perspiceres, cujus materiæ sint chartæ illæ vitulinis permixtæ, num gossypinæ, an lineæ, an vero bombycinæ. Nunc autem nobis absentibus conjecturis agendum est. Charta illa dicitur esse crassa, sive corpulenta: non igitur videtur esse bombycina, quæ solet esse minus corporata. Est etiam bene contusa, quod magis convenit Chartæ lineæ, quàm gossypinæ, quæ contundendo fit mollior. Ego habeo *Vitam & Acta* Jesu Christi auctore magistro Francisco Eximini, scripta post dimidium seculum decimum quartum anno scilicet 1367. isque liber partim exaratus est in membranis, partim in chartis lineis variarum officinarum, nam illarum signa sunt diversa; atque hæc Charta est, qualis a Berganza describitur Vocabularii Monasterii Silensis, corpulenta scilicet, & bene contusa. Hanc Chartam si non videres, fortasse diceres xylinam, ejus vero exemplum ad Te mitto, ut videas esse lineam, & pronior sis ad credendum, huic similem esse memorati Vocabularii, quæ admixta pergamenæ nullo modo deformis videatur, & bene cum ea conveniat. Circiter annum MCXX. Petrus Abbas Cluniacensis Chartarum genera recensens tam recentium, quàm

quàm antiquarum, enumeravit etiam, & quidem postremo loco *ex rasuris veterum pannorum compactam*. Satis autem Tibi probavi, pannum significare quamlibet telam, five laneam, five lineam, five bombycinam, et si in rem tuam sit, adjunge, si placet, gossypinam: dummodo de hac solum non intelligas Petrum Venerabilem.

Auctor Descriptionis Regiæ Academiæ Barcinonensis bonarum litterarum, pag. 355. ait, se vidisse instrumentum scriptum in *charta communi* anno M. C. LXXVIII. Concordiam scilicet inter Alphonsum filium Principis Raimundi Berengarii, & Don Alphonsum ix. Regem Castellæ de dividendis terris bello acquirendis ejectis Mauris. Quænam, quæso, Charta *communis* est, nisi linea? atque hoc scripsit, qui optime sciebat, in nonnullis Chartis aliquando permixtum fuisse gossypium cum lino. Donec contrarium igitur videamus, ei credere debemus.

Circa annum M. C. LI. Scherif Al Edrisi, Geographus Nubiensis, mentionem fecit Chartæ Sætabæ, vocans eam præstantissimam, & incomparabilem. Num gossypina esse poterat ejusmodi? Meo judicio non ita: sed aut linea, aut Bombycina.

Cacim etiam Aben Hegi, qui de Hispania a Mauris expugnata scripsit, ut refert Escolanus in *Historia Regni Valentiae*, Lib. I. cap. 8. atque etiam de *Urbis Cordubae Regibus*; in hoc opere, teste ipsomet Escolano, Lib. IV. cap. 3. col. 671. asseveravit suo tempore fabrefieri Sætabi Chartam albam perfectissimam, qualis nusquam terrarum esset. Illiusmodi Charta, ut talis esset, videtur esse debuisse aut linea, aut Bombycina.

Regeſta Regum Aragonum, incipientia ab expugnatione Regni Valentiae, anno 1237. exarari coepta, etiam scripta fuerunt in Charta, ut ego credo, linea, alioquin auctor descriptionis Academiae Barcinonensis, qui de antiquitate chartae, qua nos utimur, loquitur, & pag. 355. in confirmationem affert illa Regeſta, si omnino essent goſſypina, non dixisset, videri sibi habere intermixtum aliquid goſſypii, quod solum suspicatur ob albitudinem, & laevitatem, quae aequae locum habere possunt in charta linea.

Exemplum quod ad Te misi chartae lineae exaratae anno M. CCC. XXX. oculis Tuis vidisti, quaeso mihi dicas, cur annis praecedentibus non posset esse ejusdem materiae?

At

At inquires. Loquimur de re facti, non de possibili. Ego ajo, non loqui me de re solum possibili, sed de probabili etiam. Probabilitatem igitur meam cum ejus negatione compone: & vide quænam probabilior sit. Ego assero post inventionem chartæ e rasuris telarum, chartam fabrefactam fuisse non solum ex particulis telarum gossypinarum, sed etiam linearum, & Bombycinarum, pro copia scilicet cujusque rei in officinis chartaceis, quæ copia proveniebat ex frequentiori usu, & consumptione telarum, quarum reliquæ deserviebant chartarum fabricationi. Crediderim igitur Sætabam, cujus antiquitas non dubitatur, tum ex telarum linearum, tum ex bombycinarum reliquiis, confectam fuisse; quia utræque usitatissimæ erant in hoc Regno Valentia, ubi gossypium minus frequens fuit; adde & plantam novitiam aliunde exportatam, uti docet Franciscus Eximini, in præclaro opere *de Republica, cap. extremo*, quem librum scripsit Valentia anno M. CCC. LXXXIII. editusque postea fuit in eadem urbe ex officina Christophori Cofman Germani, anno 1499. die 28 mensis Januarii.

Quapropter videor mihi nonnulla dixisse, quæ sententiæ meæ de Chartæ lineæ majore

antiquitate, quàm quæ plerisque videtur, probabilitatem haud aspernandam adstruunt. Sed cum hæc quæstio facti sit, quemadmodum ego exspecto, ut Regiis Tabulariis præpositi aliquando publice doceant quid sentiendum sit; ita Tu, Vir prudentissime, noli tuo præjudicio sententiæ de antiquitate Chartæ lineæ probabilitatem negare.

Olivæ xvii. Cal. Decembr. MDCCLXII.

NOTITIA
FRANCISCI PEREZII
ECCLES. TOLETAN. THESAURARII
TRANSMISSA PER
GREG. MAJANSIUM.

IN Reg. Escorialensi Cod. Hebraïco nonnulla Aristotelis Opera èx Arabico Sermone translata continente signato inter Hebraïcos Codd. n. 35. leguntur quædam, quæ ex Hebraïco in Latinum idioma translata ita sonant:

Completæ sunt interpretationes verborum Aristotelis de auditu Physico. cum adiutorio Dei; succedunt post eas interpretationes textûs eiusdem de cælo & mundo; Et transtuli eas ex Lingua Agarenica in Linguam Hebraicam Ego Moses Bar Samuel Bar Iebuda, memoria iusti in benedictione sit, Ben Thibûn è Granata Hispaniæ. Et completa est translatio eius, sic est, in mense Tebeth anno quinquies millesimo decimo à creatione mundi. Benedictus sit Deus in æternum.

Item in eod. Codice post Librum de Generatione & Corruptione alia nonnulla, quæ ita sum interpretatus:

Completus est Liber: de Generatione & Corruptione. Laus Deo super cardines terræ fundatori. Ego Moses Bar Samuel Bar Iebudab Ben Thibun è Granata in Hispania. Et complevi translationem eius in vigesima, in mense Elul anno quinquies millesimo decimo. Laus Deo.

¶ *Quæ in vulgari charta ex comminutis lineis pannis confecta scripta fuere anno Christi M. CC. L. nam is annus Hebraeis est à mun-*

à mundo condito quinquies millesimus decimus. Videtur autem Codex in quo hæc habentur in Patria, certè in Hispania à R. Mose Ben Thibùn scriptus, quemadmodum & Codices alii in eadem Escorialensi Bibliothecâ superstites, qui locorum Hispaniæ nomina in quibus ab ipso exarati fuerunt, præ se ferunt. Hæc autem charta, quamvis Hispanicis omnium antiquissimas sub finem imperii Alfonsi x. *Sapientis*, & Sanctii eius filii initia, id est ab anno M. CC. LXXX. ad M. CC. x. c. exaratas, totis minimùm xxx. annis antiquitate superet, tersior nihilominus, subactiorque & longe præ Hispanicis candidior est. Hinc autem pronum est coniecere chartæ ex pistis lineis pannis confectæ usum sub sæculi xiii. initia ex Africa, in qua è gossipio fiebat, in Hispaniam nostram invectum, in Meridionali eiusdem tractu qui Africæ obversus eidemque proximior est, præcipuè verò Granatæ, quæ à Mauris Regibus tenebatur, primum constitisse, lino videlicet gossipii, quo Hispani caremus, vicem supplente: indeque paulatim ad Christianos derivatum esse, qui proinde sub artis initia rudiores chartas crasfioresque & subnigras, nec cum Africanis aut Hispano Granatensibus comparandas nobis exhibuerunt.

AMPLISSIMO DOCTISSI-
MOQUE VIRO

GERARDO MEERMANNNO,
REIP. ROTERODAM. SYNDICO

GREG. MAJANSIUS,
GENEROSUS VALENTINUS.

S. D.

NOlo pertinax videri: sed tamen, quæ
Tua humanitas est, patienter feres,
me qui in chartarum materia inquirenda Tuis
experimentis facile assentior, facti rem con-
firmare Tibi. Specimen chartæ Tractatus
Bernardi de Gordonio fateris esse materiæ
lineæ. Dicitur ille scriptus anno M. CC. XCIV.
Ais esse apographum: & quidem recentioris
manus. Sed homo doctus, qui ad me misit
specimen illud, postea quam responsum
Tuum intellexit, asseveranter affirmat, nullo
modo dubitandum esse, quin tractatus ille
scriptus sit eo anno: seque id optime scire.
Nunc ad Te mitto alia duo specimina, quæ
examine Tuo subjicit idem amicus meus *Fran-*
ciscus Perezius.

PRO

PRO ADSTRUENDA CHARTÆ
LINEÆ ANTIQUITATE

IN Codice Chartaceo Toletanæ Ecclesiæ
Plut. 22. num. 2. cui titulus est: *Claudio
Ptolomeo Quadripartito. Centiloquio.* in extre-
mo ipsius folio legitur hæc nota Anonymi:

„NOTA. Conduxi domum Domini
„Præpositi : : : :
„anno Domini MCCLXII. & fuit
„hoc : : : :
„secundi anni in mense Januarii xi. die
„exseunte Januario. Et fuit terminus
„annorum x. & debeo sibi vel suo
„Procuratori solidos xxxv. pro pen-
„sione. solidos xx. in pascale resurrec-
„tionis Domini. & xv. in festo Sanc-
„torum omnium. & Sancius de Valle
„fecit inde publicum instrumentum de
„locatione.
„Solvi pro pensione primi anni solidos xx.
„Ramundo de Tamba vii. die ex-
„seunte Madio.
„Item dedi in eodem anno xii. die ex-
„seunte Novembre solidos xv. Ra-
„mundo de Tamba.

„Item

„ Item solvi Domino Præposito pro pensio-
 „ ne domus anno Domini MCCLXIII.
 „ solidos xx. die vi. intrante Madio;
 „ & fuit iste annus secundus post con-
 „ ductionem.

„ Item eodem anno secunda die exseunte
 „ Novembre solvi sibi solidos xv.

„ Item anno Domini MCCLXV. solvi
 „ Domino Præposito pro pensione do-
 „ mus die v. intrante Madio solidos xx.

„ Item eodem anno circa finem tertia die
 „ exseunte Novembre solvit Ihovanni-
 „ nus Præposito solidos xv.

NB. Manus ubique eadem est, quod vna ac perpetua characteris indoles suadet; temporis autem quo hæc scripta fuerunt ratio diversa, pro annorum scilicet diversitate, quibus ea in ephemeridas suas retulit scriptor; diversa enim occurrit in singulis §§. Stili acies atque atramenti color. Hinc autem & illud videtur confici, notam scil. de qua agimus autographam esse, iisdemque ipsis qui in ea designantur annis Christi MCCLXII. & seqq. Codici adscriptam, id quod etiam characteris ipsius genius indicat; neque enim si scriptor aliquot postquam gesta hæc sunt annis Codici memoriter adnotasset probabile est

eum mensium dierumque minutias usque adeo in promptu habiturum; aut si alicunde in codicem transcripfit, uno potius eoque non abrupto scriptionis tractu apographum absolvisset, quod minimè præstitit. Vnum ergo inquirendum restat, sitne charta, qua codex constat, e lino an potius è gossipio facta, cui rei periculo proprio comprobandæ præcisam ex inferiori folii, in quo nota scripta est, margine tæniolam subiungere placuit.

In Codice Bibliothecæ Sanctæ Ecclesiæ Toletanæ cui titulus: Cuenta y gasto del Rey Don Sancho, scilicet huius nominis Quarti, Alfonsi x. cognomento Sapientis filii, inter alia quæ certam præ se ferunt Eram Hispanicam ab Erâ mccc. xxxi. quæ prima omnium occurrit in Codice, & deinceps Pluteo 21. n. 29. habentur:

Sanctii iv. Castellæ Regis litteræ
ad Regios per Diœcesin Toletanam
Iudices directæ vt Archiepiscopus,
Decanus, Capitulum & clerus eiusdem
Ecclesiæ ac Diœceseos pro
impensis in bello contrâ Mauros
Granatenses & Abeniacobum suscep-

„ cepto factis, & faciendis tamquam
 „ pro communi Religionis ac Fidei
 „ causâ symbolum suam in pecuniâ
 „ numeratâ conferant. Sunt autem ut
 „ reliquum Codicis, Hispanico ser-
 „ mone scriptæ in Oppido Vallisoleti
 „ (¶ Valladolid) iii de Marco Era de
 „ MCCCXXXII. seu Christi anno MCCXCIV.

¶ Autographus item videtur Codex iste, certè eius ætatis est, quam præ se fert, quod ex charactere atque vniuersa ipsius facie satis constat. Sistimus præcisam è folio, in quo Sanctii Regis litteræ continentur, tæniolam experiundo scil. gossipina sit an linea.

EXCERPTUM

EX LITERIS

ANDREÆ COLTÉE DUCAREL

dat. Londini xx April. ciciocclxii.

Nactus sum his diebus nec sine voluptate legi *Admonitionem* Tuam de *Chartæ nostratis seu lineæ Origine*: animus est mihi ea de re latius ad Te scribere; cum maxime

autem gravioribus obstrictus ac distentus negotiis, ubi propius hanc examinavero materiem, operam navabo, ut primam chartæ lineæ in hoc magno Britanniae regno, detegam introductionem; interea, Vir Nobilissime, illud Tibi indicare possum, antiquissimam id generis chartam, mihi huc usque visam, esse anni CIOCCCLXXXII. cuius custodia mihi, utpote Bibliothecæ Lambetanæ Subpræfecto, demandata est.

VIRO NOBILISSIMO
GERARDO MEERMANNO

S. D.

ANDREAS COLTÉE DUCAREL.

EX Epistola Tua, ipsis Kal. Febr. ad me data, lætus intellexi, Virorum Doctorum literas aliaque opuscula *de Origine Chartæ Lineæ* ad Te missa, propediem typis impressum iri. Gratissimum mihi fuisset, Vir Cl. eam in rem Symbolam quandam conferre, eumque in finem varia iam collegeram specilegia in argumentum futuræ Dissertationis, in qua
pro-

probandum susceperam, in hoc Angliæ regno plura varii generis inveniri monumenta vetusta, intra annos CIOCCCLXXXII. & CIOCCCLXVII. chartæ lineæ inscripta. Sed ecce causam impedimenti. Septem octove abhinc mensibus omnem lapidem movi, ut invenirem, qui notam mihi characteristicam, qua, tanquam certissimo argumento, charta Linea a Cottonica distingui posset, monstraret; quapropter quosdam Amicos consului, qui Societati, tum Regiæ Scientiarum, tum Antiquariorum adsciti sunt, itemque Præfectos Musæi Britannici, imo, ut verbo dicam, omnes eos, a quibus suppetias quasdam hac parte expectare potuissem; frustra. Quum nemo hic reperiat, cui differitas chartam Lineam inter atque Cottonicam adeo sit explorata, ut certi quid in hac re pronunciare auseret. Hoc paucis memorandum fuit, ut persuasus sis, Vir ill. absque huiusmodi notis & certissimis indiciis inter utrumque chartæ genus discriminis, inutilem prorsus in hoc argumento navari operam. dab. Londini XI. Febr. CIOCCCLXIII.

VIRO NOBILISSIMO
ATQUE AMPLISSIMO
GERARDO MEERMANNO,

S. D.

HENR. CANNEGIER.

Lubens consilium Tuum ex Admonitione tua perspexi. Vellem a me illud promoveri possit, sed dubito fieri posse. Litteras admodum vetustas in civitatum Gelricarum & collegiorum Tabulariis adservari scio; sed erui inde posse ambigo. Videbo tamen, si qua ratione studiis tuis inservire queam. Si commodo tuo fiat, quæso Te, Vir Amplissime, Admonitionis tuæ sex septemve exemplaria mittas, quæ cum nonnullis communicem, non tantum nostratibus viris doctis, sed & cum uno atque altero Bibliothecario in Germania, quocum mihi commercium literarium. Sunt enim in ea regione, qui queruntur parcius hoc tempore ad se adportari libros, in his oris editos. Quæ usque adhuc oculis
usur-

usurpavi Diplomata, antiqua in his terris, in membranis scripta reperi, præter unum, quod est penes Baronem de Spaen, Curiae Gelricæ Senatorem, scriptum in charta bombycina Wormaciæ anno cīōlxxvii. meminert eus scriptores rerum Gelricarum Pontanus & Slichtenhorstius, nec non Heda in Historia Episc. Ultraj. pag. 138. membranarum autem parabiliorem copiam hic fuisse puto ob numerosos pecudum greges, qui per Gelriam pascuntur. Vale dabam Arnheimiæ.

VIRO ILLUSTR ET
DOCTISSIMO
GERARDO MEERMANN

S. D.

H. W. QUALENBRINK.

Occupato nuper in Tabulario Illustrissimi Ordinis Equestris Teutonici S. Virginis Hierosolymitanæ Diœceseos Trajectinæ (vulgo *ter Balie Utrecht*) mecum communicavit Cl. Bonnettus *Admonitionem* Tuam Latino idiomate conscriptam de Origine chartæ Lineæ his in terris usitatæ: ex qua intellexi,

Te plures easque graviores ob causas cupi-
dum esse, cognoscendi vetustissimos libros,
Diplomata aliave eius generis monumenta,
in eiusmodi charta exarata, ut ita quam
proxime detegas, quo tempore, ubi loco-
rum, atque etiam, si fieri possit, per quem
hodierna charta Linea inventa fuerit.

Itaque mitto Tibi, Vir Ill. consentiente
Nobiliss. Casio, domus Teutonicæ, quæ
Trajecti est, Quæstore Generali, sub No. 1.
veterem schedulam (*minute*) contractus con-
ductionis in regione Gelrica in domo *Diede-
ren* nunc *Dieren* conceptam ac scriptam in
folio chartæ ex vetustis lini fragmentis con-
fectæ, cui signum inditum *Libra*, sine anno,
figillo aut subscriptione, in hac quippe sche-
dula verborum formula ante fuerat con-
cepta, quam in ipsum contractus instrumen-
tum transferretur; attamen vero ante annum
c1000ccliii. conscriptam fuisse oportet, quum
aliud instrumentum figillo munitum Scabino-
rum Teutoburgensium (*van Doseborgh.*) sub
No. 2. anni c1000ccliii. exstet, unde adparet,
Rabodum de Beyneme & Henricum eius
filium, qui ambo in locationis instrumento
memorantur, cum Præfecto Diederensi atque
communibus domus Diederensis possessoribus
dicto anno c1000ccliii. in gratiam rediisse
(zyn

(*zyn vermoetsoent.*) Hinc uti etiam ex sequentibus verbis dicti contractus colligere datur, Rabodum de Beyneme & Henricum eius filium cum Præfecto ac domo Dierenfi bellum inimicitiasque suscepisse super locatione prædii Enghufani; quod bellum quum anno CIÖCCCLIII. compositum sit, necessario sequitur, contractum locationis, causam eius belli, tot annos ante reconciliationis instrumentum celebratum ac scriptum fuisse, quot bellum duraverit; quod quam diu duraverit, incertum est.

His accedit sub No. 3. mutilum ac vetustum exemplar literarum iudicialium Judicis cuiusdam Arnhemienfis & tractus Velaviensis, anno CIÖCCCLXIX. die S. Pauli conversionis in charta Linea exaratum, cui aliud signum, *florem* referre videtur, inditum est; ex quo certe liquet, fratrem Emondum de Boekholt, qui in contractus instrumento sub No. 1. *locator* memoratur, anno adhuc CIÖCCCLXIX. Præfectum domus Dierenfis fuisse: quod instrumentum sub No. 3. forte quoque, si quis coniecturæ locus datur, anno CIÖCCCLXIX. conscriptum videtur.

Insuper invenio schedulam denunciationis, in fragmine veteris chartæ, duos fere digitos lato totidemque manus longo conscriptæ, huius argumenti:

Weyt Her Commendeur van Dyderen, dat Ic Dideric van Enghusen U Vyand wezen wil um des onregchts wil dat Ghi mi an mine Erfenisse doet en wil min ere daer mede verwaert hebben ic en mine knechte En ik Gysebet van der Heut, Johan van Heker, Evert de Rode Willems Zone, Raelde van den Korenhorst, Maes van Bruechusen, Johan Stocke, Herman van Enghusen Sweder Kalentier Lubbert van Bruechusen liever hebben Dideric van Enghusen dan U en willen U vyant wezen, wy en alle onse knechte, en daer mede wil wy onse ere bewaert hebben.

Unde colligere licet, familiam Enghufanam inter ac Præfectum domus Dierenfis bellum magnamque intercessisse contentionem de possessione prædii Enghufani; quod utique ante inimicitias cum Rabodo de Beyneme & Henrico eius filio, qui tantum usufruarii erant Præfecti Dierenfis, factum fuerit oportet, ita ut cogitare liceat, hanc schedulam cum septem istiusmodi aliis chartæ lineæ iam ineunte seculo XIII. aut sub finem seculi XIII. scriptas esse, atque inde conficere, in Gelrica regione chartam lineam eo circiter tem-

tempore si non inventam, certe usitatam fuisse.
Trajecti ad Rhenum III. Decemb. CIOCCCLXII.

JOHANNIS SAMUELIS
HERINGEN

IN GYMNASIO REGIO STETTI-
NENSI PROFESSORIS JURIS ORD

COGITATIONES

SALVO ALIORUM IUDICIO PROPOSITÆ
SUPER QUÆSTIONE

*Quo primum tempore hodierna
Charta, quæ ex fragmentis lineis
conficitur, inventa fuerit. Et
quamdiu ea in Pomerania fuerit
usitata? (editæ Stettini cis Ode-
ram CIOCCCXXVI.)*

DOctæ observationes, quas Ill. Ludewi-
gio in Diario Hallensi (die Hallischen
Anzeiche) XIII. Febr. huius anni CIOCCCXXVI.
Num. 7. de quæstione: *quo tempore hodierna
charta Linea fuerit inventa?* benigne cum
publico communicare placuit, & pro quibus
Celeberrimo huic Viro jure meritam gratiam
re-

referre debemus, ansam mihi præbuerunt, in hanc rem maioris momenti paullo curatius inquirere, eaque occasione carissimæ patriæ nostræ Pomeraniæ rationem habere, in quantum huic rei ex hac Historia quidquam incrementi adferri possit.

1. Ac primo quidem aliis Eruditis Viris, quibus major hac parte peritia, inquirendum relinquo, an certum sit, & quatenus veritati conveniat, quod quidam Docti voluerunt, usum hodiernæ chartæ lineæ iam Eustathii ætate, qui medio seculo XII. post Christum natum Archiepiscopus Thessalonicensis clauit, Græcis non ignotum & usitatum fuisse, uti illud *Hofmannus in Tom. II. Continuationis Lexici Universalis sub voce Papyrus p. m. 387. b.* auctoritate Salmasii & Vossii inferre voluit; qua de re hæc eius sunt verba:

„Artem illam chartarum ex Papyro conficiendarum Eustathii iam ætate antiquatam fuisse, discimus ex eius Odyss. φ. ubi ξυλοχάρτια h. e. lingneas chartas Græcis recentioribus adpellatas tradit *chartas e papyro*, ad differentiam chartarum, quæ ex linteis concerptis ac contusis iam tum inter Græcos parari & in usu esse cæperunt. Papyrus autem lignum vocabant, unde ξυλοχάρτια chartæ ex papyro. Cassiodorus „ de

„ de papyro: *surgit Nilotica Sylva, nescio*
 „ *qua vacuitate plena, plenitudine vacua,*
 „ *bibula teneritudo, spongeum lignum.* Vid
 „ Vossius de arte Grammatica Lib. 1. c. 37.
 „ Salmasius ad Vopiscum in Firmo p. m. 709.

2. Quod si verum foret, maiori probabilitate existimandum esset, artem hodiernæ chartæ conficiendæ ex Græcia in Italiam & in primis quidem Fabrianum derivatam esse, de cuius chartarum fabricatoribus Ill. Ludwigius notabilem locum ex doctissimo quondam Icto Bartolo & quidem ex libro eius de insigniis & armis (supr. cit. in Admonit. Meerman. pag. 7.) ad partes citavit, ac simul probabiliter admodum demonstravit, siquidem huius consilio atque opera Academia Pragensis fuerit fundata sub Carolo IV. aliquot Chartarios Fabrianenses ab ipso inde Pragam evocatos fuisse, qui bonas chartas conficerent.

3. Num vero tum primum temporis charta in Germania fuerit fabrefacta, merito in dubium vocare licet, quum Boleslaus Balbinus in *Miscellaneis Regni Bohemice Decad. I. Lib. I. cap. 22.* docet, in Archivis Pragensibus Diplomata, quæ, uti evidenter patet, anni sunt cccccxl. inveniri, atque ibidem quoque magnum molarum, in quibus charta
 fa-

fabricata est, numerum commemorat, & simul addit, plurimum Boëmicæ chartæ in Hollandiam fuisse inde exportari solitum, ubi ea iterum molebatur ac reddebatur adhuc tersior.

4. Admodum itaque vero videtur simillimum, iam ante annum ccccc. hodiernam chartam in Germania fuisse confectam & diu forte ante annum ccccc. præstantissimam hanc artem, quæ maximam certe universo terrarum orbi utilitatem adtulit, & quo beneficio eius inventor omnem posteritatem sibi devinctam habet, five ex Boëmia seu Italia in nostram Pomeraniam, divino favente Numine, translata fuisse.

5. Memini, me in Principis Volgastiae tabulario aliquando videre vetustum admodum in charta exaratum exemplar contractus emtionis, celebrati anno post C. N. cccccxciii. die Mercurii post Catharinæ festum S. Virginum. Ubi in fine hæc verba exstant:

„ Auscultata & collata est præsens hæc
 „ copia per me Petrum Lubbecum Clericum
 „ Caminenfis Diœceseos, publicum Imperiali autoritate Notarium,
 „ & concordat cum vero suo originali
 „ de verbo ad verbum quod attestor
 „ manu mea propria.

Quod

Quod exemplum iuxta omnem probabilitatem & rerum circumstantias haud ita multo tempore post ipsum contractus instrumentum conscriptum videri potest. Est autem in firmissima & perquam durabili papyro, quæ nunc iam CCXL. annorum est, obscuris valde litteris Monachorum more exaratum, & memoratur in illo instrumento emptio domus cuiusdam ac prædii. In veteri hac charta, quæ fere duorum & dimidii seculi est, observavi, signum longitudinis unius digiti referre Episcopalem pileum, in extremo pilei cacumine figura erat stellæ, proxime sub ea signum erat crucis, in utraque parte tres erant rotundi globuli conspiciendi, qui totidem gemmas indicasse videntur, in medio pilei Episcopalis rursus signum instar crucis adparebat, quæ duas similes ex utraque parte sibi proxime haberet, paullo inferius supra cavitatem, quæ caput tegit, erant quinque rotundi globuli seu gemmæ, supra quas linea ducta erat paullulum incurvata, in eaque septem huiusmodi signa V. sibi invicem coniuncta conspiciebantur, in quorum quarto sive adcurate in medio pilei Episcopalis rotundus globulus seu margarita erat collocata, supra quam parvum punctum erat positum, uti in hac tabula clare illa exhibentur.

Hæc

6. Hæc charta Pomeranica fere CCXL. annorum ætatem superans, quæ procul dubio Camminensis Episcopi pileum referre videtur, clarissime nobis probat, iamdiu hodiernam chartam, quæ ex contritis Lini pannis conficitur, in usu fuisse, uti quoque meis oculis duo adhuc originalia Diplomata in charta exarata usurpavi, alterum cuiusdam Regis a. CIÖCCCCXL. Lubecæ datum, alterum, quod scriptum complectebatur anni CIÖCCCCXXXIX. ad illum Regem. Sed lubet periculum facere, an forte vestigia indagare queam, unde, certe probabiliter, demonstrari poterit, iam medio seculo XIII. tempore magni Interregni, aut sub finem seculi XIII. hodiernam chartam in Pomerania nostra in usu fuisse; quod hac argumentatione perficiendum puto; scilicet:

Quod si hoc & sequenti seculo Pomeraniæ Principes iam Proto-Notarios, Advocatos curiæ & Notarios curiæ, it. scriptores habuerint, omni probabilitate inde sequitur, iam tum quoque temporis usum hodiernæ chartæ invaluisse apud illos. (B)

Posterius membrum plausibile inde ac verosimile reddo, siquidem Principes Pomerani per suos Consiliarios, Proto-Notarios &

Notarios Curiae, it. scriptores non tantum τὴν *συμμετείαν* sive literarium commercium cum aliis Aulis exercere potuerint, nisi & iudicialia Protocolla atque decreta, sententias, testium examinationes & eiusmodi alia rite expediverint, aut per suos Aulæ Advocatos iudicialia enunciata ad Protocollum aliasve scriptuarias propositiones fieri curaverint; quum itaque tanta actuum Iudicialium & extraiudicialium copia haud facile paritur, ut credamus, ea omnia in folis membranis aut Pergamenis comprehendere potuisse, quippe quod nimis sumtuosum, nimis tardum ac difficile futurum fuisset, in primis quum crebro etiam privati atque interdum homines pauperes querelas suas, supplicata & memorialia ad Principale Iudicium per literas offerre debuisse videntur.

Nunc autem prius membrum luce meridiana clarius ex historia Pomeranica, & antiquissimis Diplommatibus, fide dignissimis, hoc modo probare adnitar:

- (a) Notum est, Barvorense seculo iam XIII. iurisdictionem urbanam Stettini Scultetos administrasse, & in Diplommate Barnimi I. dato Stettini an. CIOCCCLXIII. IV. Calendar. August. quod meæ *Enar-*

rationi Historice de templis S. Mariæ & S. Ottonis in fine sub Num. 1. est additum, expresse nominatur: Henricus Barvot Scultetus.

(b) Huius iterum fit mentio in Diplomate dato Viritii (Griefnagen sive Greiffenhagen) a. CIÖCCLXI. XIII. Cal. Mai. sub Num. 11. quod per manum Arnoldi conpositum est.

(c) In Diplomate Ducis Barnimi I. dat. a. CIÖCCLXVI. prid. Januar. sub. Num. VI. in citato libro expressis verbis nominatur: *Wittekin Advocatus noster Stettini. item Arnoldus Curie nostræ Notarius.*

(d) In Diplomate Johannis, Ottonis & Conradi Marchionum Brandenburgensium, dato Gyrswaldæ a. MCCLXIX. mentio fit *Notarii Franconis.*

(e) In Diplomate Barnimi I. dato Stettini anno Christi CIÖCCLXXVIII. nominatur *Rudolphus de Bebekow Advocatus, & Magister Rudolphus noster Notarius.*

(f) In Diplomate Bogislai Ducis Sclavorum dato Stettini an. CIÖCCLXXXIII. VII. Cal. Junii sub Num. VIII. in citato libro memoratur *Bernardus noster Capellanus & Notarius.*

(g) In Diplomate Hermanni Camminensis Episcopi dat. Pyrethii (Pyritz) anno cccccxxxvi. sub Num. ix. in cit. lib. mentio fit *Hilbrandi Notarii nostri*.

(h) In Diplomate Ducis Bogislai, dato Stettini, anno cccccxxxix. Calend. Martii sub Num. iii. in cit. lib. expresse nominatur *Henricus Fustus Advocatus & Tydemannus de Anslym Magister Camerarius*.

(i) In Diplomate Ottonis Ducis Sclavorum & Cassubiae dato Stettini anno cccccxxxviii. iii. Kal. April. sub Num. vi. in cit. lib. nominatur *Henricus Scultetus Stettinensis*, it. *Gotfridus scriptor*. In fine autem Diplomatis hæc leguntur verba in apographo chartaceo : *Auscultata & fideliter revisa est hæc præsens copia, quæ cum vero suo sigillato originali de verbo ad verbum verissime & rectissime concordat. Ego Laurentzius Scheybe, sacra Apostolica autoritate Notarius Publicus, ad omnia præmissa legitime requisitus, protestor hæc manu mea propria*.

(k) In Diplomate Ducis Barnimi iii. super instauratione & Confirmatione Bonorum S. Ottonis dato Stettini

anno cccccxxxvi. feria tertia intra octavas Sancti Ottonis sub Num. x. in cit. lib. nominatur *Albertus Prior noster Proto-Notarius.*

(1) In Confirmatione duorum Principum Pomeraniæ Schvantebori & Bogislai super omnia bona Ecclesiæ S. Mariæ Stettini, data Stettini a. cccccclxxiii. in die Ascensionis Domini nostri Jesu Christi sub Num. xii. in cit. lib. nominatur *Henningius de Schwerin. Advocatus noster in Uckermündis. Henricus Watow. Advocatus noster ultra Oderam. Arnoldus Malchow. Proto-Notarius noster.*

In fine apographi huius Diplomatis, uti in Codice donationum Divæ Mariæ in charta scripto invenire licet, sequentia exstant verba. *Quod præsens auscultata copia cum vero suo authentico Originali sub sigillis Principum supra nominatorum de verbo ad verbum concordat, Ego Martinus Rhode sacra imperiali autoritate publicus Notarius in bonam fidem & testimonium mea manu propria subscripsi.* Ex demonstratis itaque rerum circumstantiis vero simillimum est, iam seculo xiii. & xiiii. usum hodiernæ Chartæ Lineæ in Pomerania cogni-

tum & usitatum fuisse, neque igitur Melchior Incoferus perperam arbitratus fuit, quando in literis, quas ad Leonem Allatum scripsit, quæque Animadversionibus eius ad Etruscas Antiquitates insertæ sunt pag. 94. dicit: *Charta nostra centesimum ab his lustrum vix numerat.* nec scio, an Dempsteri opinio hac de re in Commentario ad Inst. Lib. II. Tit. I. §. 33. omnino sit reiicienda, qui tradit, papyrum, quæ ex pistis filis sive lineis fragmentis conficitur, brevi ante tempora Accursii, inventam esse. atqui Accursius, teste Gravina de Originibus iuris Civ. §. 155. p. m. 185. anno cccccxix. diem obiit supremum, annos natus LXXVIII. adeoque annus eius natalis incidit. in annum ccccli. cum ergo huic conferatur Salmasii & Vossii opinio supra §. I. memorata, quod nimirum Eustathii ætate, qui medio seculo XII. Archiepiscopus Thessalonicensis floruerit, usus chartæ ex papyro seu ligno sit abrogatus, & eius loco apud Græcos charta ex detritis & contusis fragmentis lineis sit introducta Vid. Hoffmannus in Lexico Universali in supra allegato loco, Dempsteri assertum quodam modo accurate cum memorata inventæ chartæ hodiernæ Epochæ conspirat.

7. In Annalibus Francorum Victoriani Mistis anni Christi clocviii. hæc dicuntur extare verba : *Hoc tempore facta est Charta Charitatis a. S. Stephano Cisterciensi Abbate & aliis xx. Abbatibus, autoritate sigilli Apostolici confirmata. Sic dicta est prima Cisterciensis Monasterii Institutio, quod Caritatem undequaque saperent illius Decreta, ut ait Clemens IV. vel ut Calixtus II. quod omnium tam Abbatum & Monachorum (eiusdem Ordinis) quam Episcoporum, in quorum Parochiis prima illorum Monasteria constituta fuerant, consensu ac deliberatione communi ac mutua caritate sancita fuerint* Vid. Carolus du Fresne in Glossario. Quum itaque cum tot centenis imo millibus Fratrum Societatis Cisterciensis Ordinis, qui hanc *Chartam Charitatis* tanquam cimelium quoddam venerati fuerint, sine dubio ex Originali *Chartæ Charitatis* instrumento, apographa communicata fuerint oportet, ut decreta primæ ac originariæ institutionis suæ, quæ perquam communem charitatem suadebant, probe perciperent, animoque inbiberent, non potest non esse vero simile, hæc apographa ipsis in charta, quæ ex filis vetustis linteis fabricata est, seculo xii. & xiii. data esse, partim quum Typographia longo de-

mun tempore post inventa fuit, partim, quum nimium sumtuosum, tardum ac difficile admodum futurum fuisset, in Pergamenis aut Membranis Apographa illa cum centenis imo millibus hominum eius Ordinis communicare. Et cur tandem sine causa a propria & nativa significatione vocis *Chartæ* absque necessitate deflexissent, atque ea promiscue membranas & Pergamenas comprehendissent, quum iam supra sub No. 1. & 2. & 6. auctoritate Doctissimorum virorum probatum sit, confectionem Chartæ linteæ iam seculo post C. N. XII. non tantum non ignotam, sed & usitatam fuisse? imo admodum videtur probabile ex Græcia in Italiam usum eius derivatum fuisse, atque inde iam a multis retro seculis in Germaniam, Galliam, Hispaniam, Hollandiam & Angliam transferri potuisse; unde & Anglis nota est *Magna Charta*, sacrum illud Diploma anno IX. Henrici III. quo Regni Angliæ libertates (multo sanguine & bello funestissimo partæ) confirmantur. Vid. Henric. Spelmann. in Glossario Archæolog. ex quo Autographo dubitandum non est, quin multa Anglorum millia exemplar acceperint.

8. Quoniam autem Pomeranicus Dux Bogislaus X. anno MCCCXCVI. ex Palæstina
per

per Græciam & Italiam in Pomeraniam redierit, atque ex Italia celebrem Ictum Petrum de Ravenna Professore Juris in Academiam Gryphiswaldensem evocaverit. Conf. *Discursus meus historico Juridicus de Origine, natura & Jure feudorum Pomeranicorum. edit. Gryphiswaldiæ anno 1711. §. 21.* (hoc Compendium Juris Mstum mihi Celeb. Historicus Burchardus Gotthelff Struvius anno 1703. in Academia Jenensi indicaverat) verosimile est, opera ducis Bogislai x. & Icti Petri de Ravenna quosdam optimorum & peritissimorum chartariorum Fabriano in Pomeraniam excitatos esse, qui artem conficiendæ chartæ, licet iam antea illic cognitam, eo melius excolerent eamque, quo plures emtores allicerent, in floridiorem statum perducerent; scribit enim Angelus Rocha in *Libro de Papali Romana Bibliotheca* pag. 382. (teste Zeidlerero in *Epist. 36. Cent. 3. p. m. 267.*) *Italas chartarum molas ceteris omnibus solere præponi, & Fabriani cuncta chartæ genera atque optima in primis autem chartam PAPALEM, IMPERIALEM & REGIAM, uti vocant, in hac tantum urbe confectam fuisse, at minorem chartam Foligni fabricatam cunctas alias bonitate præstare, licet alioquin charta Lugdunensis magni soleat æstimari &c.*

9. Quum autem Hoffmannus in Lexico Universali sub voce *Basilea* testatur, Michaëlem & Antonium Galliciones anno demum CIOCCCLXX. artem chartæ ex detritis lini pannis conficiendæ Basileam adtulisse, scrupulum mihi movet, cur non nobilis hæc ars dudum ante ex Italia & Fabriano, quæ multo propior Helvetiæ adiacet, quam Hispania sive Gallicia, Basileam fuerit perducta, quam quod anno demum CIOCCCLXX. ea ex Gallicia illuc fuerit translata, unde & Ill. Ludewigius hanc Myhii observationem in *Horto Philosophico sub voce Papyrus*, utpote infirmo argumento innixam, sine crisi non prætermittendam censuit, cum ipse primus Archivarius testimoniis ex Magdeburgico Tabulario testetur, iam Caroli IV. temporibus anno CIOCCCL. certissima monumenta chartæ lineæ inscripta inveniri.

10. Quum ergo supra probabiliter ostendi iam sec. XIII. & XIV. chartam, quæ ex vetustis lini fragments conficitur, in Pomerania usitatam fuisse debere, nolo tamen cuiquam hanc opinionem obtrudere, multo minus alios, qui aliter de hac sentiunt, refutare, sed potius omnes Historiæ Pomeranicæ amatores quam amice rogatos volo, ut si quæ monumenta Pomeranica aut Marcomannica sec. XIII. & XIV.

in

in charta exarata ipsis innotuerint, ea luci publicæ exponere non recusent. Stettini d. xviii. Mai ciciocccxxxvi.

Postremo hic corollarii loco addere lubet epistolam, quam Chartarius molæ Regiæ Hohenkrugensis, C. W. Münch, xxi April. huius anni mihi scripsit, quæ ita sese habet.

Ut desiderio tuo faciam satis, Vir Reverende & Nobilissime, his super argumento inventionis Chartæ lineæ, quantum ad meam pervenerit notitiam, respondeo:

1. Quisnam primus chartæ Lineæ inventor exstiterit, iuxta scio cum ignarissimis; nec facile crediderim, quemquam nostratium fore, qui nomen eius & domicilium aut ubi terrarum commoratus fuerit, certo significare possit.

2. Fuit autem hoc modo inventa (licet forsā breviori via alio modo ea inveniri potuisset) in eo tamen omnes ubivis gentium antiqui ac periti chartarum fabricatores consentiunt, quod a Romano quodam Clerico primo inventam fuisse narrent: qui posteaquam cum fratribus suis inimicitias suscepisset, & tædio confectus in cellulam suam descendisset; casu nescio quo fragmen aliquod lini dentibus suis omnino comminuerit & maceraverit; dein animi ægritudine nescius quid faceret, comminutam hanc
ma-

materiem parieti adfixerit, eamque tenuatam quum post aliquot dies forte offenderet, videbat aridam esse & chartæ referre speciem: ungue pollicis itaque eam lævigat, & periculum facit, an atramentum patiatur; ubi illud successu non caruisset, in eo maxime intentus est, numquid excogitari possit, quo minus in posterum plumbum & cera ad scribendum foret adeo necessaria. Sumit itaque linum & in frusta secatur, dein in maiori mortario tamdiu aqua pinsit, donec omnino maceratum pulvi fieret simillimum, tandem materiam eam in tabula linit atque adtenuat & siccata mallei pulsu, sive quod credibilius, ligneo assere, eam lævigatam reddit. Quum ergo comperiat, bonam chartam esse, ac pinsendo materiem posse comminui, eum in finem omnes intendit nervos, ut machinam quam inveniat, quæ vi aquarum moveatur, quæ tamen cum hodiernis molis nil quidquam simile habuerit. Et siquidem forte ea in regione folia arboris Papyri (*) fuerint in scribendo usitatissima, inde quoque nomen retinuit, ubinam vero aut quando illud acciderit, nobis ignotum est.

3. Quo seculo & anno in Pomerania nostra prima charta fuerit confecta, indicare non pos-

(*) Vid. Pancirollus de reb. noviter repertis Tit. XIII. & Melchior Guilandinus in Doctissimo Tractatu de Papyro.

possum, neque ea de re quidquam aliud mihi innotuit, nisi quod

4. Anno CIOIO. prope Stolpiam in Pomerania Citeriore abavus meus (natione Suevus, qui Salisburgi artem edoctus fuerat) eo tempore habitaverit, fuit tamen iam antea ibidem (Stolpiæ nimirum) charta fabricata. Post illum avus meus, dictus Andreas Pirast anno CIOIOXLVIII. ibidem artem illam exercuit, qui Freyburgo in Saxonia oriundus erat: quænam vero antiquissima sit in Pomerania mola, ignoreo, utrum Stepenitensis an vero Stolpiana; ceterum anno CIOIOXCXVIII. non procul hinc antiqua mola fuit, quæ tamen eo quoque tempore destructa est; quæ quamdiu steterit, scire nequeo. Sed hæc sufficiant &c.

Hohen-Krug. d. xxi. April CIOIOCCXXXVI.

C. W. Münch.

JOH.

JOH. SAM. HERINGEN

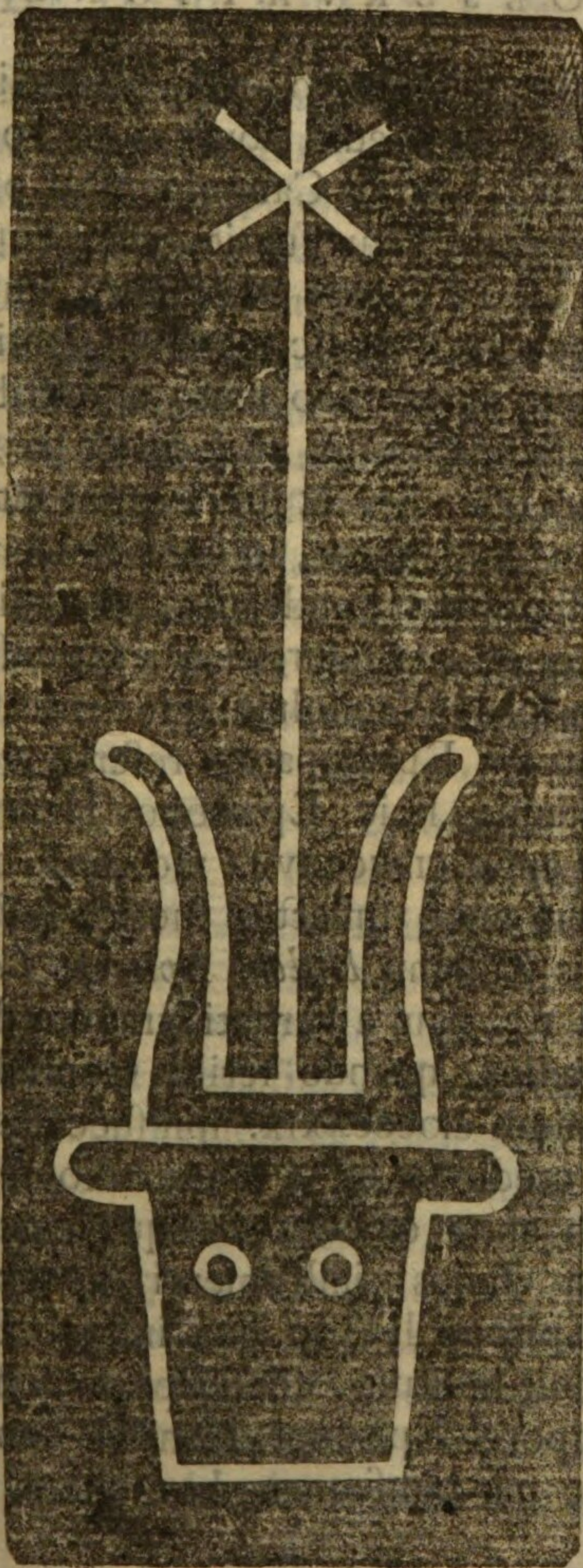
APPENDIX. SIVE. PROBATIO. QVA

COGITATIONES

ANTEHAC. PVBLICATÆ. DE. VSV. CHARTÆ
LINEÆ. STABILIVNTVR. ET. ADSTRVNTVR

Postquam Cogitationes meas de inven-
tione chartæ lineæ eiusque usu in Po-
merania in lucem protruseram, fautor qui-
dam meus & amicus eximius mecum commu-
nicavit antiquissimum exemplar apographum
Confirmationis cuiusdam Camminensis Epis-
copi, Henrici de Wacholt *d. Anno* cccccxv.
Dominica Oculi, de donatione quapiam,
quæ ab Episcopo Hermanno iam anno
cicclxxxix. Abbatissæ & Virginum Sacra-
rum Conventui Coslinensi fuerat facta. Quod
vero antiquissimum hoc exemplar brevi
post ipsum Henrici autographum a Monachis
conscriptum sit, liquido satis adparet ex
prisca scribendi forma, quæ seculo xiii. &
xiv. convenit; patet quoque ex signo chartæ,
quod insigne gentis Episcopi Henrici de Wac-
holt, ostendit & ex signo Crucis, quod Epis-
copatum indicat, uti in hac figura exhibentur.

Quan-

Quantum
L. 3. p.
figura de
a. c. c. c.
admirabilis
annus ci
tanti ca
V. M.
copu: tan
onus oblo
Crucis o
cet: riu
copi Her
Crucis s
Quant
Wachhol
iv. god
Michael
s. 18. 8
B. Mich
anno do
hocu
pacio a
anipum
chara
de Wach
que ter
tulle: a
est

io P. II.
flan
iscopus
p. p. p.
um i
alban
b. n. n.
figura
us co
figura
ce h
E. p. s.
figura
d. e. n.
ico de
p. p. p.
id. M.
am. n.
electi
um. n.
ad
imp. o.
ex. n.
aphu
h. n. n.
m. n.
fectu
P. o. n.
m.

Quandoquidem vero, teste Micrælio P. II. L. 3. p. m. 413. edit. novæ num. 19. Henricus de Wacholt x. Camminensis Episcopus a. cccccxcix. creatus fuerit, circa eum error admissus est in *Lexico Nobilium*, quum ibi annus ccccciv. ipsi adscribatur: & sicuti album tauri caput in cæruleo scuto ei adtribuitur, Vid. Micrælius l. c. p. 484. ita & hæc figura *caput tauri* ostendit, & supra caput intra cornua oblongam lancem, in cuius apice signum Crucis est positum; unde nil aliud conficere licet, nisi quod hæc figura chartæ impressa Episcopi Henrici de Wacholt insigne gentis, signum Crucis autem Episcopatum referre videatur. Quum itaque huic Episcopo Henrico de Wacholt anno cccccxvii. mortuo Conradus iv. eodem anno suffectus fuerit, (Vid. M. Michaëlis Zülichii *Histor. Episcop. Cammin.* §. 13. & 14. nam a veritatis tramite deflectit B. Micrælius, quando scribit Conradum iv. anno demum cccccxix. ipsi successisse) admodum credibile est, intermedio temporis spatio ab anno cccccxv. usque cccccxvii. antiquum huius instrumenti apographum charta Episcopali, in qua insigne Henrici de Wacholt inditum, conscriptum, chartamque tempore Episcopi Henrici confectam fuisse: ac per consequens hæc charta Pome-
ra-

fanica annos iam quadringentos superat. licet autem dura videatur ac firma, diuturnitate tamen temporis primum tegumenti folium, in quo præcipue dictum signum, uti & in reliquis foliis, clarissime adparet, passim perforatum scissumque est, & primum etiam atque ultimum folium multas ex ligno maculas contraxit; interiora autem folia nitida omnia & optime sunt conservata. Quod si iam in Pragensis Tabularii laudem dici queat, in eo adservari monumenta chartæ lineæ inscripta an. cccccxl. nostra Pomerania gloriari iure poterit, in ea inveniri chartam lineam, quæ certissime inter annum cccccxv. & cccccxvii. exarata est, & forte posterior ætas plures eiusmodi in lucem protrahet. Si in Maegdeburgicis Archivis inveniantur monumenta chartacea anni ccccccl. temporis Caroli vi. in Pomerania nostra longe exstat instrumentum vetustius, & eorum temporum, quibus Fridericus Austriacus & Ludovicus Bavarus inter se de potestate & dignitate Imperiali contenderent; si quis Basileam laudaverit, quod Antonius & Michaëlis Galliciones anno cccccclxx. primum nobilem hanc chartæ fabricandæ artem illuc attulerint; maiori jure nostra Pomerania gaudebit, chartam hac in regione iam ante con-

fectam esse, quam tres Helvetiæ pagi (*Cantones* vocant) Uri, Switz & Unterwalden ix. Decembr. cccccxv. Brunnam convenerunt, & fedus, quod ad certum tempus inter ipsos initum fuerat, perpetuaverunt. Juxta hinc quoque adparet, Melchiorum Incoferum (Vid. §. 6. Cogitationum mearum pag. 116.) rectissime iudicasse, quando tradit, *chartam nostram centesimum Lustrum vix numerare*. Et meum quoque magis adhuc confirmatur argumentum, quo supra §. 6. probabiliter demonstravi, iam seculo xiii. & xiv. in Pomerania usum chartæ lineæ satis cognitum fuisse. Licet sane videam, nihil certi ex eo argumento confici posse, neque eum in finem a me propositum est, rem tamen admodum reddit verosimilem, utique, si cetera argumenta adminiculantia, quæ ante in omnibus paragraphis adduxi, simul ponderemus atque omnia adtentato oculo consideremus, observantes etiam seculo xiii. & xiv. in iudiciis nondum solemnem illum iuris processum obtinuisse, qualis post fec. xv. quum usus iuris Canonici & Papalium Decretalium magis magisque propagatus fuit, exerceri cœpit, nemo facile negaverit, etiam ante constituta iudicia seculo iam xiii. & xiiii. formam quandam

Pro-

Processus, certe quoad substantialia & accidentalia ex ipso iure naturæ vel gentium profluentia, in Pomerania observatam fuisse, ac propterea exeunte sec. XIII. hodiernam chartam in foro usitatam fuisse, clarissimum in modum testatur, quod in principio ex apographo huius Diplomatis anni CIÖCCCXV. *Dominica Oculi*, & ex signo ante quandrings annos durabili huic chartæ inpresso latius demonstratum est. Sed quum eiusmodi charta anni CIÖCCCXV. in Pomerania inventa fuerit, quæ insigne gentis Caminensis Episcopi Henrici de Wacholt ostendit, hic autem anno CIÖCCXCIX. Episcopali dignitate honestatus sit, forte iam ante eius tempora seculo XIII. eiusmodi charta sive Stolpenfi seu Stepenitzensi mola fabricari potuit, quippe aliquot tantum milliaria a posteriori loco distat Gölzow, ubi Diploma hoc exaratum fuit, quodque Episcopus Henricus de Wacholt emtione sibi comparaverat, quæ emtio postea temporis pacto Belgartiacò fuit confirmata. Vid. Micrælius p. m. 413. seq. edit. novæ.

Tandem, cuius supra mentio injecta fuit, anni CIÖCCCXV. *Dominica Oculi* hic adungere placuit Diploma, cui causam dedit privilegium Episcopi Hermannii dat. an. CIÖCCCLXXIX.

quod confirmatum postea fuit constitutione
Episcopi Henrici de Wacholt, atque ita de
verbo ad verbum legitur.

*Nos Heinricus DEI gratia Caminensis Epis-
copus una cum consensu honorabilium virorum
Dominorum Hildebrandi Prepositi, Conradi
Decani, totiusque nostre Ecclesie Caminensis
Capituli, predictis Abbatisse & Conventui in
civitate Cussalin, in recompensam viginti man-
sorum in Villa Mölne sitorum quos nobis &
Successoribus nostris bonanimo demiserunt, pro-
prietatem quadraginta mansorum infra fluvios
Radüge & Raduske ubicunque comparare pote-
runt damus, contulimus & dimisimus cum sua
Jurisdictione perpetuis temporibus pacifice ac
secure possidendam, hujus modi nihilominus re-
cognitionem & donationem quam a venerabili
patre Domino Hermannno nostro Predecessore
devotis virginibus Deifce & rationabiliter cog-
novimus fore factas, una cum nostra donatione
predicta ratificamus & in nomine Domini con-
firmamus, per presentes inhibentes sub Pœna
anathematis, ne quispiam prefatam piam dona-
tionem seu recognitionem ac nostram Confirma-
tionem, infringere, molestare, aut perturbare
ausu temerario audeat quoquo modo. Testes
autem hujus nostre confirmationis & donationis
sunt*

*Sunt honorabiles VIRI, Domini Hildebrandus
Prepositus, Conradus Decanus, Fridericus de
Eyckstede. Johannes de Wacholt. Magister
Johannes Magister Heiso Cantor, nostre
Ecclesie Canonici, Gottfridus Decanus &
Herderus Canonici Colbergenses. Nobilis vir
Hermannus Comes de Eversten. Hasso de
Wedele. Luchto Senior. Wedelstede. Reima-
rus de Wustenye, Thetzeu noster Advocatus,
milites. Teslaus de Beuenhusen. Stephanus de
Kerkovu, Famuli, & quam plures alii fide
digni. In evidentiam omnium promissorum
presentem Literam nostro & Capituli Ecclesie
nostre Caminensis sigillis fecimus communiri.
Datum Gylsovu Anno Domini M CCC. quinto
decimo in Dominica qua cantatur Oculi mei
&c.*

VIRO ERUDITISSIMO AC
 LONGE CELEBERRIMO
 JOANNI DAVIDI MICHAËLIS
 CONSILIARIO AULICO,
 PHILOSOPHIÆ IN ACADEMIA GOT-
 TINGENSI PROFESSORI AC SOCIE-
 TATIS REGIÆ SCIENTIARUM
 DIRECTORI

S. P. D.

GERARDUS MEERMAN.

Q Uum anno fere abhinc inclyta vestra
 Scientiarum Societas tanto me afficeret
 honore, ut in numerum externorum Soda-
 lium me cooptaret, eam mihi inpositam
 legem memini, ut unam alteramve commen-
 tationem, vel certe literas de selectiori aliqua
 materie ad eam transmitterem. Gaudeo ita-
 que, Virorum Lectissime, natum iam mihi
 argumentum *de Chartæ Lineæ Origine &*
Antiquitate, quod ipsa vestra Academia Eru-
 ditorum non tantum scrutinio, sed & præmio
 dignum censuit. Nosti, Vir Cl. me laudabili
 hoc

hoc exemplo incitatum iam aliquo abhinc tempore ea de re in publicum emisisse *Admonitionem*, qua rerum Antiquarum Studiosis & calcar, quantum pote, addidi, & viam monstravi ad quæsitæ maiori cum facilitate investiganda. Specimen hoc exinde per omnes Europæ partes ad Viros Literatos, præsertim quibus Bibliothecarum vel Archivorum demandata est custodia, sparsi. Responsa tamen, quæ aliquid subsidii lucisve contineant, ex sola, quod mirere, Germania vestra atque Hispania recepi. Ut igitur tum publico desiderio satisfacerem, tum promissi fidem solverem, initio constitueram excerpta ex his literis, relatione quadam comprehensa pluribus Diariis, in primis Actis Eruditorum Lipsiensium, inferenda committere; verum re bene perpenſa consilium mutavi repertisque, præsertim in Cl. Greg. Maiansii, Viri Summi, Epistolis tot elegantibus atque lectissimis Observationibus, satius esse duxi, si omnes notitiæ literariæ typis integræ traderentur: sed quum ipse aliis negotiis essem occupatus, illarum editionem, partimque etiam interpretationem Latinam commisi Jacobo van Vaassen, Juveni Doctissimo, qui quantopere studium Antiquitatis bonarumque Literarum & æstimet & colat,

proxime ostensurus est elaboratissima de *Censu Lustrali* & *Censoribus Populi Romani* Diatriba, ad quam conscribendam primum ipsi hortator, mox quoque e supellectile nostra libraria adiutor exstiti. Quos vero ex Commercio hoc epistolico fructus perceperim, paucis, Vir Cl. accipe. Antiquissimum Germaniæ (quo nomine Inferiorem quoque hic includo) monumentum in charta vulgari exaratum pag. 13. memoraveram anni cccccxxii. *Biblia* scilicet *Rhytmica* Jacobi Maerlantii; hoc vero antiquiora nunc indicarunt Amici. Quocirca primo recensenda esset loco papyrus anni ccccciii. a Poppe-witschio pag. 48. e tabulario civico Vindogræcensi, nisi Vir ille Clarissimus id satis dubitantur scripsisset, atque ita incertum relinqueretur, num verum tempus exaratae chartae memoria tenuerit. De fragmento chartae anni cccccviii. quod novissime Ill. Baro Senckenbergius transmisit in literis, datis Viennæ die xii. mensis proxime elapsi, uti ipse nihil definivit Vir Summus, ita, quid statuam ipse anceps hæreo; fateor eam & corpulentam quidem & bene contusam esse, quod pro genere lineo militaret; sed obstare dixeris, quod tantopere lævigata sit, adeoque ad Bombycinam materiem propius accedat,

dat, & forte statui illa posset, quod nuper in mentem venit, esse mixti generis. Certiora videntur, quæ Cl. Gottschedius pag. 18. seq. & Doctiss. Belius in Observ. pag. 24. ambo testati sunt de *libro Rhythmico* Bibliothecæ Paullinæ Lipsiensis anno cccccxii. in vulgari charta scripto, qui quum viri sint & peritissimi & hac in parte sibi concordēs, de rei veritate non est, cur tantillum dubitemus: atque ita haud erit necessarium, ut operose inquiramus, utrum Diploma Chartaceum Longolianum pag. 37. seq. sit Friderici I. num vero II. Augustensis Episcopi; siquidem salva ipsius Cl. Longolii opinione, illa charta annum fere cccccxii. haud excederet. Quæ porro Cl. Heringius in Dissertatione, anno iam huius seculi xxxvi. Stettini typis impressa, sed quod rarior sit, ad calcem huius opusculi adiecta pag. 105. seqq. pro Chartæ Lineæ antiquitate in primis in Pomerania adtulit, ita sunt comparata, ut satis evincant, Auctorem illam cum Bombycina passim confudisse, tametsi fieri possit, ut apographum instrumenti Henrici de Wacholt pag. 130. re vera sit generis linei; quod vero quum intra annos cccccxv. & cccccxvii. collocet, omnino vetustate libro Lipsiensi cedit.

De instrumentis tandem Traiecto ad Rhenum per Cl. Qualenbrinckium ad me missis observo, ea quidem ex genere esse communi, nec tamen aliquid novi nos docere, quum medio fere seculo xiv. sint exarata (Vid. pag. 102. & seqq.) atque adeo recentiora illis, quæ in *Admonitione* mea iam recensueram.

Jam vero transire licebit ad Chartæ Lineæ in Hispania originem, nec tamen hoc loco repetam, quæ ad ternas Maiansii literas die xxiii. Septembr. anni præteriti (pag. 81. seqq.) rescripsi, quandoquidem circa transmissa a Viro Cl. Specimina non est, cur meam sententiam nunc mutem; at enim vero intacta prætermittere non possum argumenta, quæ post modum & ab eodem Viro Erudito & a Cl. Perezio pro asserenda istius papyri antiquitate mihi mota sunt. Charta igitur anni cccccxvii. a Cl. Maiansio xvii. Kal. Decembr. anni præcedentis transmissa (Vid. pag. 86.) cui *Forficis* signum chartarius inposuit, certissime est lineæ, at nimis, ut ipse sentis recens; huic vero similem esse chartam vocabularii Monasterii Silensis, exeunte seculo xii. conscripti, supponit non probat Vir Doctissimus.

Cl. Perezius porro in *Notitia* pag. 90. seq. provocat ad Codicem Hebraicum Bibliothecæ Escorialensis scriptum Granatæ anno cccccl. in charta Linea vulgari; at, quod dolendum, nullum exinde fragmentum ad nos misit, unde rei veritatem confirmaret; imo non convenit ipsi loc. cit cum Cel. Maianfio, quum Perezius opinetur, usum chartæ Lineæ in Hispania sec. xiii. ineunte coepisse, Maianfius vero eum longe adhuc antiquiorem statuit. Deinceps vero Perezius alia duo chartæ Specimina (Vid. pag. 94. seq.) misit, unum e Ptolomæi Quadripartito, scripto anno post C. N. cccclxii. & seq. quam chartam ego nullus dubito, quin Bombycinæ sit accensenda; alterum autem ex opere Hispanico anni post C. N. ccccxciv. quod etsi tam clare materiem non exprimat, attamen & ob colorem & quod lævigata sit, magis videtur ad Gossypinam quam Lineam Chartam accedere, imo forte, quemadmodum Senckenbergiana, cui tamen firmitudine cedit, mixti est generis.

Diffimulare autem in tota hac re non possum, me id, quod in *Admonitione* mea pag. 16. verbo notaveram, experientia ulterius edoctum esse, dari nimirum Chartæ species seculo xiii. exeunte & xiv. exaratas, in
qui-

quibus distingui probe non potest materies, num linea sit, an vero gossypina; quod & de antiquissimis Angliæ monumentis in charta scriptis mihi nuper significavit Cl. Ducarel-
lius in epistola xi. Febr. huius anni pag. 98. & seq. Atque hinc factum arbitror, ut nullæ ex Gallia, Italia aliisque Europæ oris notitiæ literariæ super hoc argumento ad me pervenerint, quod antiquiora illa chartarum genera distingui haud facile potuerint. Erunt fortasse viri artis Chemicæ periti, qui particulas chartæ separare, atque ita certissimam differentiæ notam inter utrumque chartæ genus detegere poterunt; quam tamen in rem nostrates huc usque compellavi frustra; Eo vero ni perducere res queat, verendum est, ne tempus locusque inventæ chartæ Lineæ detegantur unquam. Imo quum reperta nondum sit chartæ species antiquior anno cccccii. quam Epocham huc usque antiquissimam Bulletti fide in *Admonitione* pag. 14. statueram, illico sentis, Vir Cl. petitioni meæ satisfactum nondum esse, & sorte satisfieri non potuisse. At quum ita sese res habeat, præmio, quod constitueram, honorandus mihi videtur ille, qui, etsi rem ad liquidum perducere non potuerit, attamen & summo ingenii acumine & maiori præ ceteris Eru-
di-

ditionis apparatu ad hanc materiam exornandam accessit, Maianus inquam noster, orbis Literati, præsertim Hispanici eximium decus.

Quandoquidem vero Illustrissima Göttingensis Societas pari liberalitate Viros Doctos ad enucleandum hoc argumentum compellavit, mei esse putabam officii, ut, quas excusas hic vides, Virorum Eruditorum relationes, additis ipsis etiam, quæ receperam, veteris chartæ Speciminibus ad Te, Vir Celeb. mitterem; Eruditissimi illius Sodalicii Tuumque in primis de tota hac re porro expectans iudicium. Vale, Vir Incomparabilis, meque inter primos Nominis, Eruditionis ac Virtutum Tuarum æstimatores habe. Dabam Roterodami d. iv. April. C1C1CCLXIII.

NOBILISSIMO, ET ERUDI-
TISSIMO VIRO
GERARDO MEERMANNO,
PRIMARIO SYNDICO
ROTERODAMENSI
GREG. MAJANSIUS,
GENEROSUS VALENTINUS

S. D.

SI quid ego video, Amplissime Gerarde Meermanne, Hispaniæ charta linea antiquitatis habet prærogativam inter cæteras, quæ designari possunt in qualibet alia Europæ parte. Nam si solis conjecturis agendum est, opinio hæc validioribus innititur ob lini Sætabi antiquitatem, & præstantiam, hoc est, ob chartæ optimæ materiam, ob ejusdem generis chartæ designationem a Petro Blefensi factam, atque ob speciales & maximas laudes papyri Sætabi fabrefactæ antiquissimo tempore. Si ad experimenta provocamus, age ostende mihi chartam Hispanica antiqui-

quiorem, atque hac in re Tibi aliisque aliud sentientibus, non tam mecum certandum est, quàm cum iis qui præfecti sunt vetustissimis Hispaniæ Tabulariis, Barcinonensi, Septimancarum, Monasterii Escorialensis, & Populeti, Ecclesiæ Tarraconensis, Toletanæ, Burgenfis, multorumque Regnorum, & Ecclesiarum, qui si exhibere voluerint antiquissima chartæ lineæ specimina, quæ ad manus habent, proculdubio ita favebunt sententiæ meæ, ut nemo de ea dubitare possit. Ego vero ut factis ipsis antiquitatem hanc Tibi demonstrarem, nihil aliud facere potui, quàm rogare amicum meum Cl. Franciscum Perezium, Ecclesiæ Toletanæ Thesaurarium, atque Canonicum, ut nonnulla specimina vetustissimarum chartarum linearum ad me mitteret. Cumque in Bibliotheca Escorialensi opportune occupatus sit in manuscriptorum indice conficiendo, trimisit ad me, ut illa Tecum communicem, quo melius eâ qua polles ingenii iudiciiue dexteritate, experimentis adhibitis, discernas, decernasque, cujus materiæ sint illæ chartæ, lineæne, an gossipinæ, an vero bombycinæ. Existimo ego omnes esse lineas.

Primum specimen in folio, desumptum est ex codice Hebraïco Escorialensi n. 35. in quo

quo sunt nonnulla Aristotelis opera descripta an. Mundi 5010. five Æræ Christianæ 1250.

Secundum specimen forficula intercisum, est ex eodem codice n. 35. & specimen quidem desuntum est ex ipsa charta, in qua legitur Epocha, qua codex scriptus fuit, scilicet anno Mundi 5010. five Christi 1250.

Tertium specimen est ex codice Hebraïco ejusdem Bibliothecæ, in quo præter alia continetur Tractatus de præceptis negativis Rabbi Mosi Ben Jacob Mikotzi, in cujus fine dicitur *exaratus esse anno mundi 5027. five Domini 1267.* quod specimen est chartæ politæ, Hispanæ, *Papel bruñido.*

Nunc igitur advoco judicium Tuum. Si aliquod ex his speciminibus est chartæ lineæ, existimare debes, hæc quæ mitto, non esse unica, neminem posse affirmare esse reliquis omnibus antiquiora, imo probabiliter dici posse, esse plurima alia multo his vetustiora in tanto numero chartarum, totque Tabulariorum diversis locis existentium. Ac propterea sentiendum est, chartas lineas in usu fuisse eo tempore, imo etiam multo antiquiore, quo scriptores laudabant earum præstantiam. Atque hæc de nostro argumento dixisse sufficiat.

Vale, Vir Amplissime, Tibi, ac Reipublicæ Litterariæ. Olivæ pridie Nonas Apriles An. MDCCLXIII.

VI.

VIRO CLARISSIMO ET
ERUDITISSIMO,
JOANNI DAVIDI MICHAELIS,

CONSILIARIO AULICO,

PHILOSOPHIÆ IN ALMA GOTTIN-
GENSI ACADEMIA

PROFESSORI CELEBERRIMO
ATQUE

ILLUSTRIS REGIÆ SCIENTIARUM
SOCIETATIS DIRECTORI.

S. P. D.

GERARDUS MEERMAN.

Non dubito, Vir Celeberrime, quin in
tempore receperis literas meas, die
quarto huius mensis ad te datas, una cum
notitiis literariis ac veterum chartarum spe-
ciminibus per Viros doctos, præsertim autem
per Cl. Maianfium, mihi transmissis. Jam
vero idem Hispaniæ eruditus, epistola pridie

Nonas April. ad me scripta, rursus pristinam suam de chartæ lineæ in Hispania antiquitate opinionem novis ratiociniis stabilire conatus fuit; quod ut faceret, misit antea a me desideratum integrum chartæ folium e codice Hebraico Bibliothecæ Escurialensis num. 35. per Doctissimum Perezium transmissum; qui codex censente eodem Perezio in notitia sua (Vide pag. 90. & seq.) scriptus fuisset an. post C. N. cicccl. Hæc autem Æra si bene sese habet, meo quidem iudicio res est confecta, quoniam charta illa, uti & tu, Vir Doctissime, sine dubio ipse statues, certissime est generis linei. At vero multum abest, ut ea in re Clarissimo Perezio tam facile adfentiri queam. Auctor quidem illius libri Misi Mosés Bar Semuel Bar Jehuda Ben Thibun, patria Granatensis, ad calcem profitetur, se Aristotelis hæcce opuscula ex Lingua Agarenica in Hebraicam transtulisse eique versioni Hebraicæ ultimam manum imposuisse mense partim Tebeth partim Elul anno Mundi quinquies millesimo decimo (i. e. Christi cicccl.) At enim vero omnino distinguendum est inter tempus compositi absolutique operis atque exarati codicis ætatem. Plurimi certe codices dialecti Orientalis in eadem, ubi & hic liber adservatur, Escurialensi

Bi

Bibliotheca occurrunt, ubi in fine ab auctore addita est temporis, quo opus absolutum, nota, quos tamen plerosque omnes apographos esse posterioris ætatis liquet: illis vero nonnunquam Amanuenses annum exarati codicis addiderunt, nonnunquam omiserunt, ut videre est in Michaëlis Casiri Bibliotheca Arabico Hispana Escurialensi Tom. I. Edit. Matriti 1760. prioris enim generis exempla illic obvia sunt sub Num. 22. 41. 68. &c. posterioris sub Num. 16. 46. 77. & alibi passim. Probe autem Literatissimus ille Regis Catholici Bibliothecarius ubique distinxit operis absoluti & exarati codicis diversum tempus; neque monere neglexit, si quando Codex, temporis, quo ab auctore confectus notam habens, autographus esset; uti conferenti patebit ex Num. 15. 172. & alibi.

Sicuti vero ex laudato Arabicorum Manuscriptorum indice liquet, plerosque illorum esse apographos, ita hoc ipsum quoque de memorato codice Hebraïco sub Num. 35. statuendum arbitror: non ideo tantum, quod illius auctor minime addiderit, revera se supra dicto mundi anno 5010. hunc librum scripsisse, verum etiam, quoniam ipso momento Perezio (vide pag. 92. huius opusculi)

charta huius codicis tersior subactiorque & longe candidior est, quam quæ sub finem imperii Alfonsi X. & Sanctii eius filii initia i. e. ab anno CIOCCCLXXX. ad CIOCCXC. exaratae sunt. Et sane si consideremus chartam ex Ptolomæi Quadripartito anno CIOCCCLXII. & seqq. scripto (Vid. pag. 94. & seqq.) itemque aliam ex Cod: Hebraïco Bibliothecæ Escurialensis *exarato*, ut disertis verbis in fine additur, anno 5027. a creatione mundi i. e. æræ Christianæ CIOCCCLXVII. (per Cl. Maiansum proximis literis eiusdem Perezii beneficio mihi transmissam) pluresque etiam in Hispania scriptos aliquot adhuc lustris posteriores, de quibus in literis meis partim ad Cl. Maiansum (pag. 81. & seqq.) partim ad te, Vir Cl. locutus sum, patebit, has omnes esse Bombycini generis.

Quum igitur charta hæc codicis Hebraïci Num. 35. haud absimilis videatur chartæ anni 1367. per Cl. Maiansum 17 Kal. Dec. transmissæ (vid. pag. 86.) itemque chartæ libri Sætabensis, quam ipse Maianus accenset sec. XIV. exeunti aut initio XV. nullus equidem dubito, quin codex iste Hebraïcus eidem fere ætati sit adscribendus, atque adeo seculo integro vel amplius recentior sit eo tempore, quo ab auctore opus fuit
ab-

absolutum. Ut autem totam rem propius cognoscere aliorumque Ill. vestrae Societatis Regiæ membrorum iudicia explorare possis, Epistolæ Maiansianæ apographum, una cum vetustæ chartæ speciminibus, de novo adiectis, ad te transnittere placuit.

Vale, Vir Illustris, meque semper Tibi habe commendatissimum.

Dabam Rotterodami D. xxix. April.

CIO IO CC LXIII.

NOBILISSIMO, DOCTISSIMOQUE

VIRO,

GERARDO MEERMANNO,

GREG. MAJANSIUS, GENEROSUS
VALENTINUS

S. D.

IN Epistola prima, quam ad te misi de chartæ lineæ antiquitate, dixi Foros Valentinos latos fuisse anno M. CC. L. secutus inscriptionem primi fori. Cum vero postea compererim, id falsum esse, quaeso, ut deleas initium §. incipientis. *Quam usitata,*

(vid. pag. 60. huius Opusculi) atque substituas ea, quæ his litteris adjunxi.

Quam usitata autem esset papyrus in hoc Regno Valentiaë, declarant ejus leges, sive Fori, in quibus frequens fit mentio papyri. Atque hæ leges, sive Fori, quos ipse legislator Jacobus Rex, cognomento Expugnator, *consuetudines* solet appellare, in editione anni 1547. quam habeo, fol. 1. col. 3. in ipsomet eorum titulo lati fuisse dicuntur anno M. CC. L. Sed Cl. vir Laurentius Matheu & Sanz in Tractatu de Regimine Regni Valentiaë, cap. 2. §. 5. num. 53. recte admonuit, id additum fuisse a compilatore: nam in Foris editionis antiquæ, quorum codex aderat inter libros Regii Consilii, omnino deficiebat anni appositio. Editionem antiquam puto fuisse eam, quam Josephus Rodriguezius in Bibliotheca Valentina, pag. 145. ait se vidisse absque partium divisione, ex officina Didaci de Gumiel, anni 1515. in fol. certe Privilegia Civitatis, & Regni Valentiaë eo ipso anno, & apud eundem typographum edita fuerunt, editionem curante Ludovico de Alanya, qui se Alanyanum vocavit in admonitione ad lectorem, quæ absolutum opus subsequitur. Sed quod magis est, ad Fororum antiquitatem probandam

dam Matheu ait, apud Vincentium de Calahorra, collegam suum, esse codicem Fororum antiquissimum in membrana conscriptum, ubi pariter anni appositio deficiebat. Idem vir doctissimus manifestavit errorem adnotationis adjunctae titulo Fororum, in qua adnotator, quicumque ille fuerit, sive incertus auctor, sive Franciscus Jahannes Pastor, Notarius Valentinus, qui editionem præferentem annum 1547. dedicavit Seviris Valentinis anni M. D. XLVIII. probare voluit, ex duobus privilegiis Foros statutos fuisse anno XII. post captam Valentiam; cum tamen ex illis nullo modo id colligatur.

Verum optime sciemus, quo anno Fori Valentini conditi fuerunt, si a memorato anno M. CC. L. retrocedamus, probationes indicando, quibus error tam compilatoris, quam adnotatoris, manifestus fiat.

Jacobus Rex in privil. 28. fol. 10. col. 4. anno 1249. jam allegavit consuetudines suas sive Foros; ergo non fuerunt promulgati anno sequenti M. CC. L.

Praeterea Rex Jacobus in foro i. memoriae tradidit, quorum Antistitum, Richorum hominum, Nobiliumque consilio usus fuerit ad consuetudines in scripta redigendas. Si probaverimus igitur annos emortuales non-

nullorum ex iis, qui consilio illi interfuerunt, extra dubium erit, Foros antea fuisse conditos.

Jam vero constat, Bernardum Episcopum Vicensensem cognomento Calvonium obiisse anno 1243. uti refert Tamajus de Salazar in Martyrologio Hispano die 31. mensis Augusti pag. 635. & 636.

Garfia Episcopus Turiasonensis anno 1238. testis fuit deditiois Urbis Valentiae, uti liquet ex instrumento descripto a Francisco Diago, Lib. vii. Annal. Regni Valentiae, cap. 25. fol. 316. & anno 1242. jam habebat successorem Petrum Vitalem, uti videre est in Concilio Tarraconensi illius anni apud Antonium Augustinum in Constitutionibus Provincialibus Tarraconensibus pag. 373. & apud Martinum Carrillo, in Catalogo Episcoporum Turiasonensium, pag. 340. ubi inter Guilielmum & Vitalem immerito omissus fuit hic Garfia.

Berengarius de Palou, Episcopus Barcinonensis decessit die 24. Augusti anni 1241. ut ait Diago, Lib. iii. Historiae Comitum Barcinonensium, cap. 9. fol. 183. Col. 4.

Bernardus de Monteacuto, Episcopus Cæsaraugustanus obiit die 8 Martii anni 1239. ut refert Carrillo in Episcopis Cæsaraugustanis,

nis, pag. 248. subscribente Didaco Murillo, Tractatu 2. cap. 28. pag. 236. col. 1.

Concludendum igitur est, paucis diebus, aut uno, duobusve mensibus post Valentiaë expugnationem habitum fuisse concilium illud, quo Jacobus Rex Leges, five Foros composuit, ordinavit, sancivit: quod perspicue docuit nobilis Jacobus Febrer in libro de familiis expugnatricibus Valentiaë ejusque Regni, agens de familia Plegamans, cujus elegantissimum testimonium sic se habet:

Guanyada Valencia, ajuntà lo Rei
 Prelats, e Richs-homs, e ætra noble gent
 Pera qu'entre tots fessen una lei,
 Ab qu'es governàs tota aquella grei,
 Qu'en ella deixava ab molt luiment.
 Pere Marimò dit de Plegamans,
 Valent Cathalà, savi en Barcelona
 U dels Nobles fonch entre los Cathalans,
 Que feren los Furs-Juntes dues mans
 Porta sobre or, que son nom blassona.
 La Prudencia d'ell la fama pregona.

Quæ insignium gentiliciorum explicatio in Latinam linguam conversa sic se habet. „ Expugnata Valentia Rex (Jacobus) concilium habuit Sacrorum Antistitum, Richorum hominum, & aliorum Nobilium, ut omnes le-

„ gem conderent, qua omnis ille grex rege-
„ retur, quem in illa urbe multo splendore
„ relinquebat. Petrus Marimò cognomento
„ Plicamanus, strenuus Cathalanus, Barcino-
„ ne sapiens, fuit unus ex nobilibus Cathala-
„ nis, qui Foros condiderunt. In campo au-
„ reo fert conjunctas duas manus, quas ejus
„ nomen indicat. Illius prudentiam fama præ-
„ dicat. ” Huc usque Febrer, qui alibi me-
morix tradidit, reliquos Fororum conditores
fuisse, Guilielmum Belloch tractus Urgel-
lensis, Petrum Garidell Prelatensem, Gui-
lielmum Moragues Cathalanum, & Petrum
Balaguer, atque Fororum emendatorem
fuisse Petrum Martell, Peroti filium.

Hæc cum ita sint, Consuetudinum nomen
indicat, has fuisse ante Foros conditos;
nam aliquo jure uti debuit Jacobus Rex an-
nis illis præcedentibus expugnationem Va-
lentiæ. Cum vero, ut ipse ait in foro i.
nisi consuetudines in scriptum redigantur,
posset esse inter litigantes magna confusio,
& contentionum materies, cumque homi-
num memoria sit labilis, & in oblivionem
prona, ideo illas consuetudines scribi jussit,
& legum, ac Fororum nomine insignivit.

Supposito igitur tempore, quo lati fue-
runt, parte scilicet extrema anni Domini

M. CC. XXXVIII. in illis sæpissime occurrit
Papyri mentio, Nam foro 18. &c.

Vale Tibi ac Literis. Olivæ III. Eidus
Apriles An. M. D. CC. LXIII.

VIRO PERILLUSTRI
GERARDO MEERMANNO,

REIPUBLICÆ ROTTERODAMENSIS
CONSILIARIO ET SYNDICO,

P. S. D.

JOANNES PHILIPPUS MURRAY.

Quæ de successu Studii tui in dete-
gendis primis chartæ lineæ initis,
plane eximii, atque hinc per omnem Euro-
pam celebrati, ad Directorem Regiæ scien-
tiarum Societatis Goettingensis, præstantis-
simum Michaëlis, die v. Aprilis, abs te
perscriptæ fuere litteræ, easdem ille, pro
humanitate sua, mecum mox communicavit;
istud simul officii mihi demandans, ut de
iisdem, proximo Sodalium confessu, publice
referrem. Huic me operi tanto majori cum

voluptate accinxi : cum & singulari cultu nomen Tuum, illustris Meermanne, & de Litteris merita, jam dudum profecutus essem; & mihimet ipsi præcipuo honori ducerem, quod omnium primo contingeret, de negotio hoc, tam præclare gesto, & collectis, tua opera eruditorum hominum pulcherrimis observationibus exponere.

Peregi, quæ exsequenda mihi sumseram, conventu Societatis, quod in diem nomini Augustissimi Regis Sacrum XIII. Aprilis, delatus erat, solemniori. Scripta, plagulis nobis benevole trasmisissis comprehensa, recensui singula; copiosiori tamen oratione, cum in litteris Majansii tui, summi viri, tuisque ad illum datis responsionibus, hærerem; quo tanto luculentius Auditoribus de controversia inter vos, pari & acumine, & humanitate agitata, constaret. Exhibui quoque diversa chartæ antiquissimæ specimina, opusculo adjecta, auroque, quod illo vix redimi possint, æquiparanda. Inque talibus versatus, non invite, quin etiam demonstrata verbis delectatione, perceptus sum: quod cum materiæ nobilitati tribuo; tum prosperæ, qua fruebar, forti, eadem abs te, illustris Meermanne, fuisse profecta.

His,

His, publico Societatis confesso, uberius commemoratis, mox in relationibus nostris Litterariis, eorum, quæ isto die acta fuissent, rationem redditurus, singula succincta narratione complexus sum; ut inde pluribus innotesceret, quo in quæstionis propositæ resolutione successu huc usque usus fuisses; Exemplisque in medium prolatis, maxime incomparabilis Majansii, alii ad bibliothecas tabulariaque tanto diligentius scrutanda, & quæ detexissent, Tecum communicanda excitarentur.

Hæc vix expedita, cum jam recentiore ab te epistolam ferret clarissimus Michaëlis, die xxix. Aprilis exaratam: quam pari ratione excutiendam, & in publicos usus convertendam, mihi tradidit: id quod, relationum Goettingensium libello Lxv, a me præstitum.

Ex his jam colliges, optime Meermanne, quam jucundæ Sodalibus fuerint suavissimæ Tuæ litteræ; testes cum propensissimi in Societatem affectus, tum summi litteras adjuvandi studii. Efflagitas vero præterea, quæ Tua est urbanitas, ut de universo negotio sententiam suam ferant Sodales. Qua in re licet & plurimum illis tribuas, & ipsi ad inserviendum Tibi alioquin paratissimi sint;

tamen eos difficiliōres experireris ; quando quidem , inter reliqua , contra Majansium pronuntiare teneantur : nisi ipsius simul Societatis causa , aliqua ex parte , agi videretur , quæ ad chartæ lineæ origines curatius pervestigandas eruditos homines , pari proposito præmio , sollicitavit. Cum vero præstantissimum virum tanta animi æquitate ea tulisse legamus , quæ ipse in illius asserta regeffisti : confidimus , eum non minus facile assensum , conjunctissimo amico datum , percepturum. Eaque persuasione captus , quid de toto negotio statuerint Sodales , liberius transcribam.

Principio in eo prorsus convenerunt , non æque accurate , ac in admonitione Tua , literatissime Meermanne , factum , chartam bombycinam , gossypinam , cottoneam , vel quocunque alio nomine eadem veniat , ab linea , (a) recentioribus sæculis usitata , etiam a versatissimis in arte diplomatica viris , fuisse distinctam. Etenim *Ludewigium* illam ab hoc genere plane diversam cogitasse merito ar-

(a) *Lineam* enim eam dicere , Tuo exemplo præfero , ut , vel ipsa appellatione , mox a telis *linteis* discernatur , quibus , chartæ vice , priscæ jam gentes usæ sunt.

arguimus, dum chartæ bombycinæ volumina, a Montfauconio sæculo ix. & proximis attributa, plagulis constare suspicatus est, e floccis sericis, vel Xylinis, conglutinatis atque compactis. (b) *Muratorius* vero bombycinam, cum vulgari nostra, certe commiscuit, hanc isto nomine primum insignitam fuisse autumans, & utriusque, sine discrimine, origines ex sæculo decimo repetens. (c) Idemque & *Hertio* evenisse non inique conjicitur, quod, de materia, in qua diplomata exarata fuerint, exponens, nulla plane chartæ bombycinæ facta mentione; vulgaris usum ab annis quingentis deduxit, (d) etiam si auctores absolutissimi Systematis di-

(b) *Hall. gel. Anz. 2ter Tb. p. 275.* Verba viri, in quibus ipsissimum Ludewigium differentem percipere mihi videor, quæ adscribantur digna sunt: „Die stücke, welche Montf. anführet, mögen aus seidenen Flocken, oder Baumwolle, zusammengepappet und gepresst seyn. & notab: Und ist gewiss die kluft unter seinen alten lappen, und unserem Papier sehr groß.”

(c) *Antiqu. Hal. To. III. dissert. 43, p. 871.* „Bernh. de Montfaucon — contendit, Bombycinam chartam (sic enim primum appellata est vulgaris nostra) usurpatam reperiri etiam sæculo epochæ nostræ xi. immo & x.”

(d) *Dissert. de fide dipl. Germ. Imp. & Regum. Sect. I, §. 10, in Baringii clavi Diplom. pag. 337.*

diplomatici, in Gallia prodeuntis, istum locum modo de charta linea, quam quidem verba denotare videntur, interpretati sint. Tanto igitur minus miramur, homines, historiæ alioquin universæ haud vulgari scientia præditos, sed ab ipsorum veterum documentorum usurpatione remotos, hanc chartæ, ex ramentis gossypinis, sive lineis, effectæ, diversitatem vel ignorasse, vel aliam, ac debuissent, animo concepisse.

Ulterius nervosa succique plena brevitate vehementer delectati sumus, qua de charta sigillatim linea, illiusque principiis, eatenus detecta, disseruisti; successu quidem adeo felici, ut quem Tibi in eo comparemus, inveniamus neminem. *Mabillonius* fane & *Montfauconius* chartæ varias species a se invicem probe secreverunt. Cum vero uterque Petri Venerabilis, Judæos deridentis, in commentatione contra eosdem, verba, tantopere celebrata, de chartis ex rasuris veterum pannorum compactis, ad lineam, qua hodie utimur, traxerit: hujus initia ad sæculum XII. referenda statuerunt; nullis licet speciminibus, ante XIV, ab illis ipsis uspiam detectis. *Chronicon* vero *Gotwicense*, ditissimus omnino selectarum observationum thesaurus, in hac materia non iisdem,

dem, quibus alioquin, copiis abundat. Quæ tamen de illa paucissimis versibus complectitur, tantæ dignitatis æstimantur, ut ad eadem, etiamsi nil definiti statuunt, provocarint, quicunque hanc recentius agitarunt controversiam. Vidit quoque illustrissimus *Maffei*, qua erat mentis acie, in his nonnulla acutius: (e) viderunt etiam auctores recentissimi systematis diplomatici Galli, ex instituto de chartæ diversis generibus agentes. Sed cum non eodem, quod Tuum fuit, sagacissime Meermanne, consilio, sua collegerint, varia non attigere, quæ in Tuo scripto leguntur, & ad rem omnem illustrandam insigniter faciunt.

Sunt quoque non minoris pretii, a Temet primum observata; ut ista Imperatoris Frederici II, de documentis publicis non in chartis bombycinis, sed in membranis, quippe diutius multum duraturis, conscribendis, (Obs. p. 4.): e quibus universæ liti plurimum lucis accedit. Alia, Tua interpretatione adhibita, jam expedita videntur & plana, cum, ambiguitate sua, diversum sensum admitterent. Maximi vero hoc æstimamus, quod, tanquam in tabula, quid-

(e) *Istoria diplomatica*, pag. 77.

quid de chartæ lineæ antiquitate ab litteratis hominibus disputatum fuit, quidquid variis in regionibus observatum, evictum, omnium ob oculos posueris: ex quo & unde alius scrutaturis ordiendum foret, constitit, & quam viam tenerent, & quanto, quamque acuto iudici sua committerent.

His Tuis, optime Meermanne, meritis immorari eo magis obstrictos nos credimus, quo majori modestia, in quibus plus reliquis præstiteris, reticuiisti; & ne assensum Tibi magis ob demonstratam erga nos benevolentiam, vel etiam, quod in rem ipsam serio inquirendi laborem fugissemus, præbuisse videamur. Huic quoque diligentiae potissimum tribuimus, quod in colligendis undique ad rem quæsitam observationibus, tantæque raritatis documentis, ea felicitate adjutus sis. Hanc nempe, quod majorem adhuc exoptaras, speque haud inani præsumferas, non tanti habere videris, quanti, experientia propria edocti, eam existimamus. Cum enim, decem abhinc annis, eandem quæstionem rei peritis dirimendam proposuisset Regia Societas: post binorum annorum decursum, unicum tantum tulit scriptum; ea tamen accuratione elaboratum, ut dignum illud judicaret, quod constituto
or-

ornaret præmio. Hoc vero tradito, demum diploma intuendum nacta est, quævis huc usque cognita, in charta linea exarata, si ex anno adscripto, aliisque probabilibus signis, res confici posset, plus centum annos ætate superans; sed dubitationi obnoxium: de quo, ut & de commentatione, communibus suffragiis præmio affecta, deinde aliquantum uberius exponam. Nil vero præterea Societati transmissum, quod materiæ agitatae subsidii quid attulisset. Ex his prosperiori Te omnino forte usum colliges: quod non modo Tibi, pro eo, quo litteris cupimus, affectu, non invidemus; sed ob suavissimum quoque sodalitium, valde gratulamur.

Super reliqua autem non possumus, quin *Majansii* Tui, & nunc etiam nostri, sollicitam curam, & indefessam ad explenda amici desideria operam, extollamus. Exosculati vero non minus sumus eximii Viri ingenium, doctrinae copiam, sermonis suavitatem: quæ in ipso jam mirari desivimus, cum quisque e Germanis nostris elegantioribus studiis se dedit, generosum Tuum Valentinum eo honore colit, quo summos viros colere convenit. In his quoque litteris, ad Te datis, sibi simillimus: tali in conquirendis in rem suam argumentis acumine, talique in iisdem

exornandis facundia versatus, ut, si solis decertandum fuisset ratiociniis, palmam profecto maxime dubiam Tibi reddidisset. Quam enim verosimillimum argumentum: inde ab antiquissimis jam temporibus, circa Sætabin, præstantissimum linum fuisse cultum, & ex illis telas, mira arte, textas: eademque insuper in urbe, Sæculo xii, chartam eximiæ indolis confectam: igitur hanc ex materia potius lintea, quam gossypina, peregrina scilicet in Hispania, constituisse? Quam ulterius ad persuadendum composita, quæ a litteratissimo Viro de commentariis expugnationis regni Valentiae in charta linea, Sæculo xiii. exaratis, de documentis, in tabulario Regio Barcinonensi obviis, de mandato Petri iv, Aragoniae Regis, in charta efficienda pristinam firmitatem & formam urgente, in medium prolata legimus? Hæc sane ejus indolis sunt, ut quemlibet facile in assensum rapiant, qui in istis rebus non Tua, Meermanne, perspicacia præditus est.

Neque tamen video, quæ Majansio opponi potuissent, ad quæ non parata ipsi fuisset responsio: nisi, pro ingenuitate sua, varia chartæ Hispanicæ transmisisset specimina; & vel ingeniosa argumentatione stetit-

tisset, vel suæ & amicorum, in priscis codicibus apprime versatorum, fidei id dandum exposulasset. Verum noluit auctoritate sua abuti Vir optimus: veroque eruendo unice intentus, Tibimet libere judicandi facultatem reliquit; eandemque antiquæ chartæ vel integra folia, vel segmina, operose conquirendo, atque oculis Tuis subjiciendo, quavis ratione suffulsi.

Iam, suo ordine, coram me hæc antiquitatis monumenta exposita jacent; sæpiusque perlustrata, novam tamen voluptatem mihi, eadem denuo perlustranti, adferunt. Habet nimirum nescio quid jucundi, quæ animum subit, cogitatio, hic oculis manibusque meis usurpari, quæ nuper adhuc in bibliotheca Toletana, Escurialensi, Majansique servata fuerunt. Contuli, statim ab initio, opera, qua decuit, maxime intenta, cum singulis hisce reliquiis, & quæ de iisdem eruditissimi Hispani contenderunt, & quæ abs Te, acutissime Meermanne, ad eadem fuere rescripta: recentissime vero novo examini subjeci singula. In his autem fateri teneor, me cujusque chartæ indole sollicitè indagata, &, ni nimium mihi tribuam, mente probe percepta, in Tuam de unaquaque fere sententiam flexum fuisse. Ge-

neris enim sive bombycini, sive gossypini, (si, inter utrumque discrimen statuere, volupe), pleraque hæc transmissa specimina Tecum a me censentur: taliaque a fodalibus reliquis habita fuere; nec minus ab aliis, quibus eadem lustranda præbui.

Imprimis in foliolo, quod clarissimi fuit *Velasci*, fila ista xylina, rudiori quippe arte contrita, insuetis papyri gossypinæ oculis, ut fere nostratium hominum, adeo aperte comparent, ut, cum publice de negotio universo verba facerem, essent, qui, animadversione Tua nondum percepta, materiam jam gossypinam arguerent. In reliquis quidem eadem multo majori cura macerata, soluta, compacta est: quamvis in uno atque altero quoque compagis bombycinæ quædam vestigia appareant. Omnia tamen hujus generis mihi, sive digito palpentur, sive luci obtendantur, aliquid videntur habere, quod illorum indolem aliqua ratione prodatur; ut pote præcipuam quamdam molli-
tiem, quæ ipsius lanuginis xylinae est, & majorem cum membranis similitudinem; unde & *Pergamenæ pannei* cognomen procul dubio traxere. Insuper charta gossypina magis deprehenditur friabilis, neque plicas æque perferens, ac linea. Hæc enim magis
len-

lenta est, & flexibilis, & distendi se patiens; densitate etiam, in æquali tenuitate, majori, firmior præterea, quod particulis arctius cohærentibus constat. Gossypina plerumque crassior observatur. Tamen novimus, tenuiorem quoque dari: qualem eam in foliolo cernimus, quod ex libro astronomico, in Persia scripto, excissum nobis misisti. Lineam vero ea crassitie, antiquitus præsertim, confectam offendimus, & hodie confici scimus, ut ne gossypinæ quidem crassiori cedat.

Magis igitur huic propria videntur, quæ aliquoties probe urfisti, quod flavidi aliquantum coloris sit, quod lævigata niteat. Contra charta linea potiori albedine placet, & tersa quidem est, si præstantioris indolis, non polita. Adderem, neque strias ejusmodi, quales in linea cernimus, eidem ab filis æreis moduli, quo hauritur charta, impressis, in gossypina detegi. Saltem in plurimis foliolis, nobis transmissis, lumini si admoveantur, eædem non comparent: ut suspicioni locus foret, chartæ gossypinæ conficiendæ aliam rationem fuisse adhibitam. Attamen talium striarum, licet politura fere deletarum, vestigia, in charta Tua Persica tenuissima, quin immo in Hispanica Velaschi, mul-

multum crassiori, animadvertere mihi videor. Rursum linei generis schedula, clausulam commentationis Gordonii, Medici Montispeffulani, supra prognostica continens nullis striis obducta cernitur: meque in aliis idem observasse recordor. Hinc nihil definiti ex his petere audeo: juvabit tamen aliquando fortasse, ad hæc attendere.

His rite constitutis, de variis chartæ specimenibus, ex Hispania transmissis, non, nisi *plagulam* illam *Sætabicam*, (Obs. p. 58, 81); deinde *schedulam*, scripto *Gordonii* defectam, (p. 79 83) cujus modo mentionem injeci; tum *exemplum de libro Eximini*, e membranaceis foliis atque chartaceis mixtim composito, petitum, (p. 86); postremo *folium codicis Escorialensis*, opera nonnulla Aristotelis, in linguam Hebraicam translata complectentis, (p. 90, 91), pro *chartis vere lineis* habere possumus. Iam vero *Sætabica* illa, & quæ tertio loco venit, forfice insignita, ab ipso præstantissimo Majansio, hæc mediis sæculi xiv annis, ista ultimis, immo sæculo xv, tribuitur; adeoque utraque recentioris simul ævi agnoscitur, quam desideraveras. Sed secus de charta Montispeffulana & Escorialensi statuendum foret, si ex annis, in iisdem expressis, judi-
cium

cium faciendum sit : quod vero tam scite impugnasti, utramque codicis saltem apographi esse sustinens, posteriori ævo descripti, ut hoc exemplo denuo appareat, quanta circumspectione opus sit, si in his certi quid tueri velimus.

Ad *Aristotelæi codicis plagulam* quod attinet, non negarim, chartæ venustatem, ne ipso quidem senio prorsus amissam, majorem multo, quam in reliqua charta sæculi xiiii Hispanica eam deprehendi testatus est eruditissimus *Perezius*, (Obs. p. 92), nosque ipsi eam observamus, jam suspicionem aliquam ad dubitandum proniori movere. Verum non pari dexterritate, nisi Tuo, Meermanne, studio in litteris Hispanicis versatus, his dubiis se expedivisset.

Schedulæ autem Montispeffulanæ propemodum caussam susciperem; adeo licet minutæ, ut pollice tegi possit. Quod enim ex scriptura petitur argumentum, non omni exceptione majus est: cum illa in nonnullis, ne sæculi quidem intervallo, differat; in aliis vero monumentis, eodem & loco exaratis, mira deprehendatur diversitas. (f) Certe litterarum fere eosdem ductus, in do.

(f) Id quod, de Progr. cl. Longolii, in relat. nostris litterariis, exponens, monuit *Gattererus* noster. (Obs. p. 44)

documento membranaceo, a Decano & conventu fratrum minorum domus Northufensis, Consulibus & communitati hujus civitatis, ob pomarium sibi concessum, Stendaliæ, anno 1312, dato, observare mihi videor. Quidni igitur jam anno 1294, quem innuit schedula, eandem, in Galliis, scribendi rationem adhibitam tueremur? Accedit, quod charta hæc cum gossypina, ea ætate adhuc usitata, ratione compositionis, commune quid habere videatur, dum crassior aliquantum, & striis, in linea plerumque obviis, destituta. Denique etiam verbis amici Majansii commoveor, qui eam nobis contulit, viri docti, & in tabulariis versatissimi; graviter contendenti, (Obs. p. 93), eodem, quem schedula præ se fert, anno, codicem exaratum fuisse, idemque se probe habere compertum.

At vero, si hoc quoque vel maxime concedamus, nihil tamen pro charta linea Hispanica evictum erit. Hæc enim, de qua differimus, Gallicæ originis est. Novinus autem, *Mabillonium* jam epistolam Joinvillei ad Ludovicum Hutinum, qui, annis ab 1314 binis, in Franco-Gallos imperium tenuit, ejusmodi charta scriptam detex-

is-

isse. (g) Clarissimusque *Bullettus*, quod Tuo, Meermanne, indicio debemus, (Obs. p. 14), nuper documentum, anno 1302 datum, Vefontii reperit. Hinc probabili maxime ratione statueremus, jam aliquot annis ante, hoc papyri genus in Gallia fuisse adhibitum. Sed quantæ raritatis fuerit, exinde optime colligitur, quod celebratissimi in hoc studio viri, in speciminibus antiquioribus conquirendis, operam suam perdiderint. Quocirca tanto minus inique integer codex, qui charta linea, eo tempore, conscriptus prædicatur, dubiæ habebitur fidei, usque dum de hac aliunde ipsi constet.

In Hispania vero, vel ipsis illis tribus schedulis comprobantibus, ab eodem Majansii amico, præter memoratam lineam exhibitis, eodemque scitissimo interprete, usus chartæ bombycinæ atque gossypinæ certe usque ad annum, quem ex istarum una eruit, æræ Hispanicæ 1397, sive Christianæ 1359, viguit. (Etenim, qui in litteris Majansii, typis mandatis, expressus est annus æræ Christianæ 1339, (Obs. p. 80), obnoxius levi errori; quod ab anno æræ

(g) *Mabill. de re dipl. Lib. I. cap 8, pag. 39.*

Hispanicæ 1397, tantum 38 anni subdu-
cendi sint.) Viguit igitur procul dubio
anno adhuc 1367: quo vitam & acta divini
Servatoris *Franciscus Eximini* volumine con-
scripsisse fertur, ex membranaceis foliis
lintheisque, vicibus alternis sibi junctis, con-
stante: ex quo exemplum chartæ singularis
plane, istamque ætatem superantis, & hinc
suspectæ fere elegantiae, Tibi transmisit Ma-
jansius. (Obs. p. 86). Cumque, præter
hoc, nullum, ex universo sæculo XIV, ob-
tinueris Hispanicæ chartæ specimen: (Codi-
cem enim Hebraicum, cujus folium tene-
mus, ne istius quidem ævi agnoscis): inde
colligimus, vix dum lineam chartam, nisi
valde insolenter, in Hispania fuisse adhibi-
tam. Meretur quoque id attendi, in isto
volumine Francisci Eximini, non magnæ,
ut mihi persuadeo, molis, chartas lineas
diversarum officinarum deprehendi, diversis
quippe illarum signis a se invicem distinctas.
Quod argumentum præbet, quam repertu
difficilis illarum exigua saltem fuerit copia.
Immo erit fortassis, qui exinde eliciat, om-
nem chartam lineam tunc temporis ex aliis
regionibus in Hispaniam fuisse invectam:
prouti ex Hollandia, nostro adhuc ævo,
exteri chartam optimam petunt, cum ad il-
lam

lam ea venustate perficiendam, vel præstans
 fatis materia; vel loci, aquæ, aliarumque
 rerum opportunitates; vel artis ad id fasti-
 gium periti desint: tametsi in charta vulgari
 condenda non infelicem operam navent opi-
 fices. Recentiori certe tempore eo res
 rediit, ut longe maximam, quam annue
 consumunt chartarum partem Hispani, illam
 ab exteris adferendam sibi curent; potissi-
 mum ab Genuensibus: de qua re *Ustarizium*,
 virum eximia intelligentia præditum, & ar-
 dentissimo in cives suos affectu animatum, in
 præclaro de commerciis opere, graviter
 conquerentem legimus. (b) Immo, cal-
 culis positis, statuit idem, circiter quinquies
 centena Piastrorum millia huic negotio quo-
 tannis impendi: ingens enim chartæ vis ul-
 terius ad provincias ditionis Hispanicæ Ame-
 ricanas deportatur. Quam vero ipsa Hispa-
 nia chartam, at minime magna copia, pa-
 rat, illam, ut solent propria contemni, va-
 rio vitio laborare æstimant indigenæ: certe
 non ejusdem cum exotica albedinis est. Ge-
 nuensem autem quod præferant, illud exin-
 de

(b) *Theorie & pratique du Commerce & de la
 marine. chap. 85, pag. *35-44*.*

de fieri, five Uffarizius, five interpres illius Gallicus annotavit, quod singulari glutine tincta, firmata esset, quod fugerent vermiculi, in terris australibus, chartæ nimium insidiantes, a quibus chartæ Gallicæ, Batavæ, reliquæ, non æque cautum crederent. Genueses tamen fragmenta lintea pro chartis conficiendis, in ipsa Hispania, præcipue in Andalusia, conquirunt: ut adeo, si vellent in illa re elaborare Hispani, non necessum illis esset, chartam ab exteris emere. At vero neque texendis linteis, neque lino colendo satis student; sed permagnam utriusque copiam aliunde arcessunt, vel sibi advehi patiuntur. Quare, si vel maxime chartæ condendæ curam haberent, illam nihilominus ex aliena materia forent fabricaturi, nisi & isti indigentia prospiciant, consulant.

Mirum, suspicor, nonnullis, Vestra legentibus, videbitur, Majansium, virum cum primis perspicacem, atque in historiæ patriæ monumentis evolvendis, scrutandis, frequenter occupatum, quid inter utramque chartam intercedat discriminis, neve jam olim compertum habuisse, neve ex collectis, sua ipsius opera, undique speciminibus, cognovisse, immo vero de uno atque altero alie-

alienam ab Tua sententiam studiose tuitum esse. Neque infitias ibo, hunc memet, sub initium, pupugisse scrupulum. Sed istum, prout debui, protinus excussi: cum *Muratorio* simile quid evenisse recordarer, cui certe ad tabularia publica aditus multo fuerat promptior. Credo sollertissimum Virum, tantum de rebus ipsis sollicitum, quæ ad materiam codicum facerent, minus curasse. Præterea summopere probabile, volumina, e chartis gossypinis composita, in Hispania sæpius obvia cerni; ut, hac ratione, oculus, illis intuendis penitus adsuetus, nil peregrini in iisdem observet: quod secus apud nos se habet, cum non nisi codices Arabicos, vel alia Orientis lingua conscriptos, & Græcos, in charta xylina possideamus. Qua de causa non admodum difficulter nostrates utriusque chartæ folia a se invicem discreturos existimem, nisi externa facie, ut in nonnullis contingit, nimium sibi similia sint.

Quod autem, cum olim, tum recentius, eruditorum Germanorum aliqui adeo vage, & contra ea, quæ jam cognoscimus, de charta gossypina, inprimis Europæa, scrip-
sisse legamus, id vero sive illius in nostris terris insolentiæ, sive præconceptæ de ejus

indole in animo opinioni erranti, tribuimus. Contraria vice *Leonem Allatium*, qui, Græcus natione, inter Italos vitam degens, chartæ diversæ apud utramque gentem usu probe perspecto, quod illa gossypinam, hæc lineam adhibebat, in animadversionibus in Inghirami fraudes, jam centum & pluribus retro annis evulgatis, de utriusque chartæ discrimine tam luculenter differentem percipimus, ut oculatum in hoc argumento hominem facile agnoscas. (i) Quod licet omnino laudi illi sit, tamen, pro commoda, quam præ aliis nactus fuerat, occasione chartæ curatius dignoscendæ, & cum ex instituto rem egerit, inde universæ liti, acerrimo studio ab ipso ductæ, maxime consulturus, non tantopere miramur. Miramur autem, *Nigrisolum*, Medicum Ferrariensem, in suis de charta in universum litteris, erudite & eleganter alias perscriptis, musæoque Minervæ Venetæ insertis, (k) has Allatii observationes plus quinquaginta annis superiores, non in usus suos convertisse, de-

(i) *Anim. in antiquit. Etruscas fragm. ab Ingh. edita. pag. 134.*

(k) *La Galleria di Minerva. Tomo terzo, pag. 249-260.*

deque charta linea taliter exposuisse, ac si gossypinam plane ignorarit.

Quis vero hæc de Majansio vel suspicaretur? Sed infidet optimo Viro, quam uno atque altero litterarum loco aperte prodit, aliena de chartæ *gossypinæ* indole sententia, (Obs. p. 86, 88.): ex qua potissimum, quæ contra Te, pro ingenii sui ubertate, disputavit, repetenda ducimus. Quid igitur? si ab humanissimo Sodali precibus, commissime Meermanne, contendas, ut chartæ, quam ipsemet generis gossypini habet, specimen aliquod Tibi mittat? Fortassis vel ad assensum, ultro Tibi præbendum, commovebitur; vel inopinati quid, & singulare de-tegetur, ex quo dubitatio primum exorta, hinc sustentata fuit; sive quod, quacunque ratione, ad rem nostram faciat.

Cumque præterea, & ab gossypina, & ab linea, chartam *bombycinam* discernat Majansius, (Obs. p. 87, 89.), intererit nosse, qualem hanc statuatur. Sollemne enim nobis, ex consuetudine Græcorum mediæ ævi, omnisque Italiæ hodierno usu, quam gossypinam, seu cottoneam, alias dicimus, eam & bombycinam appellare: quod argumentis etiam, in medium prolatis, *Montfauconius*

tuitus est. (l) Quin immo jam ab *Plinio* lanuginem xylinam *Bombycis* nomine insignitam legimus. (m) *Majansio* autem bombycina charta eadem videtur esse, quæ serica. De hac vero an omnino confici possit? quaestio admodum dubia. Rerum certe *Chinensium* gnarissimus *du Halde*, expressis verbis contrarium asserit. (n) Nihilominus mox & chartæ ex fragmentis sericis & cannabinis maceratis, & in pulvem resolutis, ad nostratum plane rationem, apud *Chinenses* confectæ, idque jam primo a nato *Servatore* sæculo, mentionem injecit; & præterea chartæ ab *Corcensibus* ex involucris bombybycum, ova mentientibus, pari modo elaboratæ: (o) quæ quo pacto conciliari inter se commode possint, non equidem video. Utcunque vero illa se habeant, experimentis in *Gallia* recenter institutis, & ab clarissimo *de la Lande*, in pulcherrima de charta con-

(l) *Montf. Palæogr. Græca*, pag. 17, 18. *Memoires de Litterature*, Tom. IX, p. 323.

(m) *Plinii hist. nat.* Tom. II, ed. Hard. Lib. XIX, Sect. II, III, p. 156.

(n) *Description de l'Empire de la Chine*, par *du Halde*, Tom. II, p. 287.

(o) Pag. 288.

conficienda dissertatione, (p) adductis, utique constat, non, nisi difficillime, ex materia serica chartam parari; paratam vero suis sat multis incommodis laborare. Ex quo conjicimus, neque antiquitus eandem in terris Europæis in usu fuisse; adeoque bombycinam illam omnem esse gossypinam.

Nihilo fecius argumentatione erudita, & maxime acuta, pro chartæ lineæ majori in Hispania antiquitate, superiorem nobis adhuc agnoscimus Majansium, futurumque, pro eo, quo excellit ingenii acumine, facile prævidemus. Cum tamen miræ jucunditatis res sit, cum Viro tantæ doctrinæ disserere, ingenioque accendantur ingenia: experiamur, an adversus ratiocinationes, diligenter ab illo conquisitas, quædam suppetant, quæ ad illarum vim infringendam aliquantum valeant. Ex his primo nobis loco sit, non, ubicunque lini appellationem usurpent auctores antiqui, ibi semper herbæ ad instar crescens, quod præcipue isto nomine comprehendimus, insigniri. *Plinius* ipsam gossypinam lanuginem linum nuncupatam, retu-

(p) *De la Lande Kunst Papier zu machen, pag. 160, 161.*

tulit: (q) &, quod toto orbe, ob summam subtilitatem, celebratum novimus, *byssinum* teste Philostrato, ab Harduino laudato, (r) ex arbore, populi altitudine, salicis folio, petitum fuit. Non igitur extra omnem controversiam positum, cui Sætabica lina generi accensenda sint; siue gramineo, siue xylino?

At largiamur, graminei eadem fuisse, quod verba Plinii fere innuunt, telasque ex illis præstantissimas textas: ne sic quidem evictum autumem, chartam, quam, singulari decore conspicuam, Sætabi confectam prædicat Geographus Nubiensis, ex materia linea fuisse paratam. Simillima enim concludendi ratione efficerem, eodem tempore, in Italia, in Græcia, in Ægypto, in Orientis terris, chartam lineam fabrefactam fuisse: quandoquidem in omnibus hisce regionibus linum, ab antiquissimis jam temporibus, cultum constat. De Italia quidem Majansius hoc fortassis ultro concederet: immo vero, pro ipsius sententia, istud contendere necesse fere

(q) *Hist. nat. Tom. II, p. 156* Superior pars Ægypti in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui Gossypion vocant, plures xylon, & ideo lina inde facta xylina.

(r) *Plinii hist. nat. Tom. II, pag. 157, nota 4.*

fere est; quin etiam de Gallia; ab mutuum harum terrarum cum Hispania commercium. Verum tamen in his contraria suadent oculatissimorum hominum in detegendis chartæ lineæ istius ævi reliquiis irriti labores. Sed de Græcia habemus ipsius *Leonis Allatii* insigne testimonium, adfirmantis, Græcos, licet & telas linteas confecissent, & senio detritas multifarie adhibuissent, non tamen, nisi ex bombycina textura, vel ipso bombyce, chartam elaborasse. (f) Ex Asiaticis demum terris, & Ægypto quis unquam lineam chartam adportatam vidit?

At urget *Majansius* (Obs. p. 89.) gossypium non plantam indigenam esse, sed recentius aliunde advectam; neque illius circa Sætabin fuisse aliquam copiam, quæ chartæ inde parandæ suffecisset. Novi equidem, nostris temporibus, gossypium in Hispania rarius coli: indeque factum existimo, quod nec

(f) *Allatii animadv. in antiqu. Etr. fragm. Ingb. p. 134.* In universa Græcia — quamvis telam ex lino conficerent, eamque, vetustate solutam, in alios atque alios usus converterint, nunquam tamen ex hujus modi linteis contritis, sed tantum ex tela bombycina, & bombyce ipso chartam confecere.

nec *Ustarizius*, nec *Ulloa*, (t) excellentissimi homines, civibus suis consulturi, illius, inter reliqua, quibus majorem operam dicere deberent, mentionem injecerint. Colitur tamen in plaga meridiana, versus Grana-dam, tractu Alcavachelenfi, circa Ecijam, vel Exijam, civitatem, nec infelici successu: idque *Bueschingio* credimus, (tt) accuratissimo, si quis alius, Geographo; qui talia, ni fallor, ex theatro universali Hispaniæ clarissimi *de Garma y Salcedo*, quo usus est, nos vero destituimur, deduxit. Ex hoc vero quidni argumentum peteremus, gossypium olim a Mauris, doctrina artibusque florentissimis, etiam in ipsa Hispania, (namque de Africaë regionibus nemo quidem ambigit), majori multo studio fuisse propagatum, & ab iis in reliquas provincias traductum; texturæ certe bombycinæ magnam vim quotannis sive venditam, sive cum aliis mercibus permutatam? ut adeo abunde haberent & Toletani & Valentini, unde chartam efficerent, si vel in proprio fundo gossypii pro-

(t) *Retablissement des manufactures & du commerce d'Espagne par Don Bernb. de Ulloa.*

(tt) *Buescbings neue Erdbeschreibung. 2tes Theil, pag. 107.*

proventu caruissent. Sed ne hoc quidem eos omnino destitutos fuisse mihi persuadeo: tametsi neque in annalibus ejus rei mentio facta sit, quod quippe in permultis desideramus, neque culti in his provinciis gossypii vestigia adhuc supersint. Ipsa *Sætabis*, (si vera perhibeantur, ex illa recentiorum *Xativam* ortam), patrum demum memoria, exitium suum experta est, novo, ex illius ruinis, oppido, *San Philippe*, nova gratia, exfurgente. Quanto hinc majores permutationes alia, quæ iisdem obnoxia magis censenda sunt, subiisse credamus, agros, hortos, plantaria? Sufficit, ipsum *Majanfium*, præterlapso anno, habuisse gossypii plantas, hominis statura proceriores, (Obs. p. 76). Non igitur natura præpediuntur, quominus apud *Valentinos* proveniant, excrescant, fructusque ferant. Quin immo tales, sub cælo frigidiori, in horto *Regio Parisino*, productos, se vidisse *Harduinus* asseruit. (v) Memini quoque, me, in eximio de com-

mer-

(u) *Plinii hist. nat. Tom. I, pag. 143, nota Hard. 16. Martiniere Geogr. Lexicon, Tom. IX, Sætabis.*

(v) *Plinii hist. nat. Tom. II, pag. 156, nota 30.*

merciis opere *Savarii*, aliunde excerptum legisse, (x) Hungariam tantum gossypii gignere, ut necessitati sufficeret. Ista tamen a laudatissimo *Bueschingio* non comprabata invenio. Sed de insulis nonnullis Græci archipelagi, Santorina, Thermia, Syra, sub eadem cœli plaga cum Hispaniæ provinciis Australibus jacentibus, res plane evicta est. (y)

His rationibus commotum me profiteor, ut quidquid de charta, seu papyro istius ævi habeant sive scriptores Hispani, sive leges Regum, illud de charta gossypina, Tuo, Meermanne, exemplo, interpreter. Alia tamen insuper occurrunt, quæ in Partitis Alphonfi sapientis, sub *pergameni pannei* nomine, (Obs. p. 5, 63), quid intelligendum sit? magis adhuc, ex mea quidem sententia, evincant. Nimirum agitur, isto loco, de documentis, quibus adjungi debeat, *Sigillum cereum pendens*. (Obs. p. 63). Iam vero quæcunque fidem tuentur diploma-
ta

(x) *Dictionnaire universel de Commerce, de Savary: Cotton.*

(y) *Bueschings Vorherereitung zur Kenntniss der geogr. Beschaff. u. Staatsv. der Europ. Reiche, 2te Aufl. pag. 33.*

ta chartacea linei generis, non appensum figillum, sed *impressum*, sive in inferiore scripturæ parte, sive in tergo, monstrant. Sunt vero hæc oppido longe rarissima, & vix singula ex sæculo xiv laboriose collecta, & illa quidem tantum in Germania & Britannia (z): procul dubio, quod consultum minus visum fuit, materiam adeo caducam monumentis adhibere, quæ per sæcula durare deberent; sive quod error, in scribendo admissus, mox æque in charta deleri potest, ut in membranis; in quibus tamen nec rasure notabiles passi sunt majores. Sed in charta gossypina, utpote quæ crassitie & lævitate membranarum similitudinem refert, diplomata conscribere sollemniter, isto ævo, saltem in Italia, usurpatum fuisse, cum documenta, quæ, ex Sicilia protracta, adduxit *Montfauconius*, comprobant; (zz) tum divi Friderici II, in constitutionibus Siculis, sanctio, quam ex iisdem, litteratissime Meermanne, primus eruiti, (Obs. p. 4); qua illa consuetudo partim abrogata, partim pro-

vide

(z) *Philosoph. Transactions. Vol. 23, pag. 1515.*

(zz) *Montf. Palæogr. Græca, Lib. I, cap. 2, pag. 19.*

vide circumscripta est. Non igitur mirum, eundem morem quoque in Hispania viguisse. Sigilla vero, ad exemplum diplomatum in membranis exaratorum, gossypinis illis appensa fuisse conjicimus. Plurimum tamen cum huic controversiæ, tum universæ rei diplomaticæ, præcipue Hispanicæ, profuturum judicamus, si talia ex tabulariis conquisita, curatiori acutissimi Majansii subjicerentur examini.

His meis argumentis, hinc inde congestis, tametsi nonnihil tribuam, & Temet ipsum, præstantissime Meermanne, fortassis aliquantum concessurum confidam: nondum tamen rem omnem penitus confectam assererem. Huc usque enim Majansio Tuo modo contigit, ex uno atque altero tabulario, aut bibliotheca, chartæ quædam specimina traducere. Quid vero? si doctissimi viri, quibus cura aliorum, in Hispania, demandata est sive tabulariorum, sive bibliothecarum, quorum eximiæ antiquitatis, & instructissima permulta ibidem novimus, exemplo humanissimi Perezii excitati, excutiendis, hac mente, priscis voluminibus, monumentisque operam suam impendant, (Hoc certe illos, pro eo, quo in summi nominis civem affectu eos credimus, præstituros arbitramur.) Annon ver-

rendum, ne tandem aliqua detegantur, quæ contrariæ sententiæ faveant, quibusque nostra cadant? Non quidem existimarim. Sed detegantur licet. Tibi enim, Meermanne, non aliud propositum fuit, quam, quæ in hac re verissima sint, inquirendo reperire: nobisque idem animus. Sibi vindicet Hispania, si fata concedant, chartæ lineæ inventionem; sed ita vindicet, ut jure eandem sibi vindicasse videatur, ipsoque pronunciante æquissimo Majansio.

De cunctis vero remotiorum sæculorum chartaceis documentis Hispanicis, a quibus, in elegantissima dissertatione, argumenta desumfit vir eximius, nullius penitus perno- scendi tanto tenemur desiderio, ac *vocabularii Silensis*, ante annum minimum 1090 conscripti. (Obs. p. 49-54). Non quidem crederem, istius auctoritatis homini, qualem Majansium suspicimus, rem adeo difficilem fore, folii ex illo codice vel particulam impetrandi. At scimus, quam harum reliquiarum tenacissimi sint, quam in iisdem ruendis propemodum superstitiosi, qui illis digne perfrui omnium minime intelligunt. Hæc, suspicor, Valentino Tuo, vere Generoso, impedimento fuisse, quo minus voto suo

fuo potiretur: & ne ulterius futura sint, periculum est.

Diutius paullum Majansii hæc nos tenuerunt: adeo nimirum fecundam differendi nobis præbuere materiam. Nunc etiam paulisper in reliquis. Ex his primum *schedula* illa impensius delectati sumus, quam, ab perillustri *Senckenbergio* Tibi transmissam, nobiscum communicasti: cum quod ad rem, in medium propositam, magis illustrandam & ipsa conducit; tum vero, quod a Sodali Regiæ Societatis, de cujus in illam voluntate abunde nobis constat, Tibi, dulcissimo Sodali, suppeditata est. Cernitur autem, curatori examini subjecta, qualem eam statuis, mixti omnino generis; linei, ob majorem albitudinem, ob flexuum faciliorem perpeffionem, ob strias demum, in chartis lineis plerumque expressas; gossypini vero, ob similiorem membranæ externam faciem, & ab lævitate splendorem. Quocirca cum, auctoritate tanti Viri nisi, de anno, documento adjecto, 1308, nil ambigamus: verosimillimum nobis videtur, circa id fere tempus cœpisse chartæ lineæ initia; & hinc in quibusdam locis Germaniæ, Italiæ proximis, materiæ lineæ quidpiam gossypinæ tantisper fuisse admixtum.

Im-

Immo etiam hoc chartæ genus ex Italia in Austriam invectum dixerim? (a) cum, singulari sua elegantia, Fabrianarum officinarum præstantiam fere adæquet; &, quod gossypina maxime delectarentur Itali, ideo ad ejus similitudinem fuisse fabrefactum, positum. Licet enim, sub auspiciis Fridericorum, & litteræ & artes apud Germanos egregie floruerint, ut & conficiendæ chartæ eos rationem habuisse contendere possit: tamen huic rei non magnopere studuisse illos, opiner, quoad ex materia tantum gossypina, qua destituebantur, chartam parari debere, persuasum illis fuit. Adeoque quidquid fere chartarum ab iisdem adhibitum, aliunde, seu a Byzantinis & Græcis, seu ex Italia, advectum fuisse conjicio: quod vel ipsa chartæ gossypinæ. ex illis temporibus, summa, in tabulariis Germaniæ, insolentia prodit: cum levissimæ etiam scripturæ in membranis exaratae compareant. Saltem diffido, chartam istius decoris, quo symbolum Sencenbergii splendet, eo quidem tempore, in Germania prodiisse.

Huic

(a) Et eatenus quidem assentior illustr. *Maffei*, chartæ lineæ inventionem Italis suis tribuenti. *Istor. dipl. p. 77.*

Huic meæ conjecturæ gratiam certe conciliant observationes *Gottschedii & Belii*, clarissimorum Virorum, de *codice antiquo carminis Theotisci Trimbergii*, ludi quondam in Bambergæ suburbio magistri, (b) in bibliotheca Lipsiensium Paullina adservato: quas itidem Tua, illustris Meermanne, admonitione elicitas, cum voluptate haud mediocri, in schedis opusculi Tui, legimus. (Obs. p. 17 - 25.) Adjectus nimirum isti codici, sub finem, annus, quo descriptus fuit, 1312; litterarumque is habitus, ut ad sæculorum XI, XII, & ex parte quoque XIII, venustiores ductus accedant, tantoque hinc magis codici de ætate sua constet. Charta vero, quæ linea ab utroque declaratur, adeo crassa, rudis, aspera deprehenditur, ut Gottschedio vel his mendis visa sit, artis nondum excultæ, sed in primordiis versantis, indicia prodere. Ejusdem indolis si in uni-

(b) Titulum huic poemati adscripsit auctor, *der Renner, Cursor*, sive *Pedissequus*; ad opus ejusdem indolis, pro genio sæculi, alludens, antea ab illo inchoatum, sed non absolutum, *der Sammer, Colligens*, tamen avide a plurimis lectum; quod novissimum scriptum, presso quasi pede insequeretur. *Morbofs Unterricht von d. Deutscher Sprache*, cap. 7. pag. 355.

universum charta linea fuerit, profecto non miramur, litterarum ductus pedetentim a pristina venustate in fœdam illam deformitatem deflexos, quam in scriptura sæculi xiv & xv ineuntis horremus. Hanc certe istius rusticitatis causam non levem credidit eximius *chronici Gotwicensis* auctor; (c) tamen si, quanta ad illam, late per omnia dominans, barbaries contulerit, probe perspexit.

De codice *Lipsiensi* jam dudum quidem prisca sermonis patrii curiosis innotuerat, illiusque etiam mentio injecta reperitur, in præfatione, apologis Theotistis, præmissa, (d) sub Imperatoribus e gente Suevica, ab nobili poëta contextis, & doctis præstantissimorum Tigurinorum curis, aliquot abhinc annis, evulgatis. Sed adeo accurate de eodem antea nondum fuerat expositum: nisi fortassis clarissimus *Gottschedius*, in singulari scripto, quod de ipso poëmate Trimbergii edidit, a memet vero non viso, id præstiterit. De hoc tamen addubitem: certe, in lexico elegantiorum litterarum & artium, quod, aliquot abhinc annis, illo operas

(c) *Lib. 1. cap. 6. § 3. pag 62.*

(d) *Tabeln aus den Zeiten der Minnesinger Zurich, 1757, 12.*

ras dirigente, prodiit, annus exarati istius codicis perhibetur 1304: (e) eum, recenti-
 tiori examine adhibito, nunc anni 1312 re-
 periatur. Quæ licet alioquin levia sint, hic
 tamen attendi merentur. Habebitur nihilo-
 minus in posterum omnium, qui linea char-
 ta conscripti sunt, in Germania antiquissi-
 mus, nisi vel uni reliquorum in eadem bi-
 bliotheca conspicuorum, vel, aliunde pro-
 tracto, alii cedere teneatur? Tuo vero,
 Meermanne, fulgeat nomine, cum, fausto
 tuo fidere, ad hanc dignitatem evectus sit.
 Postremum occupemur in *insigni* isto *chartæ*
bombycinæ documento; cuius quidem erudi-
 tissimus *Cannegieterus* brevibus saltem verbis,
 in litteris ad te datis, meminit, (obs. p. 101);
 quod vero, si probatæ fidei sit, si autogra-
 phum, summæ profecto raritatis censeri con-
 venit. Est nimirum diploma Henrici III,
 Imperatoris, anno 1077, V Calendarum Ju-
 nii, Wormatiæ datum: quo ecclesiæ Ultra-
 jectinæ, ad refarciendum damnum ex con-
 flagrata, magno incendio, incuria aulico-
 rum, basilica Divi Petri, prædium amplissi-
 mum, in Velavia situm, largitus est: de-
 scrip-

(e) *Worterbuch der schönen Wissensch.* pag.
 1391.

scriptumque in *Hedæ* historia Trajectensis episcopatus legitur. (f) Videtur autem incendium illud anno superiori 1076 contigisse, utpote quo Henricus, circa Paschatos solennia, Trajecti versaretur, celebremque illuc conventum conscripserat, vivente adhuc Wilhelmo Episcopo, Imperatori additissimo. (g) Cui defuncto successit mox Conradus, idem quoque Domino impense studens: ut adeo de affectu Henrici in Trajectinos nullum dubium sit; novo insuper, eodem anno, documento demonstrato, quo Staverniæ Comitatum huic ipsi Episcopo contulit. (h)

Neque dubitationi obnoxium, Imperatorem tunc temporis *Wormatiæ* fuisse versatum, licet, paucis ante mensibus, in Italiam concessum, & ibidem ab Gregorio pontifice, ut pervulgata hæc, pessime habitum. Etenim accepto de Rudolpho, contra se electo atque coronato, nuntio, mox, indig-

(f) Edit. Arnob. Buchelii *Ultraj.* 1642. fol. pag. 137.

(g) Lambertus Schafnab. inter rer. Germ. script. *Pistorii.* Tom. I. pag. 405. ed. Struv.

(h) Ill. Cal. Nov. sieve 30 Oct. *Heda bish. Ep. Traj.* pag. 139.

dignatione atque ira animatus, ex Italia, circa paschatos sacra, advolans, imperii æmulum ex Suevia sua statim ejecerat; atque, ulterius eundem profecuturus, ad Rheni oram progressus fuerat. (i) Igitur optime omnia conspirant, Henricum ad V Cal. Junii (k) substituisse Wormatiæ, Rudolpho in Saxonia militem ad novam expeditionem cogente; atque inibi diploma illud fuisse expeditum: quatuordecim vero diebus post, *Norimbergæ* commoratus est: ut litteris cernitur, Sigefrido Patriarchæ Aquilejensi, concessis, Istriæ quippe comitatu, & Marchia Carniolæ donato; (l) atque, die exinde octavo, *Moguntia*, ubi Comitatum in Brisgavia, ademtum Bertholfo Duci, Wernhero attribuit, Argitenensium Episcopo. (m) Ex quibus id saltem patet, Impe-

(i) *Burchardus de casibus monast. f. Galli, apud Gold. cap. 7. pag 71. ed. Senckenb. — Bertholdus Constant apud Urstisium, Tom I. p. 347, 348. — Bruno hist. belli Sax. apud Freherum, Tom. I p. 135.*

(k) 28 Maii.

(l) III Id. Junii, f. 11. Junii. *Ugbelli Italia Sacra, Tom. V p. 58.*

(m) XV. Cal Julii, f. 17 Junii. *Hergott Gen. dipl. Gent. Habsb. vol. II. pag. 126.*

peratorem, eo tempore, in prosequendo bello fuisse occupatissimum, atque, istis in terris, undique singula conduxisse; nec minus interea devinciendis sibi Germaniæ præsulibus contra Pontificis Romani iram hostileque odium, splendidissimis largitionibus, maxime studuisse. Eatenus igitur diplomati nostro, omni ex parte, fatis cautum.

At ambigi posset, *Sigefridum*, Archiepiscopum Moguntinum, quem novimus non modo in partes Rudolphi secessisse, sed eidem quoque coronam imposuisse, ea rursus apud Imperatorem valuisse auctoritate, ut, inter reliquos, sua etiam commendatione, quod in diplomate asseritur, ad istam donationem Trajectinam quidpiam conferre potuerit. Præterea de *Adalberone*, Cancellario, quem, vice Sigefridi, Archicancellarii, memorati modo Moguntiae summi præsulis, documentum recognovisse legimus, jam, in *chronico Gotwicensi*, (n) quæstio prolixius agitata; isto quidem exitu, ut, singulis conductis, pronuntiandum fuerit, nil certi de ipsius persona effici posse. Haberemus tamen, quem quinque Adalberonibus,

(n) *Lib. II. cap. 9. § 15. pag. 298, 299.*

bus, eo loco enumeratis, Bambergensi, Herbipolensi, & tribus Metensibus, non inepte adjungeremus, Wormatiæ Præsulem, quem Adalberonem nominat eximius *Mascovius*, in vita Henrici, (o) licet olim Imperatori inimicum: si modo, ex lege sibi imposita, auctoris coævi locum adjecisset. Nam eundem illum *Lambertus Schafnaburgensis*, probatissimus scriptor, a quo reliqua petiit, potius Adalbertum dixit. (p) De his talibus vero etiam si disputari possit: durum tamen foret, propterea diplomati fidem denegare; in quo ceteroquin singula singulis in reliquis Henrici nostri chartis congruunt.

Sed quæ huc usque ignorata fuere, saltem ab Heda, aliisque non memorata, documentum illud *charta bombycina* constare, ista maxime admirationem nostram movent. Dumdum enim inter rei diplomaticæ scriptores Germanos convenit, diplomata Imperatorum nostrorum tantum non omnia membranis fuisse exarata. Quid? quod in universalem enun-

(o) *Masc. Commentarii de rebus Imp. sub Henr. IV. & V. p. 67*

(p) *De rebus Germ. ed. cit. pag. 412.*

enunciationem hoc convertit summus *chronici Gotwicensis* auctor. (q) Attamen adhibeamus levem illam exceptionem, quæ axiomati fere nil derogat, etiam ab *Hertio* positam, (r) & exterorum exemplis probabilem: omnium nihilominus rarissimum statuamus oportet, & unicam fere, documentum Trajectinum: cum, quod singulari exemplo, aliena materia conscriptum, tum quod istius vetustatis sit, utpote septingentorum propemodum annorum spatium implens. Istam enim ætatem ne monumenta quidem *Sicula Rogeriorum* a *Montfauconio* allata attingunt. (s) Insuper & vocabularium *Silenense*, ex nostra sententia in charta bombycina

(q) *Lib. II. ingressu, pag 82.* Observandum est inter reliqua. Communem Regibus & Imperatoribus nostris Teutonibus scribendi materiam membranam existisse. Quibus plane consentanea habet ill. de *Gudenus in præf. Sylloges var. dipl. p. 2.* Omnia diplomata & libelli cujusque argumenti, ante annum 1280. scripta sunt in membrana.

(r) *Hertinus de fide diplom. Germ. Imp. & Reg. p. 337. clav. Baringii.* Chartæ vulgaris usus ab annis quingentis invaluit. Et tamen rarissime ea in diplomatis Imperatores usos deprehendimus.

(s) (s) (s) *Montf. Palæogr. Græca, pag. 18, 19. Mem. de Litter. Tom. IX, pag. 323, 324.*

cina conscriptum, illi cederet; & codex bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, fide Lambecii, a Montfauconio inter primos Gossypinos adoptatus. (f) Quin immo antiquissimi, qui adhuc innotuere in charta bombycina codices, Regius Parisiensis, anni 1050, (f) & bibliothecæ Bodleyanæ, anni 1049 (t) diploma nostrum paucis tantum annis superarent. Tanto hinc magis efflagitabunt, qui hoc studio delectantur, ut documento huic omni ex parte diligentius examinando atque describendo operam suam clarissimus *Cannegieterus* impendat. in quo, quod confidimus, perillustrem *Spaenium*, qui eodem jam fruitur, faventissimum sibi, literatisque insuper hominibus bene multis experietur. Quæ si prævio indicio respondeant, Tibi, Meermanne, duplici de causâ gratulabimur: cui quippe contigit, occasionem præbuisse, eruendi in utroque chartarum genere, cum linteo, tum bombycino, monumenti, si non ultimæ, quantum novimus, (u) vetustatis, huic certe quam proximæ.

Nunc

(t) *Philosopb. Transf.* 1703, Vol. 23, pag. 1515.

(u) Nimirum videntur nobis chartæ bombycinæ origines altius, atque ex Sæculo X, repetendæ.

Sal-

Nunc jam promissa, superius facta, solvere meum est; atque cum *de scripto* Theotisci sermonis, *Societati Regiæ*, in eadem de charta linea quæstione versanti, *exhibito*, illiusque suffragiis præmio ornato; tum *de diplomate Sæculi XIII Rintelienfi*, maxime memorabili, postea transmissio, nonnulla differere. in quo gratam me Tibi operam præ-

Saltem ista, quæ de Euangelio Divi Marci, Venetiis asservato, recentius scripserunt testes oculati ipsi, *Maffei*, (*Ist. dipl. p. 79*), atque *Keysslerus*, (*Reisen, p. 1159*), proniores nos reddunt ad credendum, illud charta bombycina scriptum esse. Quem igitur codicem cum Montfauconius, cui tamen papyri Ægyptiaci visus est, sæculi minimum IV. statuat, (*Diar Ital. cap. 4. p. 55-64. & Mem. de litt. IX, p. 314, 315*): propemodum sustinerem, eodem illo jam bombycinam chartam fuisse inventam. Et ea quidem persuasione, *Servatum quoque lupum*, Abbatem Ferrariensem sæculo IX, epistola 16, (*ed. 2. Baluzii, p. 35*), ad Orsmanum Metropol. Turonum, de codice Commentariorum Boëtii in Topica Ciceronis *chartacio*, five, ut, emendatius cum aliis dicturus, adjecit, *chartinacio*, scribentem, de charta bombycina interpretarer. cum alioquin hic locus æque de papyro Nilotica & corticea, five philyreia accipi possit; adeoque habuerit *Muratorius*, cur hæc in quæstione reliquerit. (*Antiqu. Ital. Tom. III, pag. 872.*)

præstiturum, mihi persuadeo. Istud vero opusculum auctori debetur *Joanni Danieli Fladio*, administrationis Palatinatus ecclesiasticæ hypomnematographo, seu Registratori, jam ab Electore Confiliarii dignitate ornato, Heidelbergæ viventi, viro erudito, reique præcipue diplomaticæ Palatinæ admodum gnaro. Hunc autem de materia proposita commentandi ordinem tenuit; ut primum per inductionem colligeret, chartam lineam, ante Sæculi XIV initia, nondum fuisse adinventam; deinde unum atque alterum ejus documentum, quod ipse antiquissimum offenderat, accurate descriptum adjungeret.

Istud taliter argumentando confecit: Si, in infinita propemodum documentorum omnis generis copia, nullum omnino quantilibet momenti, Sæculum XIV quod excedat, comperiatur; sed quævis, sine ulla exceptione, five ad res maximi, five minimi pretii faciant, membranis consent: sequitur, ut chartæ lineæ parandæ modus, ante hoc tempus, nondum detectus fuerit. Tabulario autem, per plures annos, sollertissimo auctori frui licuit, monumentis medii ævi quibusvis instructissimo: ut adeo in hoc saltem magna ejus sit auctoritas. Iam graviter testatur,
ad

ad unum omnia, quæ sæculi xiv initia superarent, membranis constare: quin schedas illius ætatis tantum de censu paucorum assium agentes, ibidem adservatas, singulas esse membranaceas: ex quibus igitur, quæ de termino inventæ chartæ lineæ asseruisset, colligenda omnino forent.

Sed quæ adjunxit; hæc etiam de toto sæculo xiv valere; & libros etiam censuales omnes istius sæculi tales ibidem cerni; atque, sub initium xv demum, in chartaceos sensim immutatos, ea argumentationi Viri non nihil detrahunt: cum prodant, pristini instituti, uti in talibus fit, tenaciores fuisse, qui census curam habuerunt; atque hinc ab chartæ lineæ usu abstinuisse, licet idem alioquin jam invaluisse. Hoc vero, ista observatione, magis comprobatum opinor, quod superius posui: chartam bombycinam, sive gossypinam, in Italia, Hispaniaque, trecentis fere annis jam frequenter usurpatam, in Germania multo fuisse rariorem, saltem in litteris publicis non, nisi singulari exemplo, adhibitam: quod alias fieri non posset, quin, inter reliqua monumenta, identidem detegeretur: nisi contendere velimus, papyracea illa omnia a blattis & tineis, a situ, ab hominibus, a tempore ipso fuisse destructa.

ta. Cum tamen, medio isto ævo, maximum Germanorum fuerit cum Venetis, Liguribusque commercium, horumque cum Asiæ Minoris populis, Syris, Ægyptiis; quo quidquid ex Orientis terris appeti potuit, per omnem Europam transvectum fuit: ægre mihi persuadeo, Germanos nostros chartæ bombycinæ, sive Damascenæ, usu omnino caruisse: tametsi illius rarissime detegantur reliquiæ.

Lineæ vero chartæ specimen *Fladius*, ex sæculo XIV, tantum unicum exhibuit probatæ fidei, quod anni 1377 est; cautionem scilicet hominis privati, sigillo cereo in tergo munitam. Quæ enim de litteris papyraceis anni 1342, ex indice quodam, multum recentiori, retulit, ex incertis adscribimus. His adjunxit litteras feudales Ruperti, Romanorum Regis, Geinheimero cuidam concessas, anni 1403. sigillo Regio, pari ratione, averso illarum lateri impresso. Charta prioris documenti crassior aliquantum, & tactu asperior, striis illis ab filis moduli æreis ortis, altius impressis; in posteriori, fere ejusdem, qua hodie maxime utimur, indolis. In hoc altero quoque tauri caput, cruce inter corua exsurgente, signi loco cernitur. Eam vero imaginem, in plurimis
etiam

etiam aliis chartæ lineæ plagulis, ejusdem ætatis, observatam a se scripsit Fladius: ut aliunde certe illa repetenda sit, quam ab insignibus gentilitiis dignitatisque ecclesiastæ Episcopi Camminiensis, Henrici de Wacholt: a quibus quippe illam ingeniose deduxerat clarissimus *Heringius*, vetustatem chartæ lineæ, in Pomerania fabrefactæ, hoc argumento comprobaturus. (x)

Quæ vero fuerat Fladii in suscepto hoc opere diligentia, non tamen ipsi contigit, diploma detegere, quod vel jam cognita *Helmstadiense*, anni 1343, & *Quedlinburgense*, anni 1339, ætate superasset. Quin potius vetustissimum, quod exhibetur, annis fere quadraginta posteriori cessit: tantum igitur abfuit, ut litterarum Joinvillei, ab Mabillonio usurpatarum, senium attigisset. Quod tamen, in materiæ expositione, & doctrina & usu præstantem se demonstrarat candidissimus auctor; rationeque maxime commoda in eadem versatus fuerat; singularemque operam in excutiendis cum antiquis annalibus & commentariis, tum quibus vis

(x) *In appendice cogitationum de hodierna charta.*
(*Obs. pag. 126*)

vis aliis illius ævi litteris atque documentis posuerat, dignum viri scriptum censuit Regia Societas, cui præmium tribueret.

Utriusque vero diplomatis, superius memorati, notitiam debemus Brunsvicensium schedis, sub *Indiciorum* nomine, (y) ex consuetudine aliarum civitatum, singulis hebdomadibus, binis vicibus prodeuntibus, &, præter capita bene multa, negotiis civilibus popularibusque dicata, etiam observationem unam atque alteram eruditam, mox a fronte, complectentibus. Etenim quæstione de chartæ linæ originibus, in iisdem, pro instituto, adjecta; & deinceps, nonnullis jam in responsionem scite allatis, rursus repetita: primum documentum Helmstadiense, paullo post Quedlinburgense productum fuit.

Illud sacerdoti *Helmstadino* in testimonium emti ab ipso aliquot jugerum agri, a nobili de Wederten, & magistratu Calvoerdenfi, traditum fuit; hincque duplici sigillo munitum. Sed providus homo de materiæ papyraceæ tenuitate timuisse videtur, & propterea a magistratu Helmstadiensi aliud documentum membranaceum efflagitasse, duobus

(y) *Braunschweigische Anzeigen*, 1745, 4.

bus tantum annis post exaratum, quo prius accurate transcriptum legitur, illiusque fides, verbis & sigillo addito, asseritur.

Ad litteras vero feudales Quedlinburgenses anni 1339 quod attinet, non illæ quidem dubiæ: habent tamen hoc, quod de *Ermingarde* Abbatissa, cuius nomen præ se ferunt, aliunde non constet. Quid? quod inclytæ Abbatissæ historiam, istis annis, valde perplexam offendimus. *Iuttæ* enim, quæ per triginta annos eidem præfuerat, nomen, anno adhuc 1338 in documentis legitur: eodem vero jam *Luitgardis* occurrit, quam illi successisse autumamus. Hanc igitur, intra spatium vix annum, *Ermingardis* nostra excepit. At vero eodem anno 1339, quo istas feudales litteras concessisse fertur eadem, *Iuttæ* rursum nomen, diplomate quodam, reperitur, simillimo plane sigillo, quo prior usa est, munito. Num hæc proinde eadem, quæ prior, *Iutta*? an potius has feminas principes persona diversas statuere convenit? Ita quidem statuimus. Non tamen controversia hæc carent: etiam si, in recensione Abbatissarum Quedlinburgensium, iisdem Brunsvicensium schedis publicis a docto viro postea inserta, & ac-

O

cu-

curatam operam prodente, eadem ratio servata sit. (2)

Iam de *Diplomate Rinteliensi* dicendum: quod, a clarissimo *Pestelio*, illo tempore, in universitate litteraria Schaumburgensi Professorio munere ornato, jam apud Lugdunenses Vestros eadem dignitate conspicuo, Societati Regiæ peramanter transmissum, in relationibus nostris anni 1756 litterariis, libello xxviii, maximam partem descriptum habetur. Conceduntur vero eodem, ab Adolpho comite, hujus quidem nominis inter Schaumburgicos quarto, Rinteliensi oppido jura civica: iisdemque adjectus annus M. CC. XXX. VIII. De anno hoc nil disputabimus: quo quippe Adolphum, ex Livonia reducem, intra religiosorum claustra se recepisse annales *Alberti Stadensis* atque *Lerbekii* referunt: (a) quamquam alii ad annum 1338 ista rejiciant. Contra *Spangenbergius*, rerum Schaumburgensium scriptor non ignobilis, anno demum 1340, die Hippolyti, qui

(2) *Braunschw. Anz.* pag. 945, sequ.

(a) *Chronicon Alb. Stad. Æn. Sylv. hist. Frid. III. junctum a Kuspissio*, pag. 310. — *Lerbekii Chron. Com. Schauemb.* Tom. I. rer. Germ. Meibomii, pag. 512, notæque Meib. pag. 537.

qui Augusti 13, idem evenisse, nescio quò auctore asseruit: (b) cujus pariter computandæ rationem *Bierlingius*, in tabulis dissertationi suæ de familia comitum Holfato-Schaumburgicorum additis, secutus est. (c) Desiderari tamen posset, in documento nostro, non levis profecto ad res Rinteliensium momenti, nec mensem nec diem expressum esse: quod secus in aliis litteris Adolphi observamus, coenobio Riddagshufano datis, & a *Falkio*, in codice traditionum Cortejensium, (d) adductis. Sed istis jam non immorabimur: tametsi in monumento talis insolentiæ, fideique vel exinde suspectæ, quod observationibus versatissimorum in his studiis, virorum adversatur, singula attendi, atque in examen vocari mereantur.

Hoc potissimum urgemus, *pensili* illud *figillo* præditum esse; cum chartaceis alioquin documentis figilla semper vel a tergo, vel infra scripturam *impressa* cernantur: quod jam ipsius materiæ indoles exigit. Immo vero vel ipsis membranaceis, isto demum
fæ-

(b) *Scharwenburgische Chronic*, pag. 73.

(c) Prodiit *Dissertatio*, *Bierl. Rintelii*, 1699, 4.

(d) *Parte IX*, § 396, nota y, pag. 620, 621.

saeculo, sigilla per Germaniam communiter appendi coeperunt: antiquissimumque ejus generis diploma, a Comite datum, quod vidit perillustis *de Gudenus*, Ludovici fuit, Comitis Ziegenhainii, anni 1206. (e) Ex Imperatoribus autem jam Fridericum primum sigillo appenso aliquando usum fuisse, ab eximio *chronici Gotwicensis* auctore, (f) documento minime fallaci, evictum: cum tamen istum morem ab illius demum obitu ortum, *Heineccius Eckhardusque* perhibeant; (g) idemque vel ipsi *Gudenio* pariter persuasum fuisse videatur, illius dum initia ad annum 1090 retulit. (h) At diplomatibus, chartaceis, de quibus accurate relatum legimus, universis, sigilla fuere impressa: id quod etiam clausulae verbis indicare consueverunt. Ex his, ut alia taceam, illa modo argumenti loco sint, quorum in praesenti

(e) *Præf. Sylloges var. dipl. pag. 27.*

(f) *Diplom. Abbatiae San. Emmeracensi, anni 1157. Chron. Gotw. Lib. II, cap. 13 § 4, pag. 361.*

(g) *Heineccius de sigillis, Parte I, cap. 16, § 4, pag. 170. — Eckhardi introd. in rem, dipl. p. 90.*

(h) *Præf. Sylloges var. dipl. pag. 18.*

fenti opusculo, Tuis, Meermanne, consiliis enato, mentio facta est; unum clarissimi *Longolii* de Friderico Augustano Episcopo, (Obs. p. 34) & bina *Fladii* nostri. Idemque in tabulario Holzschuherorum, monumentis omnis generis refertissimo, constanter observavit præstantissimus, nobisque conjunctissimus *Gattererus*, vir magnæ in re diplomatica auctoritatis: cujus quoque animadversionis ista sunt, quæ, in præfatione insignis de illa Gente operis, super diplomate quodam, diversæ ab reliquis ejusdem temporis conditionis, differuit. (i) Ex quibus omnibus colligo: documentum Rinteliense ut maxime controversum esse: quam etiam de illo sententiam clarissimus *Hanselmannus* prodidit. (k) Ni-

(i) Litteræ sunt *Frider. Holzschab.* equ. Teut. ord. datæ 1389 æque chartacæ; cereo sigillo, contra morem illius sæculi in membranis, non pendulo, sed impresso. De quo verba clausulæ: *Dez zu urkunt — drucke ich Bruder Fridrich Holzschuer Teutz Ordens mein aygen Insigeln an disse Schrift.* *Præf. pag. 8. & in cod. dipl. pag. 79.*

(k) *In der weiter erläuterten und verttheidigten Landeobohheit des Hauses Hobenlobe, pag. 223 sequ. (Longoli charta indubie lintea. § 13. Obs. pag. 36.)*

Nihilo tamen fecius non impugnabimus, tale diploma isti oppido olim ab Adolpho Comite fuisse largitum; sed, ex consuetudine illius sæculi in membrana: quod casu quodam infelici intercidit. Istud vero, quod jam in charta linea fervatur, apographum videtur, antiquitus accurate descriptum, atque, litteris authenticis deperditis, sigillo aliquo prisco, ad instar diplomatis Lindavienfis, ornatum, ut illorum loco esset. Sigillum autem cera alba constat; sed adeo ab tempore exsiccata, derafa, atque friabili, ut, quod symbolum retulerit, ægre dignosci possit. Charta tenuissima, secus ac in vetustioribus aliis speciminibus, reperitur: eidemque, ea de causa, aliud recentius folium adglutinatum.

Hæc talia cum in documentis obveniant, de quibus nihil olim dubitationis, peritis etiam in his studiis hominibus, enatum est: confidimus, doctos viros, quibus aliorum in charta linea monumentorum indicia debemus, eadem novo rursus subjecturos examini. In hoc vero permulta, ad scribendi rationem litterarumque ductus quæ pertinent, ab arte diplomatica, etiam in codicibus, petenda. Sed summa licet in his cautione versetur: tamen, quod in

talibus coævi quoque mirifice inter se differant, quodque, sæculo recentiori, exemplum antiqui codicis summa cura repetitum esse possit, tantaque diligentia, ut ne in apice quidem peccatum videatur: ex his si quædam colligamus, nisi alia accedant, cum hæsitazione quadam semper pronuntiandum nobis erit. In diplomatibus autem, præter illa, quæ ex scriptura ducuntur argumenta, potiora ex charactere cum reliquis ejus generis documentis harmonico, ex sigillo, aliisque attributis trahimus, quæ fere in codicibus desiderantur. Hæc si inter se amice conspirent, de ætate diplomatis, anno adscripto dieque, certo nobis constat. Codices vero, his ut plurimum destituti, (1) criticam aciem fatigant, & non raro decipiunt. Et licet utroque muniti sint, eo tamen, quod istis probationibus carent, si non alia suppetant, controversiis manent subjecti. Nihilominus pluribus convincimur, antiquiora chartæ lineæ monumenta inter codices repertum iri, quam inter diplomata; antiquiora etiam de privatis

(1) De Gudenus in recensu cod. antiqu. bibl. Mogunt. Sylloge var. dipl. pag. 338, 354.

vatis litteris; quæ vero non potuerunt, nisi singulæ, ad ætatem nostram perdurare.

In chartæ ipsius examine si reliqua bene se habeant, ista certe, quæ inter Te, perillustri Meermanne, litteratissimumque Majansium disputata sunt, quæ ab aliis, Tua invitatione, officiose congesta, plurimum proderunt, ut, majori cum persuasione, & propemodum fiducia, hæc, illa statuere possimus. At continget tamen aliquando, ut in talia incidamus, de quibus clarissimus *Coltée du Carel* conquestus est, (Obs. pag. 99), quæ plus nobis negotii facessant; immo etiam quæ quam maxime dubia. Sed istius quoque generis documenta accurate describere intererit: cum ad rem universam inde conclusiones apte deduci possint: cujus indolis ea censemus, quæ de mixtæ materiæ charta egregie coniecisti.

Erui fortassis præterea nondum percepta alia poterunt: siquando artifex, perfecte eruditus, artemque suam majori, quam ab mercenario homine fieri solet, studio adamans, nava dextraque opera, in chartis, cum ex panniculis gossypinis, bombycinis, sericis, linteis, tum ex ipso nativo gossypio, sericaque lanugine, tum ex utriusque cum lintea materia permixtione, conficien-

dis,

dis, allaboraturus sit: id quod vix alibi opportunius, quam apud Batavos Tuos, fieri potest, nusquam certe felicioribus Tuis, Meermanne, auspiciis. Ex talibus enim multigenerum chartarum foliis, copiosius comparatis, quæcunque in mentem veniant experimenta, capi possunt: quibus probatæ vetustatis reliquias subjicere, illarum cum summa raritate, tum cultu quodam, prohibemur. Poterunt quoque, si ita visum fuerit, amicis transmitti, in excutiendis prisca ævi monumentis occupatis, ut de discrimine inter varias chartarum species, non nisi plurimo usu percipiendo, positis ob oculum exemplis, sæpiusque tractatis, tanto magis semet ipsos erudiant.

Interea præstantissimum *Coltéum*, nostra quoque sollicitatione, excitatum cupimus, ut, sua perspicacia, in pervestigandis bibliothecæ Lambetanæ, atque aliarum forulis scriniisque utatur, nec, quam litteris expressit, dubitationi tantum tribuat, ut, eadem illa ab nobilissimo instituto exornandorum de monumentis Angliæ vetustissimis, in charta linea conscriptis, commentariorum avocari se patiatur. Nam, pro ea, quam in suscepto negotio demonstravit, cautione, non facile metuimus, ut in discernendo char-

tarum genere errorem committat. Quid enim? si etiam de nonnullis dubitarit. In plurimis certe, usu edoctus, quid statuendum sit, videbit.

Antiquissimum, quod adhuc novimus, chartæ lineæ documentum Anglicum, in transactionibus philosophicis anni 1703 primum indicatum, Eduardi III est, annique 1342, in Cottonea (*m*) libraria obvium. Sed, quæ addidit eruditus istius scripti auctor, vetustiorum detegendorum spem omnino faciunt. Magis tamen hæc de codicibus confidimus, quorum in bibliothecis Anglicis insignis copia: inter quos etiam chartæ lineæ aliquos repertum iri, nullus dubito. At vero, si ex indice bibliothecæ Regiæ, quam, plurimo studio, composuit clarissimus *Casley*, judicium facere licet: prope conjicimus, vix sæculo XIV antiquiores Angliam habere: & hi quidem, ut apud nos, rarissimi. Quos enim chartaceos dixit, illi fere omnes recentiorum sunt sæculorum; ex XV tamen sat magno jam numero. Vicissim Salomonis Regis carmina aurea, Græce

(*m*) *A Catalogue of the Manuscripts of the Kings Library, by David Casley. London, 1734. 4.*

ce tradita atque Latine; ibidem charta adhuc cernuntur gossypina, (pag. 2), sæculo licet xiv scripta. Miramur autem eruditissimum virum, qui, quibus charta linea ac bombycina inter se differant notis, satis se alioquin perspexisse ostendit, in præfatione operis, (pag. 14), hujus originibus a sæculo inde x repetitis, posuisse, lineam non ita multo post inventam sibi videri. Quæ quo magis & a nobis, & maxime abs Te, illustris Meermanne, disputatis adversa sint: tanto magis exoptamus, ut eruditorum Anglorum aliquis in hoc argumento accurata versetur diligentia; quo, quæ de codicibus documentisque aliis istius regni vetustissimis, five bombycinis, five lineis, tenenda nobis sint, observatione minime dubia constent. Addam, etiam in bibliotheca reverendissimi Canoniorum collegii Moguntina, adservari codices aliquot chartaceos, Oxonii, sæculo xiv, sed jam vergente eodem, scriptos, ab illustri *de Gudenus*, inter præstantiores alios, productos: (n) quos chartæ lineæ esse non hæsitanter dixerim: quandoquidem, si gossypina constata-

(n) *Sylloge var. dipl. pag. 357.*

starent, illud ab litteratissimo viro annotatum fuisse mihi persuadeo. Talia vero si apud exteros reperire datur: quanto potiora ex bibliothecis Anglorum domesticis expectemus?

Custodiuntur præterea, in laudato illo Moguntinorum musæo, alii quoque ejusdem generis codices sæculo xiv, cum in Germania, tum in Italia, & alibi, exarati. (nn) Pluresque procul dubio & vetustiores dabunt tot inclytæ Germaniæ bibliothecæ, quarum aliquæ, neque antiquitate, neque codicum præstantia, celebratissimis exterorum cedunt: si, hoc consilio, intentiori scrutentur follertia. Spem profecto proximam in illis habemus, quæ de codicibus bibliothecæ Lipsiensis Academicæ, manuscriptis, retulit clarissimus *Belius*, (Obs. pag. 22), quæque de iisdem studiosius perlustrandis suaviter pollicitus est.

Hæc vero quamquam adhibita officiosa amicorum opera effici possint: plura tamen, auguramus, ex improvviso, aliaque rimando, detegentur, quam si ad eadem maxime ac-

(nn) Aurea legenda. a. 1367. Manipulus florum. a. 1389. Syll. pag. 364. Decretales. a. 1394. pag. 365.

accedamus accincti, multoque labore in illis defudemus. Incidet fortassis aliquis in chronicum librum, plurimo situ obductum, in quo, quæ ad rem nostram faciant, annotata reperiantur. Vel detegetur, apud scriptorem antiquum, locus, olim non observatus, neglectus, qui, inter diversissimi generis alia, paucis licet verbis, tamen aliqua habeat, quæ materiæ, in qua jam elaboramus, illustrandæ inserviant. Non enim, nisi casu, ductus est, quicumque in Petri Venerabilis contra Iudæos opusculo, ista de libris ex rasuris veterum pannorum primum deprehendit, sive Hadrianus Valefius idem fuerit, sive alius. Similique casu, ex tabulariis principum, celebrium civitatum, familiarumque illustrium, vel diplomata, vel litteræ, protrahi poterunt, qualia cupimus, majoris adhuc, quam quæ nota, vetustatis. Ad hoc autem plurimum conducet, quæstionem de lineæ chartæ primordiis, repetitis vicibus, recentius fuisse agitatam, & Tua jam potissimum opera, adeo explanatam, circumscriptam, ut de illius vi ambigi ulterius non possit.

Hæc certe evicta nobis videntur: chartæ vere lineæ monumentum, sæculi XIV initia quod transcenderet, nullum huc usque detectum

rectum haberi: antiquissima, saltem horum plurima, in Germaniæ provinciis fuisse reperta, codices integros, diplomata; nihilo tamen secius, toto adhuc sæculo xiv, membranam in cujusque generis documentis, codicibusque exarandis, ut plurimum adhibitam: de Gallia diploma quidem Vejon-tinum chartæ lineæ præmaturum quendam, mox ab ineunte sæculo, usum prodere, litteris insuper Ioinvillei comprobatum; ceterum non innotuisse, quæ Germanicis antecellerent: in Hispania chartam bomby-cinam, mediis adhuc illius sæculi annis, servatam; lineæ tamen specimen ejusdem temporis productum, tantæ venustatis, ut tentaminum imperitiam longe superet, & recentioris potius ævi videatur: denique Italiæ, ab initio fere ejusdem sæculi, papy-raceos generis linei codices fuisse, ex ver-bis illustrissimi *Maffei*, recte quidem col-ligi, immo etiam probabili ratione statui, istinc mixtæ materiæ chartam derivandam; de istis autem non omnino constare, hæc saltem suspicari.

Quæ singula si inter se, & cum aliis, con-ferantur, conjecturam inde aliquis, non præproperam, duceret: lineam chartam in terris Germanicis, (quo nomine & Belgium
Tuum

Tuum complectimur), primum fuisse confectam; mercatura, civitatum inprimis, fœdere Hanseatico junctarum, ausibus, in provinciis, Aquiloni subjacentibus, in dies magis efflorescente, ac terra marique late provecta. Cum enim tam sedulis negotiatoribus curæ maxime fuerit, merces minimo pretio sibi comparare, easque semper in promptu habere; ipsisque præterea in commerciis versantibus chartæ plurimus usus sit; gossypii autem proventu careant regiones septentrionales: proximum fuit, experiri, an ex materia lintea chartæ effici possent. Insuper, ratione valde probabili, tueremur, cum bello, inter Venetos ac Genuenses, mediis sæculi XIII annis, conflato, atque ultra centum & viginti annos protracto, tum Tartarorum & Turcarum, istis temporibus, in terris Asiaticis, & finitimis Europæis, turbis continuis, commercia Italorum cum Orientis populis summopere fuisse impedita; & ea de causâ, ab hominibus ingeniosis varias artes, quas olim ignorabat Germania, excultas. Hæc cum similiter in charta, ex lino paranda, feliciter cederent, eademque ab albedine, & tenuitate, & quod tersa magis reprehenditur, habeat, quæ illam commendent: idem
mos

mos sensim in terris etiam Europæ Australibus invaluisse videtur.

Hoc vero ut plura prætera alia suaserunt, materia præcipue, ex qua conficiebatur charta, quæ magis erat domestica; ita certe haud parum illi ad gratiam conciliandam profuisse existimo, quod chartæ bombycinæ, quia dulcior, majus a vermiculis periculum imminet; quibus quippe illam obnoxiores esse, & *Allatius* testatum reliquit, (o) & in codicibus istius generis ipse observavi. Attamen non omnem, credo, chartæ gossypinæ usum in Hispania atque Italia, ante sæculum xv, cessasse; sed eandem cum linea vicissim adhibitam, usquedum, ab arte inventa typographica, ad quam plagulæ bombycinæ non æque videntur aptæ, unice usurpari cœpit linea nostra. Et ea quidem in re itidem artificibus Germanis plurimum tribuerem, præstantissimam hanc, a popularibus suis excogitatam, artem universæ Europæ inferentibus,

(o) *Animadv. in antiq. Etrusc. fragm. Ingb. pag. 135.* Græcorum — chartæ antiquiores — cum dulciores sint, sunt etiam blattis & tineis obnoxiores.

cibus, lineæque chartæ tantum adfuetis: quam igitur ad operas suas selegerunt, copiaque necessaria parandam, vel aliunde advehendam, curarunt. Hispaniam autem non minus a Germanis, librorum typis describendorum artificio, primum fuisse eruditam, argumenti mihi loco modo sit opus Francisci Eximini de Republica, teste *Majansio*, (Obs. pag. 89), Valentia, ex officina *Christophori Cofmann*, Germani, anno 1499, editum.

Non tamen negaverim, inter panniculos gossypinos, passim quoque lineos conficiendis chartis, jam antiquitus, interdum, adhibitos fuisse: sed hoc vel fortuito, vel urgente aliquando necessitate, factum est; ut pristina nihilominus ratio constanter servata sit. Alia in hanc rem, sed non aliena ab nostris, habent Berolinensium litteræ, elegantiori litteraturæ dicatæ, (p) ipsæque elegantissimæ: quæ pari nobiscum voluptate abs Te, scientissime Meermanne, cujus præcipue causam, licet & ex parte nostram, respiciunt, lecta fuisse, plane mihi persuasum est.

Quod

(p) *Briefe die neueste Litteratur betreffend. XIIIter Theil, pag. 138 - 140.*

P

Quod vero tam eximiae raritatis reperiantur monumenta istius ævi, charta linea exarata, non mirabitur, qui, quot innumeris casibus talia destrui possint, recordetur. Et enim si libri, recentiori tempore, typis exscripti, plurimi ea insolentia sint, ut ne auro quidem comparari queant: quanto magis volumina papyracea, vel unica, vel, aliquot modo exemplis, manu descripta, similia fata subire necessum fuit? Præterea neque adeo multa opera, a principio, chartæ nostrati commissa credimus; potius, quæ alicujus dignitatis habita fuere, in membranis expressa. Quod cum maxime de Sacris religionis nostræ libris contendendum sit: mirum videri posset, *Biblia Maerlantii*, ex bibliotheca selectissima Isaaci le Long, producta, in charta fuisse conscripta (Obs. p. 13.) nisi interpretis essent Belgici, cujus quippe non eadem fuit observantia, ac Latini. In nonnullis quoque pretii quædam ratio videtur habita: cum minoris constare codices debuerint chartacei, quam membranis compositi: qui, pro litterarum picturæque elegantia, quam care æstimati sint, eruditissimus *Naudæus*, in additamentis ad historiam Ludovici XI. Cominæam, (q) singularibus lectu-
que

(q) *Memoires de Comines, par Godefroy. Tom. III, contenant l'Addition de Naudé. pag. 39-44.*

que dignissimis exemplis ivit commonstratum. Litterarum autem commercium quod attinet, illud istis temporibus multo fuisse difficilius, ac nostris, novimus, eamque ob causam minime frequenter exercitum. Quæ vero perscriptæ epistolæ, eadem mille obnoxia fuere minis, ut, si qua nostram ætatem attigerit, illa quasi quodam genio servata dicenda sit.

Ceterum nec palimpsesti usu majores nostros caruisse probabile. Tabulas certe ceratas adhibuere, in quas accepta & expensa, istiusque generis alia, memoriæ causa, retulerunt: quales a veteribus frequentatas novimus, & Gallicas Sæculi xi, a *Mabillonio*, quin Sæculi xiv. aliquas, in systemate recentissimo artis diplomaticæ Gallico, enumeratas legimus. (r) Tales enim non minus in tabulariis Germaniæ identidem repertas indicarunt viri eruditi; &, ex nostræ ipsius civitatis chartophylacio, protraxit clarissimus *Koelerus*, documentis in ordinem redigendis operam suam præstans. Denique & tabulis ex lapide fissili nigro, quibus adhuc hodie
uti-

(r) *Mabill. Annal. Benedict. Lib. 56, pag. 352. Chron. Gotw. Lib. 1, cap. I, pag. II. Neues Lebrg. d. Diplom. pag. 483-493.*

utimur, five majoris formæ, five minoribus, instar pugillarium Romanorum, pluribus in librum compactis, eos instructos fuisse mihi persuadeo; in quibus, quorum recordari intererat, graphio annotarunt. Eædem insuper & carmini condendo, (cujus rei, sæculo xi & xii, mirus admodum, & latissime dominans, entusiasmus,) aptæ, & cui-cunque scriptioni alii, elegantius deinde describendæ. Quæ si cuncta complectamur: perspectu minime difficile, qua ratione nostrates & chartis primum bombycinis, & postea lineis, multimodis carere potuerint; ævo præcipue, quo litteræ jacebant, scribendique artificium a paucis tenebatur: tamen aliquando ingenia, ut in fumo scintillæ, comparuerint.

Explorandis vero primis in Germania officinis chartariis conducet fortassis, inter alia, attendere ad *Signa*, chartis antiquissimis impressa: quale illud bubulum est, quod, in diplomate Ruperti Regis, observavit *Fladus*, & in plerisque istius temporis chartis observatum a se scripsit. Idem enim cum in documento Camminiensi detexerit *Heringius*: hæc indicio videntur esse, unam certe ex vetustissimis officinis Germanicis bovis, vel tauri imaginem pro signo gessisse; eandem-
que

que altero adhuc sæculo perdurasse. Ex quo licet nondum plura derivari queant: proderit tamen, ista non negligere. Saltem talia rimantibus singula, quæ, quacunque ratione, quidpiam subsidii adferre possint, in lucro ponere convenit. Constat certe ex his, cujus pretii sint, quæ de officina chartaria Campidonensi, anno 1477. exstructa, tanquam omnium Germanicarum prima, aliqui habent, quos in historia sua litteraria adduxit clarissimus *Fabricius*. (s) Cui si quid inest fabulæ, hoc duntaxat existimo, primam chartæ conficiendæ officinam, illo fortassis anno Campidonæ constitutam esse.

Utro autem nobis largientibus, chartæ lineæ parandæ rationem bombycinæ modo imitatricem fuisse, cum illico exsurgat quæstio: ab quanam præcipue gente Germani nostri pulcherrimæ artis ceperint exempla? non possumus, quin Italici hæc maxime tribuamus; nimirum & vicinis, & in charta bombycina egregie elaborantibus, & Germanis plurimo commercio junctis. Quid enim ex longinquo ea repetamus, quæ a proxi-

(s) *Abriss einer allgemeinen Historie der Gelehrsamkeit. Iter Band pag. 227, Iter B. pag. 931.*

proximis arcessi possunt? non tamen idcirco pro insulsis habemus, quæ clarissimus *ab Iusti* annotatione aliqua statuit, adjecta scripto Lalandino de chartæ fabricatione, Germanice reddito: (t) probabile sibi videri, inter expeditiones in Terram Sanctam, istis sæculis susceptas, hominem Germanum chartæ bombycinæ conficiendæ artem, in Oriente jam diutius exercitam, arripuisse, atque in patriam suam secum reportasse. Sed hæc minimum ante Friderici II. tempora contingere debuissent: quibus videlicet chartam bombycinam Germanis nostris probe cognitam fuisse, ex edicto Imperatoris Siculi anni 1221, abs te tamen, acutissime Meermanne, primum observato, (obs. pag. 4), omnino colligimus: cum demum, anno 1228, idem in Palæstinam, cum exercitu, profectus sit. Potuissent etiam, & fortassis expeditius, quacunque profectioe alia, quarum innumeræ ab innumeris, isto ævo, in illas terras, religionis gratia, susceptæ fuisse, eadem imbibi. Itaque, potiori jure, ex propinqua Italia, vel a Byzantinis, hæc deducimus: non tamen repugnaturi contenti, aliqua etiam ex ipsa Asia fuisse petita.

Nem-

(t) *Die Kunst, Papier zu machen*, pag. 12.

Nempe ultimas chartæ bombycinæ origines Orienti utique vindicamus : ex quo in Græciam , Italiam , Hispaniamque inuenta. Cui sententiæ nec refragantur eruditissimi Galli , Systematis diplomatici recentissimi auctores : tametsi adtribuendum Græcorum ingeniis nobilissimum hoc inventum sat proclives sint. (u) Quam vero ab Italis artem Germani , eam ab Hispanis percepisse videntur Galli , fortassis etiam Angli. Non enim prorsus de nihilo habendam censeo famam veterem , sed obscuram & exoletam fere , illatam tamen ab *Fabricio* historiæ suæ litterariæ : (x) ex Hispania , & imprimis Gallæcia , chartæ conficiendæ scientiam ad alia Europæ regna transiisse. Et fortassis ejus modi quid in fabella Myliana latet , artem eximiam primum a duobus viris , ex Gallæcia oriundis , Basileam fuisse allatam : licet de reliquo talis sit , quæ , merito suo , a *Balbino* & *Ludewigio* (y) explosa est , & quam

(u) *Neues Lerbg. der Dipl. Tom. I, pag. 548.*
§ 610. not. 6.

(x) *Abriss einer allgem. Hist. der Gelehrs. Iter Band, pag. 183. 11 ter B. 696.*

(y) *Balbinus in miscell. hist. regni Bohem. vol. 1. lib. 1. cap. 22. pag. 58 Ludwigs Hall. gelehrte Anzeigen. 11. ter Th. pag. 271.*

quam unusquisque, cui aliquid falsi inest, deridebit.

Sed quid *de Naudæanis* istis prædicandum, initiis inventæ chartæ lineæ, a nobis assertis, quam maxime adversantibus, (Obs. pag. 27): ipsius nempe linteï usum, sæculo demum xv, invaluisse? Hæreo in illis, non nego: neque tamen ipsum locum, in Naudæi ad historiam Cominæam additamentis, reperio. At clarissimi *Gerdesis*, cujus ille indicio debetur, fidei hoc facile concedam: præsertim cum probe recorder, me alicubi de indusiis, ab Regina quadam Galliæ, recentiori demum ævo, primis omnium gestis, legisse: quam Mariam Andegaviensem, Caroli VII. conjugem, hæc verba perhibent. Verum quæcunque Naudæi apud me est auctoritas, non tamen istis persuademur, Gallos usque ad id tempus linteis caruisse. Germani certe, jam *Plinii* atque *Taciti* temporibus, lino fuere amicti, eoque vestitu maxime delectati sunt. (2) Linteas quoque telas æque, ac cannabinas, a gentibus, sub Septentrione degentibus, antiquitus fuisse usurpatas, ex illarum historiis constat; & nominatim illud de Suionibus probatum dedit

(2) *Plinii hist. nat. Tom. II. Lib. XIX. cap. 1. pag. 155. Tacitus de mor. Germ. cap. 17.*

dit *ab Dalin.* (a) De Gallis vero luculenter *Plinius*: „ Galliaē universæ vela texunt: ” & deinde sigillatim Cadurcorum, populi Aquitanici, lintea, in culcitis adhibita, ab illo laudata legimus. (b) Iniquius igitur Gallo-Francos destitutos iisdem contenderemus: quamquam re ipsa comprobentur verba æquissimi *Wachteri*, in Glossario; (c) Germaniam hodiernam universæ pene Galliaē, Italiaē, & Hispaniaē linteum texere; eademque, in quæstione de chartæ lineæ origine, ut maxime mereantur attendi. Sin nihilominus Naudæana valeant: dicamus, indusia olim texturæ fuisse vel bombycinaē, vel lineæ; atque tum demum ex lino neri cœpisse. Et enim in voce *cannabi* subsistere non audeo: ex qua funes quidem & vela, rusticorumque hominum vestimenta, parari scimus; illam autem filo tam tenui duci posse, ut indusiis Reginaē apta sit addubitamus. Alioquin hujus forte indolis amictum, ut rem miram, Regiæ conjugii oblatam suspicarer.

Sed

(a) *Svea Rikes Historia. Forste Deles*, cap. 3 § 9. cap 8. § 11.

(b) *Plinius lib. 5 cap cit pag. 155, 156.*

(c) *Wachteri Glossarium Germanicum*, sub voce LEIN, pag. 959.

Sed finiamus tandem commentationem, ultra modum jam protractam, &, quod vereor, Tibi, illustris Meermanne, propterea fere moleſtam. Quæ ſi nihilo ſecius ſe Tibi probarit, virisque, qui obſervationes ſuas hic contulerunt, eximiis, habebo, quod impenſius mihi gratuler, officio enim, a Sodalibus in me translato, probe me perfunctum cenſeri percipio. Non repetam gratias, eorum nomine, ob demonſtratum abs Te erga Societatem inſigne ſtudium, a me, litterarum principio, actas: cum maximas jam profeſſus ſim. At mutuam noſtram in Te obſervantiam, & affectum, pro neceſſitudine, quæ nos intercedit, erga Te Tuaque intimum, Tibi teſtor.

Speciminibus illis vetuſtiorum chartarum, in rei geſtæ memoriam ſervandis, dignam Societas adhibebit curam, nunc meæ præſertim fidei manent concreditæ. Cum vero talia non abſcondi debeant, ſed in plurimos uſus converti, pergratum Tibi fore non dubito, me, licet libello Tuo nondum evulgato, eadem, plagulasque ſimul tranſmiſſas, cum illuſtri *Richtero*, elegantiffimæ doctrinæ Medico, communicaffe: a quo, in litteratiſſima de *valetudine hominis nudi & cooperti* diſſertatione, (d) cum ad veſtimenta pa-

(d) Habita a. d. 21 Julii, anni 1763.

papyracea materia processisset, observationum, Tua ope collectarum, mentionem scitissime, pro Viri ingenio, factam jam vides. (e)

Præmium, quod constitueras, Tua sententia, Majansio attributum gaudemus: eruditissimum enim virum, quavis ratione, ornatum ut maxime cupimus. Hujus ut nostræ in ipsum voluntatis documentum quoque existeret, Tua suavissima commendatione, cunctisque suffragiis, Sodalium numero adscriptus est: id quod diplomate, his litteris addito, profitemur: cujus in Hispaniam transmittendi curam, pro humanitate Tua, Te habiturum confidimus.

Ego vero, Meermanne, Tuæ me benevolentiae, quam summi decoris æstimo, quaque non spe sola, sed actu jam fruor, majorem in modum commendo. Eam quidem, quibus maxime potero officiis, & de litteris bene merendo, demereri annitar. Vale. Gottingæ, die xiii. Octobris, anni MDCLXIII.

(e) Pag. 66. in not. Edit. Rotterodi repetitæ ap. Matb. v. d. Grient, 1764. in 8.

S V M M A R I V M

Rerum maxime memorabilium, quae
hoc opusculo continentur.

G. MEERMANNI *Admonitio de chartae lineae
origine & antiquitate. pag. 1 - 16.*

*Origines Typographicae huic quaestioni indagandae
causam praebuerunt. 1. Quinam de linea charta
ante scripserint? ib. Quenam huius disquisi-
tionis utilitas? ib. Tria praecipue chartarum ge-
nera distinguenda. 2. Charta Aegyptiaca quan-
do in desuetudinem abierit? 3. Arabes chartae
Bombycinae inventores. ib. Ad medium usque
Sec. XIII. charta Bombycina & Membrana
tantum innotuit. 4. Chartae papyri & Bom-
bycinae synonyma in Constitutionib. Sicul. ib.
In legg. Alphonsi Sapientis sub nomine per-
gameni panni venit charta Gossypina 5 seq.
Exempla Fori Gothorum, primae Partitae &
Literae Authenticae regis Alphonsi in Cot-
tonea charta Toleti supersunt ib. Hispani Italique
suis ipsi in regionibus eam fabricabant. 7. B A R-
T O L I I Cui locus de chartis papyri qui intelli-
gendus? 8 Chartis Gossypinis signa quoque ab
artificibus impressa. ib. M O N T E A V C O N I V S
in Gallia Italiaque nullum offendit chartae lin.
instrumentum, nisi anno 1270. recentius. 9.
Locus P E T R I, Abbatis Cluniacensis, de libris
ex rasuris veterum pannorum compactis expli-
catur. ib. Quid novisse conducat, ut quam proxi-
me chartae Lin. origo detegatur? 10. In Italia
Ill. M A F F E I nullum invenit diploma chartae
Lin antiquius literis investiturae an. 1367. ib.
In Hispania Sec. XIII vergente invaluisse censet
P A V L. Y A N E S: male. 11. Cottoniana Biblio-
theca*

S V M M A R I V M.

theca schedulam chartae Lin. regis Eduardi III.
an. 1342. servat. ib. In Germania plures Codd.
chartae Lin. ante annum 1340. scriptos se vi-
disse, testatur BALBINVS, 12. LVDEWI-
GII sententia de inventa chartae Lin. fabrica
apud Pragenses refutatur. ib. Literae Feodales
an. 1339 in Archivo Quedlinburgico, antiquissi-
um est chartae Lin. instrumentum, quod Socie-
tati Gott. innotuit. 13. In Catalogo Bibl. Hul-
sianae in charta lin. obuius liber apum an 1330.
ib. Biblia JAC. MAERLANTII 1322. ib.
Chronici Gotwic. auctores originem Sec. XIV.
tribuunt. ib. FERD. de GVDENVVS epo-
cham ab an. 1280. repetit. ib. In Gallia non
offendit MABILLONIVS antiquius huius ge-
neris chartae instrumentum, Literis Joinvillaei
anni circiter 1314. 14. BVLETTVS Ve-
suntione vidit clausulam testamenti Ottonis IV.
in charta vulg. an. 1302. ib. Frustra tamen
BESSARIONIS testimonio ab an. 1140. ori-
ginem chartae Lin. repetit. ib. Intra annos 1250.
vel 1270. & 1302. quaerenda chartae lin. ini-
tia. 15. Maxime in hac quaestione adtendendum,
ne in chartae genere decipiamur. 16. Epilogus. ib.
 IOH. CHRIST. GOTTSCHED. Observatio.
 p. 17.

Paullina Bibliotheca circiter annum 1540. variis
 monasteriorum Bibliothecis ditata est. ib. Eius
 Catalogos FELLERVS & CYPRIANVS
 baud satis accurate contexerunt. ib. Hugo Trim-
 bergius, poeta Sec. XIII. carmen scripsit Rhyt-
 micum. 18. Eius Cod. Ms. exstat in Bibl.
 Paullina 19. Accuratio eius Cod. notitia. ib.
 Ante an. 1312. exaratus. 20.

G. MEERMANNI Epistola ad C. A. BE-
 LIVM. 20. BE-

S V M M A R I V M.

BELII responsoria ad **G. MEERMAN.** ubi & accuratiorem dicti Codicis Bibl. Paul. tradit notitiam 22. & seqq.

D. GERDESII Epistola ad **G. MEERMAN.** Linthei usus ex Cannabi recentioris est aetatis; Sec. xv. 27. Coniux Caroli vii. Galliae regis primum indusiis ex lintheo usa ib.

D. LONGOLII Epistola ad **G. MEERMAN.** Eiusdem Programma de charta indubitate linthea, haecenus notis antiquiore 30-42. Dictorum index vid pag. 31

Recensio Programminatis Longoliani, an. 43. seqq. Aetas chartae cur incerta? 44 Argumenta, a **LONGOLIO** ad eius aetatem constituendam adducta, examinantur. 45 seq.

G. MEERMANNI responsio ad **LONGOLIUM.** 47. In Archivo Episcopatus Cantuariensis charta linea reperitur, quae ad an. fere 1280. adscendit. ib seq.

POPOVII Notitia de Diplomate in charta vulg. exarata an. 1303. 48.

GREG MAIANSII Epistola prima ad **G. MEERMANNUM.** 49-75.

Vocabularium Silense antiquissimum chartae lin. monumentum. 50. scriptum tempore regis Alphonsi vi. 51. Quo vivente in locum literae Toletanae sive characterum Gothicorum substitutae sunt Gallicae literae ib. An. 1129 illa prohibitio promulgata est. 52. Vocabularium Silense ante an. 1090. scriptum. 54. Libri ex rasuris veterum pannorum in **PETRO** Abbate Clun. sunt papyracei, tum temporis in Hispania frequentissimi. ib. Saetabae papyri antiquitas, & praestantia. 55. Saetabae ielae celebratae **SIL. ITALICO.** ib. Saetaba fudaria **CATULLO.** ib. Saetaba, omisso per **El-**

S V M M A R I V M.

*Ellipsin sudaria, PLINIVS memorat. 56. Ea
 fuere linea. ib. STRABO summe tenuia texta
 saetabitarum laudat. ib. Linum illud variis usi-
 bus inserviebat. ib. Satin Gallis telae Bombyci-
 nae genus est. 57. ante Zatavin dictum. ib. JAC.
 ROIG vocat Ceti. inde & Italicum Tabi &
 Gallicum Tabis ib. Ex Saetabis telis fiebant quo-
 que tentoria. ib. Saetabum linum PLINIVS
 laudat. ib. Urbs Saetabi unde nomen nata. 58.
 Sadin sindon lintea ib. Qualis sit papyrus Sae-
 taba? ib. In ea & signa artificum impressa. ib.
 Aliud vetus instrumentum papyraceum an. 1178.
 in regio tabulario Barcinonensi 59. Num scriptu-
 ra inventionis corporis S. Cucuphatis an. 1079.
 scripta. ib. Regesta expugnationis scribi coepta
 1237. omnia in papyro exarata. ib. Usitatissima fuit
 papyrus in regno Valentiae. 60. Fori an. 1250.
 ib. Privilegium Petri II ib. & seq. Valentiae
 papyrus conficiebatur. 63. Alphonsus in Parti-
 tis an. 1263. de hodierna papyro intelligendus.
 ib. Scripturae in pergamino panni sunt papyra-
 ceae. ib. Pannus est vel laneus, vel lineus, vel
 Bombycinus. 64. Sudaria pañuelos dicunt
 Hispani. ib. Hodierna papyrus cur pergamino
 dicta? 65. Cur dein papel. ib. Qualis fuerit
 usitata papyrus sub Alphonso Sap. 16. Plurima
 chartae lin. instrumenta inter an. 1298. & 1340.
 exarata, possidet VELASCUS. 66. Charta Fo-
 ri Iudicum temporis Alphonsi firma dicitur &
 polita. ib. Charta Brunida eadem quae polita. ib.
 unde nitorem nata? 67. Papyrus Cehti aut
 Cepti quae? ib. Septem fratres, Heptadelphi
 mons: castellum septa, portus urbis septitanus.
 Fretum Septe-Gaditanum. 68. seqq. Septa, Seb-
 ta, Cehta postea Ceuta. 70. seq. A Septa
 ad-*

S V M M A R I V M.

adiectivum septi & septil a Sebta sebti; a Cebta cebii; a Ceuta ceuti; & Ceita & Ceitil Lusitanorum. 71. seq. Septil numus, qui Lusitanis Seiii, unde dictus & quanti va'uerit? 72. seq. A Ceuta & is numus Ceutil dictus & Valentini Ceti. 74. Limones Ceuti ib. In urbe Septa tapetes & panni confecti. ib.

GREG. MAIANSII Epistola secunda.

Ex speciminibus chartae, superioribus literis additis, de bonitate chartae eius temporis non iudicandum. 76. Planta Gossypium in Hispania obvia quidem, sed nunquam charta inde fabricata. ib.

Eiusdem Epistola tertia p. 77-80.

Quae Hispanis dicantur Regesta? 78. Quatuor specimina ex lib. Cancellariae Alphonsi IV. Primum Regestum an. 1238. exarari coeptum. ib. secundum 1294 79. Tertium Era 97. ib. Ratio numerandi per Eram quando abrogata? 80. Quando quartum Regestum exaratum? ib. Plures chartae e lino in Tabulario Ecclesiae Toletanae supersunt temporis Sanctii Ferocis. ib.

G. MEERMANNI Epistola respons. ad Literas MAIANSII 81-84.

Parum in hac quaestione coniecturis tribuendum. 81.

Charta Alphonsi Sap. Cottonica est 82. Ex Hispania chartae lin. origo non videtur arcessenda. ib. Charta Regesti primi manifeste Bombycina apparet. 83. Secundi linea quidem, ast recentioris aetatis. ib. Tertia ex pessimo chartae Bombycinae genere, uti & quarti Regesti. ib. & seq. Cultelli ope ex charta Bombycina particulae Cottonicae evulsae. ib.

GREG. MAIANSII Epistola ad G. MEERMANNVM quarta 85-90.

Charta vocabularii Silensis, ante an. 1090 scripti, qualis? 85. Cur linea censeatur? 86. Similis huic

S V M M A R I V M.

- huic charta libri FRANC. EXIMINI an. 1367.*
Petrus Abbas de charta linea intelligendus 87.
Instrumentum an. 1178. in charta communi
exaratum pro linea charta habendum. ib. Char-
ta saetaba cur Gossypina esse nequeat? ib. seq.
Charta Regestorum linea est. ib. Saetaba charta
ex telis lineis & Bombycinis confecta 89. Gossy-
pion minus frequens in regno Valentiae. ib.
Notitia FRANCISCI PEREZII. 90-92.
Cod. Hebr. Ms. Bibl. Escorial. in charta vulgari
exaratus an. 1250. 90. seq. Eius charta tersa
& prae aliis subacta. 92. Charta linea Sec. XIII.
ex Africa in Hispaniam inuenta. ib.
G. MAIANSII Epist. ad G. MEERMANN-
NVM quinta.
Adferitur, specimen chartae lin. tractatus BERN.
de GORDONIO non esse ex apographo recen-
tioris aetatis. 93.
PEREZII pro adstruenda chartae lin. antiquita-
te Observatio.
Folium ex Cod. Chartac. an 1262. & sequentium.
95. Chartae specimen ex Cod. literarum Sanctii
IV. an. 1294. ib.
Excerptum ex Literis Andr. Coltée Ducarel. 95.
Bibliotheca Lambetana chartam servat lineam
an. 1282. 98.
Ejusdem Epistola ad G. MEERMANNVM 98.
seq.
Nisi de certissima differentiae nota inter lineam &
Cottonicam chartam constiterit, inutilis huius rei
indagandae navatur opera ib.
H. CANNEGIETERI Epist. ad. G. MEER-
MANNVM 100. seq.
Antiquissima Gelriae diplomata in Membranis
scripta. Diploma in charta Bombycina an. 1077.

S V M M A R I V M.

penes Baronem de SPAEN. ib. In Gelria parabilior
 membranarum copia ob numerosam pecudem. 101.
 H. W. QVALENBRINK Epistola ad G. MEER-
 MANNVM.
 Ex Tabulario ordinis Equestr. Teuton. N. 1. Spe-
 cimen chartae lineae an. 1353. antiquius. 102.
 N. 2. alia ejusdem anni. N. 3. anni 1359. 103.
 Ineunte Sec. XIII. aut sub finem Sec. XIII.
 charta lin. in Gelria usitata. 104.
 I. S. HERINGEN. Cogitationes de antiquitate
 Chart. lin. in primis in Pomerania. 105-131.
 LVDEWIGII observatio huic disquisitioni occa-
 sionem dedit. 105. An Eustathii tempore charta
 lin. usitata? 106. Quod si verum ex Graecia in
 Italiam primum videtur inducta tempore Caroli
 IV. 107. BOLESL. BALBINVS iam ante in
 Germania chartam lin. confectam esse statuit.
 §. 3. Verisimile iam diu ante an. 1300. ex
 Boemia in Pomeraniam chartae conficiendae ars
 videtur translata. §. 5. charta linea an. 1493.
 168. Ei inpressum signum pilei Episcopalis 110.
 seq. §. 6. quod videtur Camminensis Episcopi.
 ib. Duo alia diplomata in charta lin. exarata
 an. 1440. & 1439 111. Charta linea medio
 Sec. XIII. vel sub eius finem usitata in Pome-
 rania ib. seq. INCOFERI & DEMPSTE-
 RI sententia de chartae lin. epocha adseri-
 tur. 116. §. 7. Charta charitatis an. Sec.
 XII. linea est. Item deploma Henrici III. di-
 ctum magna charta 118. Opera Ducis Bogis-
 lai x. & Petri de Ravenna chartae fabrican-
 dae ars in Pomeraniam translata. 119 In Ita-
 lia & Fabriani inprimis optimae cuiusvis gene-
 ris chartae paratae. ib. Basileae iam an.
 1350. charta lin. usitata. 120. Inferitur epistola
 char-

S V M M A R I V M.

*chartarii cuiusdam. Primus chartae lin. inven-
tor ignoratur. 121. Quomodo inventa? ib.
Quando in Pomerania primum confecta? ib.
Molae chartariae Sec. XVI. ineuntis in Pome-
rania.*

I. S. HERINGEN *Apdendix.*

*Charta Camminensis Episcopi Henrici de Wacholt
an. 1315. Error notatus in Lexic. Nobil. In-
signe huius Episcopi gentilicium in charta con-
spicuum 125. seq. Ipsum Diploma exhibetur. 130.*

G. MEERMANNI *Epistola ad J. DAVIDEM
MICHAELIS. 132.*

*Antiquissimum Germaniae monumentum chartae lin.
est an. 1322. Biblia Jac. Maerlantii. 134 De
charta Popoviana an. 1303. nil certi constat.
ib. Charta Bar. SENCKENBERGII mixti
videtur generis. ib. Charta Cod. Bibl. Paul. an.
1312. habetur linea. 135. Non necesse adeo, ut
cuius sit generis Diploma Longolianum, inqui-
ratur. ib. HERINGIVS Lineam & Bombyci-
nam chartam ubique confundit. ib. Chartae speci-
mina Qualenbrinkii recentioris sunt temporis,
lineae tamen. 136. Argumenta MAIANSII &
PERESII solvuntur. Charta an. 1357. linea,
sed nimis recens: Huic supponitur tantum similis
esse charta Vocabularii Silensis. Dissentiunt PE-
RES & MAIANS de Epocha originis Chart.
Lin. 137. Charta e Ptolomaei Quadripartito est
Bombycina. ib. Difficile in pluribus Chartis di-
stinguere materiem lineam a Gossypina. 138. An
forte ope artis Chemiae certa differentiae nota de-
tegi possit. ib. Verendum, ut unquam tempus origi-
nis huius chartae detegatur, MAIANSII Laus.*

GR. MAIANSII *Epistola ad G. MEERMAN-
NVM. 140. seqq.*

S V M M A R I V M.

Urgetur coniectura pro antiquitate Chartae lin. in Hispania. 140. Tria chartae specimina ex Bibl. Escorial. 141. primum anni 1250. Secundum eiusdem anni: tertium an. 1267. specimen est chartae politae. 142. In diversis Hispaniae Tabulariis multo adhuc esse vetustiora. ib.

G. MEERMANNI Epistola ad J. DAV. MICHAELIS. 143-147.

Charta Cod. Hebr. Bibl. Escur. certissime est linea an. 1250. In Escorialensi Bibl. plerique Codd. apographi recentioris aetatis. 144. Quod accurate ubique notavit Cl. CASIRI. Cod. Hebr. cur apographus censeatur. 145. seq. Cuius aetatis? ib.

G. R. MAIANSI Epist. ad G. MEERMANNVM. 147-153.

Error Epistolae primae circa aetatem Fororum corrigitur. 147. seq. Quo anno Fori Valentini conditi? 149. quod eleganti argumentatione adstruitur. ib. seqq.

J. PHILLIPPI MURRAY Epistola ad GER. MEERMANNVM 153. ad fin.

Singula, quae hactenus disputata, a Cl. Murray cum Societate Gott. communicata & Veterum chartarum specimina exhibita. 53. seqq. Non accurate distinxerunt VV. DD. chartam lineam a Bombycina aliisque chartae generibus. 156. LVDEWIGII error. 157. MVRATORIVS lineam cum Bombycina confundit. Etiam HERIVS. ib. MABILLONIVS & MONTFAVCONIVS locum Petri Venerabilis de linea charta accipiunt. 158. Chronicon Gotwic. parum huic rei lucis confert. 159. Ex loco Friderici II. aliisque a MEERMANNO primum observatis plurimum huic quaestioni lucis accedit. ib. MAIANSI laus. 161. & seq. Pleraque specimina trans-

S V M M A R I V M.

transmissa sunt generis Bombycini. 163. seq. Charta VELASCI Gossypina. 164. Pergameni panneli unde dicti? ib. Differentia chartae lin. & Gossyp. ib. & seq. Quae ex Hispanicis chartis lineae sint habendae? 166. Quid de Charta Sae-tabica & Montispeffulana censendum. Quid de plagula Codicis Aristotelaei. ib. Argumentum, quod ex literarum ductu petitur, non omni exceptione maius. ib. Scheda Montispeffulana etsi linea non facit pro Hispanica Chartae lin. origine. 168. seq. In Hispania ad an. 1359. obtinuit Charta Bombycina. 169. Charta libri FRANC. EXIMINI, an. 1367. scripti, lineae. 170. Eo etiam tempore rarior in Hispania, & forte aliunde advecta. ib. Posteriori tempore chartam a Genuensibus petiverunt Hispani. 171. Quae Genuensis chartae prae aliis praestantia. 172. MAIANSIVS Chartae Bombycinae adsuetus difficulter eam a Linea distinguere potuit. 173. LEO ALLATIVS de utriusque chartae discrimine luculenter disseruit. 174. NIGRISOLIVS Gossypinam chartam plane ignorasse videtur. ib. MAIANSIVS a Gossypina charta Bombycinam distinguit; cum alii Gossypinam & Bombycinam vocitent. 175. PLINIO lanugo Xylina bombyx dicitur. 176. MAIANSIO Bombycina charta eadem videtur quae serica. ib. Charta Chinensium qualis & quando confecta? ib. Difficile ex materie serica charta poratur. 177. Contra MAIANSII argumenta disseritur. ib. lina Xylina Plinio quae? ib. seq. Variarum gentes, licet lino usae, ex Bombycina tamen materia papyrum conficiebant. 178. seq. Gossypion planta olim in Hispania culta. 180. Et in Regio borto Parisino & alibi. 181. seq. Pergameni panneli

S V M M A R I V M.

nomine quid intelligendum? 182. *Isto aevo diplomata in Gossypina charta exarata.* 183. *Schedula Senckenbergiana mixti censetur generis.* 186. *Circa an. 1308. initia chartae lin. ponenda.* ib. *Nondum tamen eo tempore in Germania usitata.* 187. *Initia eius in Germania. ab. an. 1312. repetenda.* 188. *Cod. Ms. Bibl. Paul. & Lips. notitia.* ib. *seq. anni est.* 1312. 190. *Charta Bombycina, a Cl. CANNEGIETERO memorata summae est raritatis.* ib. *Cuius aetatis?* ib. *Deplo- ma est Henrici IV. Imp. ib. Eius argumentum & historia exponitur & illustratur.* 191. *seq. Unicum fere hoc documentum, quod in Bombycina charta exaratum superest.* 194. *Monumentis Si- culis MONTFANCONII & Vocabulario Si- lensi antiquius.* 195. *Diplomata Impp. plerumque semper in membrano.* ib. *Qui antiquissimi Bom- bycini Codd.?* 196. *Chartae Bombycinae origo altius, atque ex Sec. X. repetenda.* ib. *in not. J. DAN. FLADIVS scripsit de Charta Lin.* 197. *Charta Linea non ante Sec. XIV. initia invenia.* 198. *Omnia monumenta, quae Sec. XIV. supe- rant, in membranis exstant.* 398. *seq. Libri etiam Censuales Sec. XIV. in membranis, licet in usu iam esset charta. lin. ib. Bombycina charta serius, quam alibi in Germania recepta.* ib. *Specimen chartae lineae, a FLADIO exhibitum anni 1377. & 1403.* 200. *In eo tauri caput. in aliis chartis saepe obvium.* ib. *Diploma Helmstadiense an. 1343. & Quedlinburgense an. 1239?* 201. *Argu- mentum prioris.* 202. *Quedlinburgense de Er- mingarde abbatissa.* 203. *Cuius abbatae historia, perplexa istis temporibus, illustratur.* ib. *Di- ploma Rinteliense Cl. PESTELII.* 204. *Cuius anni?* ib. & *seq. Pensili Sigilo praeter morem muni- tum.*

S V M M A R I V M.

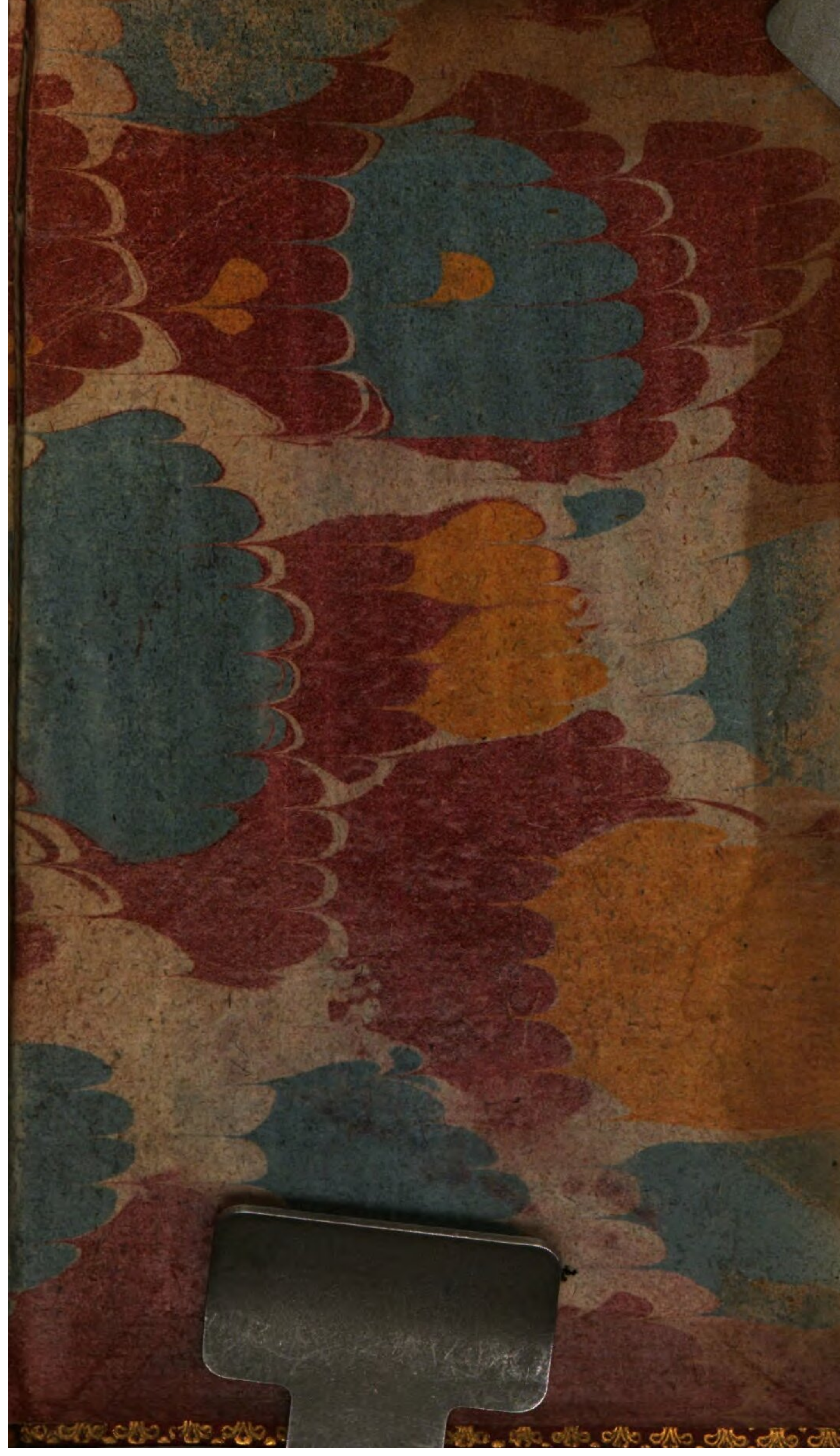
tum. *ib.* seq. Quando sigilla appendi coepta?
 205. Diploma Rintelienſe apographum habetur.
 207. & seq. Certior plerumque Diplomatum,
 quam Codicum aetas. 208. seq. In examinanda
 chartae materie quae observanda? 210. seq. An-
 tiquiſſimum Angliae documentum in charta li-
 nea Eduardi III. an. 1342. Plurimi in Anglia &
 alibi Codd. Chartacei Sec. XIV. 212. seq. Char-
 tae Lineae origo ex Germania videtur derivan-
 da. 215. seqq. Poſt inventam artem typogra-
 phicam ceſſare coepit charta bombycina. 218.
 Hiſpani Typographiae artem a Germanis acce-
 perunt. 219. Panniculis Goſſypinis iam olim li-
 nea fragmina admixta. 219. Cur tantae rarita-
 tis ſint monumenta iſtius aevi chartacea? 220.
 Uſus palimpeſti in Germania & alibi olim notus.
 221. Uſi praeterea Germani lapide fiſſili nigro.
ib. Signa chartarum observanda 222. Vnde Ger-
 mani conficiendae chartae artem hauſerint? 223.
 Chartae Bombycinae origo ex Oriente repetenda
 225. An Galli ad Sec. XV. lino caruerint? 226.
 Germani iam olim lino amicti. *ib.* NAVDAEI
 locus explicatur. 227. Epilogus. 228. seq.

E R R A T A

ſic corrigito.

Pag. 6. lin. 18. quod. p. 8. l. 16. certe. p. 9.
 l. a fin. 5. Iſt. p. 11. a fin 5. Scotia. p. 12.
 l. 10. adduxiſſet. p. 19. l. 13. expleat. p. 27.
 l. 1. Nigriſolium. p. 51. l. 7. didicimus. p. 52.
 l. a fin. 7. honorifice. p. 55. l. ult. mne-
 moſyne. p. 73. l. 2. Seitis. p. 80. l. 4.
 an. 1359. p. 83. l. a fin. 3. N. C. 1359.
 p. 142. l. 9. Bibliothecae. p. 153. l. 12. initiis.
 p. 179. l. 1. ob. p. 182. l. 4. comprobata.
 Cetera, ſi qua ſunt, quaefo, B. L. pro ſua
 huminitate ipſe corrigat,

Meerman, Gerard,

Gerardi Meerman et doctorum virorum ad eum epistolae et observationes de
chartae vulgaris seu lineae origine

Haga Comitum 1767

Graph. 50

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10431155-6